

USAID
OD AMERIČKOG NARODA

УДРУЖЕЊЕ ЈАВНИХ
ТУЖИЛАЦА И ЗАМЕНИКА
ЈАВНИХ ТУЖИЛАЦА СРБИЈЕ

др Горан Илић

Слободан Јосимовић

др Милан Шкулић

Светлана Ненадић

**ПОСТУПАЊЕ У СЛУЧАЈЕВИМА НАСИЉА У
ПОРОДИЦИ И ПОБОЉШАЊЕ ПОЛОЖАЈА ЖРТВЕ
У КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ – ИСКУСТВА ИЗ ПРАКСЕ**

ПОСТУПАЊЕ У СЛУЧАЈЕВИМА НАСИЉА У ПОРОДИЦИ И ПОБОЉШАЊЕ ПОЛОЖАЈА ЖРТВЕ У КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ – ИСКУСТВА ИЗ ПРАКСЕ

Израда овог приручника омогућена је уз подршку америчког народа путем Америчке агенције за међународни развој (USAID). За садржај овог приручника одговорни су аутори и он не мора нужно одражавати ставове USAID-а или Владе Сједињених Америчких Држава.

**ПОСТУПАЊЕ У СЛУЧАЈЕВИМА НАСИЉА У ПОРОДИЦИ И ПОБОЉШАЊЕ
ПОЛОЖАЈА ЖРТВЕ У КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ – ИСКУСТВА ИЗ ПРАКСЕ**

Аутори:

Слободан Јосимовић

др Горан Илић

Светлана Ненадић

др Милан Шкулић

Издавач:

Удружење јавних тужилаца и заменика јавних тужилаца

Републике Србије, Београд, Ресавска 1ба

За издавача:

др Горан Илић

председник Удружења јавних тужилаца и

заменика јавних тужилаца Републике Србије

Лектура и коректура:

Ненад Букарица

Прелом и дизајн насловне стране:

Мирослав Крстић

Штампа:

АТЦ Београд

Тираж:

1000 примерака

Слободан Јосимовић ◆ др Горан Илић
Светлана Ненадић ◆ др Милан Шкулић

**ПОСТУПАЊЕ У СЛУЧАЈЕВИМА НАСИЉА
У ПОРОДИЦИ И ПОБОЉШАЊЕ ПОЛОЖАЈА
ЖРТВЕ У КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ
ИСКУСТВА ИЗ ПРАКСЕ**

Београд, 2016. године

САДРЖАЈ

1. ПОСТУПАЊЕ У СЛУЧАЈЕВИМА НАСИЉА У ПОРОДИЦИ	7
<i>Слободан Јосимовић</i>	
1. УВОДНЕ НАПОМЕНЕ.....	7
1.1. ЗНАЧАЈ БОРБЕ ПРОТИВ НАСИЉА У ПОРОДИЦИ	8
2. ПРИЈАВЉИВАЊЕ И РАСВЕТЉАВАЊЕ НАСИЉА У ПОРОДИЦИ	10
2.1. МОГУЋЕ ПРЕПРЕКЕ У ПРИЈАВЉИВАЊУ И ПРОЦЕСУИРАЊУ НАСИЉА У ПОРОДИЦИ	16
2.2. ОВЛАШЋЕЊА ЈАВНОГ ТУЖИОЦА И МУЛТИСЕКТОРСКИ ПРИСТУП У ПРОЦЕСУ	21
ЗАШТИТЕ ЖРТАВА ПОРОДИЧНОГ НАСИЉА	
3. ПРАВА ЖРТАВА ПОРОДИЧНОГ НАСИЉА У КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ	29
4. ЗНАЧАЈ ПРИМЕНЕ МЕРА ПОРОДИЧНОПРАВНЕ ЗАШТИТЕ	37
5. СПРОВОЂЕЊЕ ПРОЈЕКТА И ПРЕПОРУКЕ ЗА УОЧЕНЕ ПРОБЛЕМЕ	45
У РАДУ ИНСТИТУЦИЈА	
5.1. ПРОТОКОЛ О ЗАШТИТИ ПОСЕБНО ОСЕТЉИВИХ СВЕДОКА	53
И ОБЕЗБЕЂЕЊУ ЊИХОВЕ СИГУРНОСТИ	
5.2. МОДЕЛ ПРОТОКОЛА	55
2. ПОЛОЖАЈ ЖРТВЕ У КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ	57
ЗА КРИВИЧНО ДЕЛО НАСИЉЕ У ПОРОДИЦИ	
<i>др Горан Илић, Светлана Ненадић</i>	
1. НЕКЕ ДИЛЕМЕ О ПОЛОЖАЈУ ОШТЕЋЕНОГ	58
У ЗАКОНИКУ О КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ	
1.1. ПРИГОВОР ОШТЕЋЕНОГ ПРОТИВ ОДЛУКЕ ЈАВНОГ ТУЖИОЦА.....	60
ДА НЕ ПРЕДУЗМЕ ИЛИ НЕ НАСТАВИ КРИВИЧНО ГОЊЕЊЕ	
1.2. ПОТЕШКОЋЕ ПРИЛИКОМ ПРЕУЗИМАЊА ГОЊЕЊА ОШТЕЋЕНОГ КАО ТУЖИОЦА	63
1.3. ОШТЕЋЕНИ, ОДЛАГАЊЕ КРИВИЧНОГ ГОЊЕЊА И ОПОРТУНИТЕТ	64
1.4. ОШТЕЋЕНИ И СПОРАЗУМИ ЈАВНОГ ТУЖИОЦА И ОКРИВЉЕНОГ.....	65
2. ПОСЕБНО О ПОЛОЖАЈУ ЖРТВЕ КОД КРИВИЧНОГ ДЕЛА	66
НАСИЉЕ У ПОРОДИЦИ	
2.1. ОДНОС ДРЖАВНИХ ОРГАНА ПРЕМА ЖРТВИ ПО ФАЗАМА ПОСТУПКА	66
2.2. МЕЂУСЕКТОРСКА САРАДЊА	73
2.3. ИСТАНБУЛСКА КОНВЕНЦИЈА И НОВИ ПОГЛЕД НА ПОЛОЖАЈ	75
ЖРТВЕ КРИВИЧНОГ ДЕЛА НАСИЉЕ У ПОРОДИЦИ	
3. ЗАКЉУЧАК	77

3. НАСИЉЕ У ПОРОДИЦИ	79
КАКО ПОБОЉШАТИ ПОЛОЖАЈ ЖРТАВА И УНАПРЕДИТИ САРАДЊУ ИЗМЕЂУ ПРАВОСУДНИХ ОРГАНА, ПОЛИЦИЈЕ И ЦЕНТАРА ЗА СОЦИЈАЛНИ РАД	
<i>др Милан Шкулић</i>	
1. RATIO LEGIS КРИВИЧНОГ ДЕЛА НАСИЉА У ПОРОДИЦИ	79
2. МЕСТО КРИВИЧНОГ ДЕЛА НАСИЉА У ПОРОДИЦИ У ..... ЗАКОНСКОЈ СИСТЕМАТИЦИ	83
3. ОСНОВНИ ОБЛИК, БИТНИ ЕЛЕМЕНТИ И ТЕЖИ ОБЛИЦИ ..... КРИВИЧНОГ ДЕЛА НАСИЉА У ПОРОДИЦИ	84
4. КРШЕЊЕ МЕРА ЗАШТИТЕ ОД НАСИЉА У ПОРОДИЦИ КАО..... ПОСЕБАН ОБЛИК КРИВИЧНОГ ДЕЛА НАСИЉА У ПОРОДИЦИ	93
5. ЧЛАН ПОРОДИЦЕ КАО ПАСИВНИ СУБЈЕКТ НАСИЉА У ПОРОДИЦИ..... И ЕКСТРЕМНО ПРЕШИРОКО ДЕФИНИСАЊЕ ЧЛАНА ПОРОДИЦЕ У ПОРОДИЧНОМ ЗАКОНУ	96
6. ПРОБЛЕМ ТЕЛЕСНОГ КАЖЊАВАЊА ДЕЦЕ ИЛИ ПИТАЊЕ..... ДА ЛИ ЈЕ БАТИНА ИЗАШЛА ИЗ РАЈА?	97
7. ЗАШТИТА ДЕЦЕ И УОПШТЕ МАЛОЛЕТНИХ ЛИЦА ОД НАСИЉА.....	100
8. КРИВИЧНО ГОЊЕЊЕ ПО СЛУЖБЕНОЈ ДУЖНОСТИ И НЕЗАВИСНО..... ОД СТАВА ОШТЕЋЕНОГ ЗА СВАКИ ОБЛИК НАСИЉА У ПОРОДИЦИ	104
9. ОСНОВНИ РАЗЛОЗИ У ПРИЛОГ СТВАРАЊУ УСЛОВА ЗА ЕФИКАСНИЈЕ..... СУЗБИЈАЊЕ НАСИЉА У ПОРОДИЦИ И АДЕКВАТНИЈУ ПОМОЋ ЖРТВАМА ТОГ КРИВИЧНОГ ДЕЛА	105
10. ОСНОВНИ ЕЛЕМЕНТИ САРАДЊЕ И КООРДИНАЦИЈЕ ИЗМЕЂУ ..... РАЗЛИЧИТИХ ДРЖАВНИХ ОРГАНА У ЦИЉУ ЗАШТИТЕ ЖРТАВА НАСИЉА У ПОРОДИЦИ И ОСНОВНЕ ПРЕПОРУКЕ ЗА ПОБОЉШАЊЕ ПОЛОЖАЈА ЖРТАВА НАСИЉА У ПОРОДИЦИ	106
АНЕКС 1 – ПРЕГЛЕД ЗНАЧАЈНИХ МЕЂУНАРОДНИХ ..... И НАЦИОНАЛНИХ ДОКУМЕНАТА ЗА ОБЛАСТ ЗАШТИТЕ ОД НАСИЉА У ПОРОДИЦИ	121
МЕЂУНАРОДНИ ДОКУМЕНТИ	121
НАЦИОНАЛНИ ДОКУМЕНТИ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ.....	123

Слободан Јосимовић,

заменик јавног тужиоца у Вишем јавном тужилаштву у Новом Саду

ПОСТУПАЊЕ У СЛУЧАЈЕВИМА НАСИЉА У ПОРОДИЦИ

1. Уводне напомене

У сарадњи са Саветовалиштем против насиља у породици, а уз подршку УСАИД пројекта за реформу правосуђа и одговорну власт (JRGА пројекта) Удружење тужилаца Србије је почетком 2015. године започело спровођење пројекта „За бољу заштиту жртава насиља у породици“, (у даљем тексту „Пројекат“) који има за циљ да се на подручју појединих одабраних тужилаштава успостави међуинституционална сарадња заснована на искуствима „Зрењанинског модела“¹, чиме би се унапредили квалитет и ефикасност поступања институција у случајевима породичног насиља, а тиме допринело и унапређењу заштите жртава насиља.

Наиме, Удружење тужилаца Србије је као струковно удружење основано 2001. године, а као један од циљева утврђено је унапређење ефикасности и потпуније остваривање надлежности јавног тужилаштва, па тако и у области заштите од насиља у породици. Како би допринело борби против насиља у породици, Удружење тужилаца Србије у оквиру наведеног пројекта организовало обуку носилаца јавнотужилачке функције, али и представника полиције и центара за социјални рад, што је утицало и на унапређење сарадње међу овим институцијама на локалном нивоу.

Пројекат је спроведен на подручјима Основних јавних тужилаштава у Ваљеву, Чачку, Панчеву и Прироту. Наведена тужилаштва одабрана су на основу неколико критеријума, као што су: исказано интересовања јавних тужилаца, равномерна географска покривеност, постојање адвоката мреже Саветовалишта против насиља у породици у наведеним градовима, као и постојање подршке другим институцијама значајним за сузбијање насиља у породици (обуке и подршка прекршајним судовима и судовима опште надлежности у оквиру УСАИД-овог ЈРГА пројекта и СПП пројекта).

---

¹ „Зрењанински модел“ заснован је на међусекторској сарадњи надлежних институција и довољно је да се жртва обрати једној од институција да се би се у рад на случају укључиле и остале институције укључене у сарадњу (полиција, прекршајни суд, центри за социјални рад). Споразумом су регулисани међусобни односи свих учесника у процесу, чија сарадња омогућава боље, брже, правремене и свеобухватне интервенције рема жртвама насиља у породици, као и у процесуирању насилника.

У изабраним пилот тужилаштвима Удружења тужилаца иницирало је предузимање конкретних активности тужилаштва за успостављање непосредне и трајне сарадње тужилаштва, полиције и центра за социјални рад на откривању и расветљавању случаја породичног насиља, те пружања адекватних видова заштите жртвама породичног насиља. Задатак је био да се **успоставе редовни координациони састанци** између представника тужилаштва, полиције и центра за социјални рад, на којима би се разматрала сви пријављени потенцијални случајеви породичног и партнерског насиља. Након успостављања оваквог вида сарадње, следећи корак је био да се **припреми одговарајући протокол** којим би се регулисала процедура и начин остваривања заштите жртва породичног насиља и очување њихове безбедности током трајања кривично истражног поступка у ситуацији када жртва по позиву долази у зграду правосудних органа ради сведочења, а како би се елиминисали ризици од њеног сусрета са учиниоцем кривичног дела и како би се обезбедили услови за доследну примену свих претпоставки за безбедно и неометано испитивање жртва породичног насиља, као посебно осетљивих сведока у складу са одредбама чл. 103 ЗКП-а.

На основу искустава овог пројекта, као и свих досадашњих активности Удружења тужилаца Србије које су се спроводиле у циљу унапређења рада и поступања јавних тужилаштва у поступцима пружања заштите од насиља у породици, настао је и овај приручник, не само као подсетник да је мултисекторски приступ у решавању појединих случајева насиља нарочито важан чинилац за успешно препознавање и борбу против насиља у породици, него и као упутство за успостављање и спровођење оваквог вида сарадње институција, са освртом на најважније механизме заштите жртве у кривичном и парничном поступку.

У тексту су истакнути проблеми са којима се поједина тужилаштва сусрећу у процесуирању предмета насиља у породици, како и препоруке за њихово превазилажење, што може послужити и другим тужилаштвима које се сусрећу са сличним проблемима. Такође, указано је и на добре праксе које се могу једноставно и без додадних материјалних улагања применити у свим јавним тужилаштвима у Србији.

1.1. Значај борбе против насиља у породици

Насиље у породици један је од озбиљних друштвених проблема са којима се суочавају грађани и институције Републике Србије и оно није и не сме да буде само приватна ствар и лични проблем појединаца, већ

је то проблем целокупне друштва заједнице, због чега држава има не само право него и обавезу да узме активног учешћа у процесу превенције и сузбијања насиља, као и пружању подршке и заштите жртвама породичног насиља.

Насиље у породици представља дискриминацију и кршење основних људских права и слобода, као што су право на живот, безбедност, слободу, достојанство, физички и психички интегритет, која су загарантована не само највишим међународним правним актима, него и Уставом Републике Србије, па је у том смислу, од 2002. године и Република Србија, прописивањем насиља у породици као кривичног дела, заузела јасан став да сваки чин физичког, сексуалног, психичког, па и економског насиља извршен над другим чланом породице, као и кршење изречених мера породичноправне заштите, представља кажњиво дело, за које се може изрећи казна затвора. Затим је 2005. године усвојен Породични закон, којим су, по први пут, уведене мере породичноправне заштите од насиља у породици и предвиђен посебан, нарочито хитан поступак, за изрицање ових мера. Поред Кривичног закона и Породичног закона, Република Србија је у спровођењу одредаба Конвенције о елиминасању свих облика дискриминације жена (CEDAW, 1979.год.), донела и друге стратешке докуменате и то: Закон о равноправности полова, Закон о забрани дискриминације, Националну стратегију за побољшање положаја жена и унапређивање родне равноправности, Националну стратегију за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима, а 2013. године ратификовала је и један од најзначајнијих међународних докумената из ове области, Конвенцију Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици, донету у Истанбулу 11. маја 2011. године.

Спречавање и сузбијање породичног насиља је веома комплексан и дуготрајан процес, у који су укључени бројни државни органи и институције, као и невладине организације. Све мере које се предузимају ради сузбијања насиља у породици могу се сврстати у превентивне, репресивне и мере за подршку и заштиту жртава породичног насиља, при чему се превентивним мерама мора посветити највећа пажња, јер се њима свеобухватно и дугорочно остварује подизање свести грађана у циљу промене негативних друштвених и културних образаца понашања и предрасуда који се темеље на идејама инфериорности жена, које су најчешће жртве породичног насиља, и промовисању идеја родне равноправности и ненасилног понашања. Најзначајнији видови превентивних мера свакако су медијске кампање и активности намењене најширој јавности, затим васпитно-образовни програми и активности на-

мењени деци и младима у предшколским и школским установама, као и програми обуке за запослене у појединим органима и институцијама. Репресивне мере се примењују када дође до извршења конкретног случаја насиља и оне имају за циљ да се насиље заустави, жртви пружи одговарајућа правна заштита пред правосудним и другим органима, а да се учинилац санкционише и по потреби и подвргне одговарајућим мерама лечења. Мерама за подршку и заштиту жртавама се обезбеђују потребне информације, правни и психолошки савети, здравствена и материјална помоћ, смештај у сигурним кућама и др. Веома важан сегмент у борби против насиља у породици су и активности невладиних организација, којима се држави даје подстицај и подршка да овој проблематици посвети потребну пажњу и значај, док се жртвама насиља непосредно обезбеђују одговарајуће услуге подршке и заштите. У циљу ближег и конкретнијег дефинисања обавеза и активности појединих државних органа и институција који учествују у откривању и сузбијању насиља и пружању заштите и подршке особама која трпе насиље у породици, као и ради остварења циљева дефинисаних Националном стратегијом за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима, као што су: јачање капацитета установа и институција које се баве жртвама насиља; установљавање и примењивање механизма који ће обезбедити поступање у складу са међународним обавезама везаним за људска права у области сексуалног и родно заснованог насиља; јачање законодавног оквира у области заштите жртава насиља, и подизање свести јавности и грађана о неприхватљивости насиља као модела понашања у циљу пружања доприноса стварању социјалног амбијента који би имао превентивну функцију, усвојен је Општи протокол о поступању и сарадњи установа, органа и организација у ситуацијама насиља над женама у породици и у партнерским односима.

2. Пријављивање и расветљавање насиља у породици

Насиље у породици, као и свако друго кривично дело, може се пријавити лично од стране жртве или анонимно, усмено или писменим путем, јавном тужиоцу који је једини надлежан да одлучује о основаности кривичне пријаве и да предузима кривично гоњење. Уколико је кривична пријава поднета полицији, центру за социјални рад или неком другом државном органу или институцији, њихова је обавеза да о томе одмах обавесте надлежног јавног тужиоца и да му такву кривичну пријаву одмах доставе. Пракса показује да се жртва породичног насиља најчешће прво обраћа за помоћ полицији за време док насиље траје или непосредно након из-

вршеног насиља због чега је примена полицијска овлашћења један од првих механизма који се у овом процесу активира, те је од велике важности да се у сваком конкретном случају и то без изузетка, реагује на сваку пријаву насиља, као и да се у тој првој фази реаговања предузму она полицијска овлашћења која су адекватна облику и интензитету насиља и степену угрожености жртве. Из наведених разлога, за заустављање насиља и пружање заштите жртвама породичног насиља неопходно је правилно и благовремено поступање полицијских службеника. У том смислу и **Општи протокол о поступању и сарадњи установа, органа и организација у ситуацијама насиља над женама у породици и у партнерским односима** предвиђа да су првенствени задаци полиције осигурање безбедности и заштита права жртве, као и заустављање насиља.

Када жртва породичног насиља или други грађанин телефоном позове дежурну службу, ради пријављивања догађаја са елементима породичног насиља, **полицијски службеник** који обавља разговор, да би донео одлуку о хитности реаговања требао би да постави таква питања, на основу којих ће утврдити следеће важне чињенице:

- 1) са киме разговара;
- 2) где се дешава насиље;
- 3) шта се догодило;
- 4) да ли је неко повређен и да ли је потребна хитна медицинска помоћ;
- 5) ко је пријављено лице, да ли је пријављени присутан, ако није где се налази;
- 6) да ли је насиље у току и да ли је жртва у непосредној опасности;
- 7) да ли је коришћено оружје или друго опасно средство и где се оно налази;
- 8) да ли је пријављено лице под дејством алкохола или наркотика;
- 9) да ли су присутна малолетна лица и да ли су она безбедна и 10) да ли се и раније дешавало насиље и да ли је долазила полиција.

Приликом обављања овог разговора, полицијски службеник је дужан да се **уздржава** од сувишних коментара, изношења личних ставова о догађају, као и да се распитује о спремности жртве за покретање и вођење казненог поступка.

Након што се утврди да има основа за полицијско поступање, неопходно је одмах извршити и **проверу у евиденцији легалног поседовања оружја свих чланова породице** и о томе обавестити патролу поли-

цијских службеника која је упућена на место догађаја, јер је овај податак од значаја за безбедност како саме жртве, тако и упућених полицијских службеника. По доласку на лице места, патрола полицијских службеника треба да предузме следеће активности :

- ✓ одредити локацију догађаја, стање жртве, деце и осумњиченог;
- ✓ раздвојити осумњиченог од жртве, како му не би била у видокруг;
- ✓ утврдити да ли је коришћено оружје или опасно оруђе и уз потврду га привремено га одузети;
- ✓ уколико оружје није коришћено, проверити податке о поседовању оружја, пронаћи га и уз потврду привремено га одузети;
- ✓ пружити помоћ повређеним лицима, позвати хитну медицинску помоћ и организовати превоз жртве до здравствене установе;
- ✓ на захтев жртве или уколико је жртва малолетно лице, одмах позвати мобилни тим органа старатељства;
- ✓ обавити посебне разговоре са осумњиченим , сведоцима и жртвом, при чему се жртва не сме осуђивати, нити покушавати њихово помирење;
- ✓ евидентирати битне податке о осумњиченом, жртви, деци и сведоцима;
- ✓ описати и по могућности фотографисати видљиве трагове насиља на присутним лицима и на месту догађаја;
- ✓ извршити алкотестирање лица за која се сумња да су под дејством алкохола;
- ✓ утврдити да ли је према осумњиченом на снази нека од мера заштите од насиља у породици;
- ✓ информисати жртву о правним процедурама заштите које су јој доступне, при чему се не смеју давати сугестије о покретању или одустајању од поступка заштите;
- ✓ информисати жртву о контакт телефонима и адресама релевантних институција и невладиних организација које пружају помоћ жртвама породичног насиља;
- ✓ по потреби асистирати у премештању личних ствари и имовине жртве, сачекати да их покупи и извршити њен превоз до сигурног одређишта;
- ✓ извршити превоз жртве до сигурне куће или другог сигурног одређишта.

По утврђивању чињеничног стања на лицу места и по предузимању најхитнијих радњи, о догађају се одмах обавештава дежурни заменик јавног тужиоца, који може наложити предузимање додатних радњи и мера, као што је хапшење или задржавање учиниоца, уколико су за то испуњени законом предвиђени услови.

Када полицијски службеници у току обављања својих дужности дођу до сазнања да је извршено кривично дело насиље у породици или евентуално друго кривично дело за које се гони по службеној дужности, дужни су да без одлагања преузму све потребне мере да се учинилац таквог кривичног дела пронађе и да се предупреди његово бекство или скривање, а нарочито да се предузму све радње у циљу откривања и обезбеђивања трагова кривичног дела као и предмета који су употребљени за извршење кривичног дела или могу послужити као доказ у кривичном поступку. Такође су дужни да покупе **сва обавештења** која би могла бити од користи за успешно вођење кривичног поступка, а у ту сврху могу се прикупљати обавештења од грађана, вршити преглед превозних средстава, за одређено време ограничити кретање на одређеном простору и извршити преглед одређених објеката и просторија и др. О свим чињеницама и околностима које су утврђене приликом предузимања појединих радњи, а које могу бити од интереса и значаја за кривични поступак, као и о предметима који су пронађени или одузети, **овлашћено службено лице ће саставити записник или сачинити службену белешку.**

Правилном и потпуном утврђивању чињеничног стања у случајевима породичног насиља доприноси низ материјалних и нематеријалних доказа. Међу **материјалним доказима** који се чешће сусрећу су: телесне повреде у виду раздеротина, посекотина, огреботина, крвних подлива, прелома костију, праменова исчупане косе, поцепана одеће, СМС порука, фотографија, видео и звучних записа садржани у мобилним телефонима или другим електронским уређајима, писма, белешке, оружје, разно оруђе и други предмети, поломљен намештај и предмети за кућну или личну употребу и др. Такође, од значаја могу бити и медицински извештаји о претходним повредама жртава, односно насилника, и о лечењу од болести зависности, изводи из казнених евиденција, евиденција догађаја, подаци о претходно регистрованим позивима полицији, интревенцијама и мерама које су тим поводом предузимане.

Ради откривања кривичног дела и његовог учиниоца, овлашћена службена лица могу позивати грађане ради непосредних прикупљања потребних обавештења, а нарочито значај за утврђивање чињеничног стања има разговор и прикупљање обавештења од жртве породичног

насиља, при чему треба водити рачуна о њеном психичком стању у којем се налази услед претрпљеног насиља, јер се може десити да услед таквог стања ускраћује давање информација о одређеним чињеницама и догађајима или је несигурна, односно мења исказ. Узрок томе треба тражити у страху од насилника, нарушеном психичком стању, преплавлјености емоцијама и сл. Поред тога, такво понашање може бити и последица неповерења, услед ранијег непрофесионалног понашања полицијских службеника.

Посебну специфичност имају **правила обављања разговора са децом и малолетницима** која се заснивају на уважавању њихових психофизичких и психосоцијалних карактеристика, као што су: постепени развој њихове способности опажања; мала способност разумевања опаженог; немају реалну представу о времену, облику, димензијама, растојању због недостатка животног искуства и сл; подложност сугестији; оскудан фонд речи и сл. У циљу упознавања личности малолетног лица са којим се жели обавити разговор, претходно треба утврдити одређене чињенице, као што су ниво његовог физичког, психичког и емотивног развоја, његове способности за концентрацију и запажање, памћење и исказивање, какав му је однос према родитељима, осталим члановима породице, друговима, према школским обавезама и сл, што ће све олакшати полицијским службеницима лицу да дођу до потребних података.

На основу свих прикупљених обавештења, саставиће се кривична пријава у којој ће навести докази за које је сазнао приликом прикупљања потребних обавештења и уз кривичну пријаву ће се јавном тужиоцу доставити сви писмени и материјални докази и сачињена докумензтација као што су: одузети предмети употребљени за извршење кривичног дела, записник о увиђају, фото документација, судскомедицинско или друго вештачење, медицинска документација о повредама које је задобила жртва, службене белешке о предузетим мерама и радњама, записник о саслушању осумњиченог, изјаве жртве и сведока, као и други прикупљени материјал који може бити од користи за успешно вођење кривичног поступка. Уколико се након подношења кривичне пријаве дође до сазнања о новим чињеницама и доказима или се открију трагови кривичног дела, полиција ће прикупити додатна обавештења и потом извештај о томе доставити надлежном јавном тужиоцу. Ако се на основу прикупљених доказа утврди да у конкретном случају извршено дело несадржи елементе кривичног дела, него елементе прекршаја, полиција ће поднети захтев за покретање прекршајног поступка против учиниоца.

Након расветљавања пријављеног случаја насиља у породици полиција ће јавном тужиоцу доставити кривичну пријаву, а уколико прикупљене информације и докази не пружају довољно основа за подношење кривичне пријаве доставиће извештај о догађају, такође са свим прикупљеним доказима и документацијом, како би се предузеле додатне провере и потом од стране јавног тужиоца донела коначна одлука о основаности пријаве насиља у породици. Када се у јавном тужилаштву заприми поднета кривична пријава или извештај о насиљу породици, потребно је да јавно тужилаштво о томе писменим путем обавести надлежни центар за социјални рад, достави му примерак поднете пријаве или извештаја, како би се центар знао о којим члановима породице и о каквом облику насиља је реч, те да истовремено затражи од центра за социјални рад, да у складу са својим овлашћењима, изврши све потребне провере личних и породичних прилика у конкретној породици, како би се на целовит начин утврдило да ли је насиље заступљено и у ком облику и у којој мери су угрожени чланови породице према којима се врши насиље, ако и да се колики су ризици од понављања или ескалације насиља. Након извршене провере, о свим утврђеним чињеницама и о својој процени, центар за социјални рад доставља јавном тужиоцу извештај, који треба да садржи објективну и стручну процену ситуације у датој породици или парнерском односу, и као такав представља значајан доказ у судском поступку и истовремено значајну потпору веродостојности исказа жртве у кривичном или грађанском поступку.

Уколико се жртва насиља у породици непосредно обрати јавном тужиоцу тако што приступи у службене просторије са жељом да пријави насиље, неопходно је исту одмах саслушати и писмено констативати садржај њене изјаве, односно сачинити записник о пријему кривичне пријаве. Током узимања изјаве потребно је прво пажљиво саслушати излагање жртве, а затим је испитати како на околности догађаја који је предмет пријаве, тако и на личне и породичне прилике, међусобне односе чланова породице, те од када и на који начин се испољава насиље, колико често, да ли се жртва већ обраћала неким институцијама, као и на друге битне околности које су од значаја за утврђивање времена и начина извршења кривичног дела, као утврђивања последица насиља. Без обзира да ли је дошла самоиницијативно или по позиву јавног тужиоца, жртви породичног насиља треба на лични захтев омогућити да њеном саслушању присуствује и лице за подршку које је дошло са њом, а најчешће су то њени родитељи, деца, сестра, брат, пријатељица и сл.

2.1. Могуће препреке у пријављивању и процесуирању насиља у породици

Као што је претходно већ речено, насиље у породици се у највећем броју случајева, пријављује од саме жртве, у ситуацијама када насиље траје или непосредно након извршеног насиља, упућивањем телефонског позива полицији, јер жели да се заустави даље вршење насиља над њом. Свакако да се у пракси дешавају и такви случајеви да позив полицији упућије и неко од осталих чланова породице који су присуствовали насилном догађају или за њега накнадно сазнали, док је најређа ситуација да насиље у породици пријављују трећа лица која су изван породичног круга у коме се одвија насиље, јер се оно најчешће дешава „далеко од очију јавности“, односно у породичној кући, где се насилник осећа као господар свога дома и свих оних који у њему живе. Насиље се ређе догађа на јавном месту, где има присутних људи који би могли бити потенцијални сведоци, јер насилник, који је урачунљив, свестан је да је насиље друштвено неприхватљиво и кажњиво понашање и да себе може изложити одговарајућим судским поступцима и санкцијама уколико о насиљу присуствују и друга лица осим саме жртве. Због тога се насиље најчешће одвија на местима и ситуацијама када је жртва сама са насилником, када нема ко да је чује и види, нити да јој помогне, што насилнику даје осећај моћи и контроле над жртвом. Насиље је у највећем броју случајева избор самог учиниоца, а у ретким ситуацијама последица душевне болести, привремене душевне поремећености или заосталог душевног развоја, а томе у прилог говори и чињеница да су жрве најчешће жене, деца, стари или слабији чланови породице, дакле они који се насиљу немогу или тешко могу сами супротставити. Изложеност чланова породице насиљу најчешће је дуготрајно и разноврсно по испољеним облицима насиља, са тенденцијом све агресивнијег понашања насилника током времена, при чему треба нагласити да за постојање породичног насиља није неопходна трајност радњи насиља односно да је учинилац више пута предузимао радње насиља према истом члану породице, већ је довољно да је и само једном предузет акт насиља. Без обзира да ли се насиље испољава као физичко, сексуално, психичко или економско, то се увек чини у циљу успостављања или манифестације моћи и контроле насилника над жртвом, због чега се процена да ли у конкретној ситуацији постоји или не постоји породично насиље, мора вршити у односу на међусобни дисбаланс моћи потенцијалног учиниоца и жртве, односно потребно је већ на самом почетку процене јасно одредити какве су њихове међусобне позиције

у партнерској или породичној вези, те ко је од њих и због чега слабија, зависна и потчињена страна, а ко доминантна.

Осим ових међусобних релација учиниоца и жртве, често и неки други фактори могу бити од утицаја на капацитете и способност жртве да пријави насиље, да му се супротстави и изађе из окружења насиља, као и на њену способност да о насиљу сведочи пред државним органима и институцијама у одговарајућим судским и другим поступцима. У пракси се често дешава жртве не желе да пријављују насиље или уколико су га и пријавиле не желе да се у вези са тиме покреће било какав судски или други поступак или уколико је већ покренут не желе да сведоче пред надлежним органом, јер су као брачни или ванбрачни супружници или као крвни или тазбински сродници ослобођени дужности сведочења, у смислу чл. 94 ст. 1 Законика о кривичном поступку, што најчешће за последицу има одбачај кривичне пријаве или обустављање започетог кривичног поступка услед недостатка доказа да је насиље извршено, јер као што је претходно већ речено, насиље се најчешће дешава у породичној кући, у присуству само насилника и жртве, „далеко од очију јавности“, како не би било видљено и заустављено. Овакво, на први поглед несхватљиво, понашање жртве насиља најчешће је последица недостатка подршке жртви насиља, било од стране њој блиских лица или од стране одговарајућих институција, да се супротстави насиљу и контроли коју је над њоме успоставио насилник, али може бити и последица одређених личних и животних прилика саме жртве, услед којих јој је отежано да се суочи са насиљем, као и да изађе из таквог окружења у коме је изложена ризику од понављања и ескалације насиља. Наиме, осим страха од могућих последица по жртву након пријаве насиља, или њој блиска лица, као што су деца, родитељи и сл., економске зависности од супруга, те недостатка подршке породице, немогућности одласка на друго место и одвајања од насилника, жртву често могу спутавати и традиционално патријархално васпитање о положају жене у заједници, где је муж „господар“ жени, затим неразумевање или изостанак подршке њене примарне породице, односно њених родитеља, браће и сестара, потом стид да буде схваћена, већ стигматизирана и одбачена у друштву, неке су од основних препрека с којима се суочавају жене када је у питању насиље у породици и у партнерским односима.

Међу популацијом која живи у руралним сеоским срединама, као и појединим мањинским популацијама као што је Ромска, нарочито је изражен висок ниво толеранције на породично насиље, а што је последица постојања затворених патријархалне заједнице у којима су жене у подређеном положају и представе о томе да је насиље оправдана и

приватна ствар у коју други не треба да се мешају, па ни институције. Живот у оваквим изолованим друштвеним заједницама има за последицу низак ниво свести о сопственим вредностима и непрепознавање феномена насиља, сопствених права и недовољну информисаност о надлежностима појединих државних институција, као и о законским механизмима за заштиту од насиља у породици. Осим тога, овим категоријама грађана, најчешће је отежан и сам приступ надлежним институцијама, како због могућих језичких баријера, тако и због физичке удаљености институција од насеља, као и слабо развијене путне и комуникационе инфраструктуре. Са друге стране, ове категорије грађана најчешће се суочавају са неразумевањем институција, јер се сиромаштво често види као доминантан проблем, у односу на насиље, коме се придаје мањи значај. Због тога се од стране представника институција мора посветити посебна пажња овим категоријама лица, када се појављују као жртве породичног насиља и при том, ради бољег разумевања проблема са којима се суочава жртва, имати у виду и поједине специфичности, које жртву могу одредити да пријави или непријави насиље, односно одредити је да одбије о насиљу да сведочи пред институцијама. За жртве породичног насиља које су из сеоских средина, као ограничавајући фактори за најчешће су присутни назапосленост и низак ниво образовања, предрасуде о улози жене у породици, затим традиционалне вредности у погледу брака и породице које се негују у сеоским срединама, у којима се насиље сматра саставним делом брачног и породичног живота, док на пријаву и излазак из насиља посебно утичу осећање стида и наглашена одговорност за одржавање породице на окупу. Овакве средине могу бити склоне да осуђује жене које су пријавиле насиље или напустиле породицу у којој су биле изложене насиљу. За жртве породичног насиља које припадају Ромској популацији, као ограничавајући фактори присутни су рани, а често и принудни бракови, живот у проширеним породицама, немогућност доношења одлука и учешћа у планирању породице, неписменост, необразованост, сиромаштво, недовољна свест о потреби здравствене заштите, велики број деце и недостатак подршке породице и заједнице да се изађе из насиља, тешки животни услови, као и висока толеранција заједнице према насиљу над женама, што ову популацију чини посебно рањивим и угроженим када је у питању породично насиље.

Када су у питању државни органи и институције, одредбом чл. 280 ЗКП-а, прописано је да државни и други органи пријављују кривична дела за која се гони по службеној дужности, о којима су обавештена или за њих сазнају на други начин, под условима предвиђеним законом или

другим прописом. Дакле, за разлику од претходног Законика о кривичном поступку чијом одредбом чл.222 ЗКП-а, је била предвиђена обавеза свих државних органа, органа територијалне аутономије и органа локалне самоуправе, јавних предузећа и установа да пријаве кривична дела која се гоне по службеној дужности, дакле и кривичног дела насиље у породици, о којем су на било који начин обавештени или за њега сазнали на други начин, сада таква овавеза не постоји, осим уколико је непријављивање кривичног дела и учиниоца кажњиво као кривично дело из чл.332 Кривичног законика, односно у ситуацији уколико службено или одговорно лице у државном, покрајинском или локалном органу или институцији свесно пропусти да пријави кривично дело за које је сазнало у вршењу своје дужности, уколико се за то дело се по закону може изрећи пет година затвора или тежа казна. Према томе, када говоримо о кривичном делу насиље у породици из чл. 194 КЗ, то би значило да нема кривичне одговорности службених и одговорних лица, уколико не би пријавили оне случајеве насиља у породици, који с квалификовани као кривично дело из чл. 194 ст.1 и ст.5 Кривичног Законика, јер је за наведене облике кривичног дела прописана казна затвора мања од пет година. И у време важења претходног ЗКП-а, ситуација у погледу кривичне одговорности за непријављивање кривичног дела и учиниоца је била иста, дакле није се могло кривично одговарати за свако непријављивање насиља у породици, већ само оног за које се може изрећи казна затвора у трајању од пет година или тежа, али је бар начелно та обавеза пријављивања, неовисно о висини запрећене казне за конкретно кривично дело, била декларисана одредбом чл. 222 ЗКП-а. Ипак, и поред ове кривичне неодговорности, можемо говорити о **другим видовима одговорности**, као што је дисциплинска одговорност запосленог у државном органу и институцији, нарочито имајући у виду обавезе предвиђене Општим и посебним протоколима за област рада правосуђа, социјалне заштите и полиције у случајевима породичног насиља. Према Општем протоколу о поступању и сарадњи установа, органа и организација у ситуацијама насиља над женама у породици и партнерским односима, предвиђено је да се насиље над женама у породици и у партнерским односима пријављује полицији и јавном тужилаштву, у складу са законом, а да су учесници у систему заштите обавезни да у сваком тренутку процењују ризик за жртву и прилагођавају своје поступке потреби да се жртви обезбеди максимална безбедност.

Проблематика пријављивања породичног насиља од стране појединих институција актуелна је не толико у погледу рада оних органа којима се жртва најчешће и обраћа ради пријаве насиља, а то су полиција, јав-

но тужилаштво и центри за социјални рад, већ у погледу рада других институција, којима није у надлежности откривање и гоњење за извршено насиље или пружање помоћи и подршке жртви, већ нека друга делатност, као што је здравствена, просветна или нека друга где се у раду често долази у контакт са особама за које се на основу њиховог учесталог понашања, изгледа или здравственог стања, може посумњати или закључити да су жртве породичног насиља, иако оне то директно непријављују. У таквим ситуацијама, овакве сумње или сазнања би требала да се пријаве надлежним органима, јавном тужиоцу, полицији или центру за социјални рад, али у пракси се често дешава да оваква пријава изостане, нарочито уколико су у питању блажи облици насиља, а жртва није заинтересована или не жели предузимање било каквих мера заштите.

Општи протокол о поступању и сарадњи установа, органа и организација у ситуацијама насиља над женама у породици и партнерским односима, предвиђа да у установама и организацијама у којима запослени долазе у сусрет са женама жртвама насиља, мора се имати у виду да трагови насиља не морају увек да буду у виду повреда, модрица или других физичких манифестација, а да су професионалци дужни да уоче и препознају и друге знаке насиља и изразе сумњу да је оно присутно, као и да то примерено документују. У том циљу, Општи протокол налаже да се током обављања редовних активности и пружања других услуга постављају одговарајућа питања, односно обавља провера насиља у свим индикованим ситуацијама и кад год је могуће, потребно је поставити уобичајна питања о насиљу, било да је у питању интервенција полиције, здравствених служби или центара за социјални рад. Приликом препознавања насиља, осим постављања одговарајућих питања, Општи протокол упућује да треба размотрити и друге могуће знаке у понашању потенцијалне жртве, укључујући директне и индиректне знаке као што су: узнемиреност, избегавање теме, минимизирање, испољавање ставова да је насиље „заслужено“, испољавање страха од понашања насилника и страха за сопствену безбедност, страх од одузимања деце, страх да насилник не угрози децу, став да су деци „потребна оба родитеља“, страх за друге укућане или чланове породице, показивање стида и кривице, преузимање одговорности за насиље, указивање на економску зависност, изолацију и недостатак подршке шире породице, страх од полиције и других ауторитета. Посебну пажњу треба посветити факторима који указују на настанак нарочито озбиљних последица насиља у породици, као што су: вишеструке жртве, претрпљени напад или поновљени напад на исту жртву, жртва припада групацији нарочито рањи-

вих чланова породице (са инвалидитетом, са психички измењеним понашањем, другачије сексуалне оријентације, зависна од психоактивних супстанци, старије особе и др.), присуство других особа насиљу, нпр. рођака, а посебно деце или других нарочито рањивих чланова породице и додатно понижавање и деградација жртве (нпр. фотографисање, излагање погледима и сл.).

У циљу отклањања препрека за пријављивање и откривање насиља Конвекцијом Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици, је предвиђена обавеза држава да предузму неопходне мере и охрабре сваког сведока учињеног кривичног дела насиља, као и лица, која имају оправдане разлоге да сумњају да је такво дело почињено или да ће се поновити, да тако нешто пријаве надлежним органима и институцијама. У истом циљу је предвиђена и обавеза држава да предузму неопходне мере како би се обезбедило да правила о поверљивости података, која су предвиђена националним прописима за одређене службенике, не производе препреку тим службеницима, за пријављивање насиља надлежним државним органима и институцијама.

2.2. Овлашћења јавног тужиоца и мултисекторски приступ у процесу заштите жртава породичног насиља

За делотворан рад и повезивање надлежних државних органа и институција држава је обезбедила све потребне нормативне оквире, доношењем одговарајућих законских и подзаконских аката, при чему је усвојен и Општи протокол о поступању и сарадњи установа, органа и организација у ситуацијама насиља над женама у породици и у партнерским односима, који промовише начело мултисекторског приступа у решавању овог проблема, односно заједничко и координисано деловање правосудних органа, полиције, центара за социјални рад, здравствених и других установа укључених у процес заштите жртве.

Према Општем протоколу, учесници у организовању заштите и подршке женама жртвама насиља у породици и у партнерским односима су установе, органи и организације које у оквиру својих законом утврђених надлежности или програма рада имају обавезу да реализују активности усмерене на препознавање случајева насиља у породици, заустављање насиља, осигурање безбедности, подршка и оснаживање жртве, рехабилитација жртава насиља у породици и санкционисању учинилаца насиља. У складу са позитивним законским прописима, обавезу поступања у случајевима насиља у породици имају: полиција,

јавно тужилаштво, редовни и прекршајни судови, установе социјалне заштите и други пружаоци услуга у систему социјалне заштите, здравствене установе и други облици здравствене службе, установе у систему образовања и васпитања у случајевима када су укључена деца сведоци насиља. У циљу реализације овакве сарадње, **Републички јавни тужилац је 2015. године издао обавезно упутство да се на нивоу свих Основних и Виших јавних тужилаштава одреде поједини заменици тужиоца који ће бити задужени координацију активности у области насиља у породици.** За ефикасно повезивање институција и њихову успешну борбу против насиља у породици, такође је важно да се обезбеди довољан број извршилаца, да се спроводи обука и едукација запослених, као и да се обезбеде одговарајући услови и средства за рад, а како ови параметри нису једнако заступљени у свим срединама, свакако да се то одражава и на крајње резултате рада појединих институција.

Ради остваривања циљева мултисекторске сарадње институција, неопходно је да се све институције које су учесници сарадње, односно стручњаци који су ангажовани у процесу заштите и подршке женама жртвама породичног насиља руководе истим принципима, а то су, према Општем протоколу о поступању и сарадњи установа, органа и организација у ситуацијама насиља над женама у породици и у партнерским односима, следећи принципи:

- ✓ Безбедност (сигурност) жртве је приоритет у раду стручних служби;
- ✓ Безбедност и добробит детета кроз осигурање безбедности и подршку аутономији ненасилном родитељу;
- ✓ За насилно понашање одговоран је искључиво учинилац;
- ✓ Све интервенције треба да узму у обзир неједнакост моћи између жртве насиља у породици и насилника;
- ✓ Поштовање потреба, права и достојанства жртве;
- ✓ Хитност поступка се усаглашава са проценом опасности ситуације и угрожености жртве;
- ✓ Институције, у оквиру својих улога, надлежности и мисија, су одговорне да зауставе насиље и предузму мере заштите;
- ✓ Подизање стручних компетенција кроз планске едукације и афирмацију примера.

Такође, Општи протоколом је предвиђено и да су институције које су носиоци система заштите од насиља у породици дужне да поставе права жртве у средиште свих мера које се примењују кроз делотворну сарадњу, да би испунили своје законске обавезе и сврху интервенције коју пружају, због чега и сама сарадња институција мора бити јасно дефинисана, као и њихово појединачно и координисано интервенисање, како би се избегла ситуација пребацивања одговорности са једне на другу службу.

Схватајући значај сарадње институција, на подручју Града Зрењанина је крајем 2007. године, на иницијативу тадашњег Оштинског јавног тужилаштва, успостављена је **координациона сарадња** између тужилаштва, прекршајног суда, полиције и центра за социјални рад која има за циљ да сви ови органи буду укључени у рад на сваком пријављеном случају насиља, како би могли предузети све потребне мере из своје надлежности. Најзначајнији сегмент овог модела сарадње чине редовни седмични састанци између представника ових институција, на којима се анализирају сви случајеви који су пријављени у претходних недељу дана, затим размењују подаци којима службе располажу, процењује да ли су и који облици насиља присутни и утврђују се радње и мере које поједини органи треба да предузму у сваком поједином случају. На овај начин су институције преузеле иницијативу у заштити жртава породичног насиља, олакшано је препознавање насиља, процена угрожености жртве и постигнута свеобухватност у примени мера подршке и заштите жртве. Ипак, овај модел, као и сваки други, не треба посматрати као коначан и заокружен систем заштите, већ треба тежити његовом унапређењу.

У поступку заштите од насиља у породици, јавни тужилац има важну улогу, с обзиром да се ради о државном органу чија је надлежност да као руководилац предкривичног поступка, усмерава рад полиције и других органа и институција на откривању случајева породичног насиља, затим да врши прогон учиниоца насиља у кривичном и у прекршајном поступку, као и да у парничном поступку подноси тужбе ради одређивања мера заштите од насиља у породици. Заштита од насиља у породици остварује се како у кривичном, тако и у прекршајном и парничном поступку, а јавни тужилац је државни орган који је овлашћен да иницира покретање свих ових поступака, због чега има велику друштвену одговорност за активирање ових видова заштите жртава породичног насиља. Кривичноправна заштита, није увек брз и ефикасан механизам заштите, као што то може бити породичноправна заштита, која има за циљ превентивну заштиту жртве од понављања и ескалације насиља.

За делотворну заштиту жртве, често је потребно да се покрене више законом прописаних механизма заштите, што захтева међусобну информисаност свих оних институција које су овлашћене за покретање појединих видова заштите. Овакав ниво сарадње се може постићи једино умрежавањем и мултисекторском сарадњом институција. Јавни тужилац, као руководилац предкривичног поступка, овлашћен је да у циљу постизања одговарајуће сарадње надлежних органа и институција у области заштите од насиља у породици, успостави координацију рада између јавног тужилаштва и свих других државних органа и институција, као што су полиција и центар за социјални рад, који су, поред јавног тужиоца, најзначајнији органи у спровођењу заштите од насиља и породици.

О потреби и значају мултисекторског приступа у решавању случајева породичног насиља, као и у процесу заштите жртве породичног насиља говоре како међународни, тако и национални документи из ове области. Тако Конвенција Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици спомиње у чл.7, да све мере за спречавање и борбу против свих видова насиља над женама треба да се примењују кроз делотворну сарадњу свих надлежних служби, институција и организација, као што су: државни органи, националне, регионалне и локалне скупштине и управе, државне институције за заштиту људских права и организације цивилног друштва, док се у чл.15 наводи да се стране обавезују да ојачају одговарајућу обуку запослени о координираној сарадњи више органа ради свеобухватног и адекватног решавања појединих случајева насиља. На нивоу националне легислативе, Општим протоколом о поступању и сарадњи установа, органа и организација у ситуацијама насиља над женама у породици и у партнерским односима утврђено је да је сарадња између установа, органа и организација један је од битних предуслова за организовање заштите жена жртава насиља у породици и у партнерским односима, а да је ради успостављања ефикасног система заштите жртава насиља у партнерском односу и у породици неопходно успоставити континуирану мултисекторску сарадњу између институција које су носиоци система заштите (установа социјалне заштите, центара за социјални рад, полиције, тужилаштва, истражних судова и здравствених установа).

Мултисекторски начин рада омогућава институцијама да буду благовремено обавештене о сваком случају породичног насиља и да одмах по добијању информације, заједнички размотре и процене сваки конкретан пријављени случај, да препознају појавне облике и интензитет насиља и процене степен угрожености жртве, затим да оквалификују

учуњено насиље као кривично дело или прекршај и да утврде које све поступке и мере треба предузети у циљу најбоље заштите жртве насиља. Оваквом сарадњом институција, обезбеђује се велики степен вероватноће да ће насиље и жртва бити препознати у систему заштите и да ће се благовремено покренути сви потребни механизми заштите. Осим тога, често се у пракси дешавају случајеви и да насилник пријави жртву када му се она вербално или физички супротстави док врши насиље над њом или да се током интервенције по пријави насиља утврди да је и жртва током трајања насиља предузела неке радње, као што су вређање, псовање, одгуривање, ударање и сл.), које за њу могу бити инкриминишуће. Ранија пракса је била таква да су у оваквим ситуацијама и против жртве били покретани одговарајући казнени поступци, најчешће прекршајни, због прекршаја прописаних Законом о јавном реду и миру, јер се нико није бавио тиме ко је ту насилник, а ко жртва. Оваквом праксом се пружала погрешна порука жртви да ће уколико се супротстави насилнику бити за то кажњена, па жртва није ни имала интерес да пријављује насиље, нити да се обраћа институцијама које нису за њу имале разумевања, а још мање јој пружале подршку и заштиту. Управо мултисекторски приступ омогућава да се сарадњом институција утврде сви елементи који су довели до одређене животне ситуације, односно догађаја који је био предмет пријаве и да се разменом података и информација којима располажу институције расветли насиље у породици и да се истовремено препозна жртва, а тиме и правилно оцени и квалификује њено понашање и поступци у ситуацијама када се супротстављала насилнику, како за то не би претрпела санкције, уколико се заиста бранила и уколико је та одбрана била сразмерна и адекватна нападу који је трпела од учиниоца. Осим што има предности за процес заштите жртве породичног насиља, мултисекторски приступа има одређених предности и за самог учиниоца насиља. Наиме, разменом информација и сарадњом институција се елиминише могућност да се против учиниоца истовремено покрећу или воде кривични и прекршајни поступак и да због тога претрпи двоструко кажњавање за исто дело. Овом проблему треба посветити нарочиту пажњу у раду институција, нарочито од стране полиције и јавног тужиоца, јер без обзира што је одредбом чл. 63 ст. 3 Кривичног законика РС прописано да ће се затвор или новчана казна коју је осуђени издржао, односно платио за прекршај урачунати у казну за кривично дело чија обележја обухватају и обележја прекршаја, такво законско решење није у сагласности са одредбама чл. 4 Протокола бр. 7 Европске конвенције о људским правима, којом одредбом је прописано да се ником неће судити, односно

да нико неће бити кажњен за дело које је већ био правоснажно осуђен или ослобођен. Оваква повреда Европске конвенције утврђена је пресудом Европског суда за људска права у Стразбуру у предмету „Марести против Хрватске“, бр. 55759/07, која је позната стручној јавности и на коју се судови и позивају када решавају о питањима двоструког кажњавања. Према томе, уколико је неко већ кажњен за противправно дело у прекршајном поступку, не може за исто то дело поново бити кажњен у кривичном поступку и обратно, а сарадњом институција се управо спречава могућност двоструког кажњавања, тиме што ће јавни тужилац, као руководилац предкривичног поступка, захваљујући подацима и информацијама добијеним од стране осталих институција са којима сарађује, правилно проценити и оквалификовати конкретни догађај као кривично дело или као прекршај, а самим тим и одредити само један од могућих начина кажњавања учиниоца насиља, или у кривичном или у прекршајном поступку. Дакле, сарадњом институција обезбеђује се и поштовање забране двоструког кажњавања, као једног од заштићених људских права, а самим тим се доприноси и правилном спровођењу уставности и законитости у казним поступцима који се воде од стране надлежних државних органа.

Мултисекторска сарадња институција подразумева такву организацију сарадње која се остварује у сваком појединачном случају породичног насиља, а не само у одређеним тежим или учесталијим случајевима породичног насиља, јер институције морају увек да буду доступне грађанима и у сваком случају без изузетка, без обзира да ли су грађанима права повређена или само угрожена. За успешно спровођење мултисекторске сарадње није од значаја која је институција из мреже прва дошла до сазнања о случају породичног насиља, већ је важно да ту информацију и податке до којих је институција дошла, подели са осталим надлежним институцијама са којима сарађује, како би свака од њих могла одмах да предузме одговарајуће мере из своје надлежности. Оваквом разменом информација се омогућава благовремено предузимање хитних мера и радњи ради тренутног заустављања насиља и ради хитне заштите и збрињавања жртве, што је и један од најважнијих принципа сарадње институција и циљева у спровођењу ефикасне заштите од насиља у породици.

Приликом доношења одлука о мерама и радњама које треба предузети, као и роковима у којима ће се поступати, потребно је руководити се степеном угрожености жртве и опасношћу од понављања или ескалације насиља. За разлику од случајева породичног насиља, који због интезитета или учесталости насиља и високог степена непосредне уг-

рожености жртве захтевају тренутно доношење одлуке о хапшењу или задржавању учиниоца насиља, као и одлуке о квалификацији кажњивог дела као кривичног дела или прекршаја, у пракси се чешће срећу случајеви насиља који немају оволики степен приоритета, него се догађај накнадно разматра и анализира од стране полицијских службеника, прикупљају се по потреби додатни докази и потом одлучује о квалификацији дела, а затим јавном тужиоцу подноси кривична пријава или се прекршајном суду подноси захтев за покретање прекршајног поступка. И код оваквих случајева породичног насиља треба да постоји сарадња институција управо да би сви надлежни органи имали сазнања о пријављеном догађају, затим да би се детаљно размотрио сваки пријављени случај и околности под којима се догодио и да се правилно определи квалификација дела, као и да се процени степен угрожености жртве и препоруче мере које треба предузети у циљу њене заштите.

Да би се на локалном нивоу успоставио овако високи и функционални ниво сарадње потребно је, успоставити редовне састанке међу представницима јавног тужилаштва, полиције, центра за социјални рад, а по могућности прекршајног суда, а који ће се одржавати једном седмично или евентуално у дужим интервалима, у зависности од конкретних могућности и потреба институција. На сваком састанку требао би се **водити записник** у који ће се уносити сви битни подаци изнети на састанку и евидентирати одлуке и упутства у разматраним случајевима. Ток састанка би требао да буде такав да се на састанку прво изложи и опише конкретан случај насиља који је као нов евидентиран у полицији или евентуално центру за социјални рад или тужилаштву, уколико је жртва директно поднела пријаву овим институцијама, а затим да се размотри целокупна документација која је сачињена и прикупљена у вези конкретног случаја насиља, као што су изјаве грађана, службене белешке полицијских службеника, лекарски извештаји о повредама, записник о увиђају, записник о алкотестирању, медицинско или друго вештачење и сл., на који начин се приликом излагања случаја предочавају и прикупљени докази на основу којих се такође утврђује постојање породичног насиља. Након упознавања са наводима конкретне пријаве, као и са прикупљеним доказима, присутни представници институција треба да **размене све оне податке** којима располажу органи институције из којих долазе, а које се тичу породичних прилика и уочених проблема у конкретној породици, односно да ли су се чланови конкретне породице обраћали центру за социјални рад, полицији или другом органу због породичног насиља и до каквих сазнања се од тада дошло, да ли су покретани и вођени прекршајни или кривични поступци против

појединих чланова породице због породичног или другог насиља, као и све друге чињенице за које представници институција сматрају да су од значаја за доношење адекватне процене постојања насиља и одлуке о даљим радњама и мерама које треба предузети. У зависности од извршене процене случаја, исход одлуке за сваки конкретни пријављени случај може бити следећи:

- 1) да се јавном тужиоцу поднесе кривична пријава, уколико се у радњама учиниоца стичу елементи кривичног дела;
- 2) да се прекршајном суду поднесе захтев за покретање прекршајног поступка, уколико се у радњама насилника стичу елементи прекршаја;
- 3) да се јавном тужиоцу достави писмени извештај о догађају, уколико нема довољно доказа да је извршено кривично дело или прекршај, а потребно је извршити додатне провере ради утврђивања постоја породичног насиља;
- 4) да се пријављени случај реши службеном белешком полиције, уколико је неспорно утврђено да у конкретном случају није извршено насиље у породици нити било какво друго кажњиво дело.

Предност овакве сарадње институција је тај што су појединци, као представници институција, у могућности да у **непосредно размотре и процене** сваки поједини случај насиља, чиме се избегава писмена комуникација између институција, која знатно успорава процес одлучивања, што је нарочито потребно убрзати приликом поступања у случајевима породичног насиља, због могуће ескалације насиља и наступања озбиљних последица по жртву. Осим тога, оваквом сарадњом се на неки начин **врши и специјализација стручњака у овој области**, проширује се круг њиховог знања, како о самој проблематици и динамици породичног насиља, тако и о овлашћењима и начину поступања других институција које су укључене у ову сарадњу. Управо је и циљ овог пројекта, који се спроводио од стране Удружења тужилаца Србије, био да се на подручју појединих градова, Чачка, Ваљева, Панчева и Пирота, успоставе и устале као редовни, састанци између представника тужилаштва, полиције и центра за социјални рад, у чему се и успело, са вером да ће се сарадња и даље наставити. Укупно је одржано по шест састанака у сваком од ових градова, од којих је први био посвећен упознавању представника подручних Основних и Виших јавних тужилаштва са циљевима и задацима овог пројекта и давању упутстава у вези начина организовања и припреме ових састанака, с тим што су на

подручју Панчева и Ваљева већ постојала искуства у одржавању оваквих састанака. Након тога, у сваком од ових градова одражана су по четири радна састанка између представника јавног тужилаштва, полиције и центра за социјални рад, на којима су разматрани и обрађивани конкретни случајеви породичног насиља, а на којима су били присутни и представници Удружења тужилаца Србије у циљу давања савета и сугестија када је то било потребно како би се указало на могућа решења у превазилажењу проблема у сарадњи и комуникацији представника институција, те указало на могуће механизме заштите жртве приликом решавања појединих пријављених случајева породичног насиља.

Осим ових састанака, одржан је и по један заједнички састанак са преставницима подручних тужилаштава и судова у циљу утврђивања постојања техничких и просторних услова за примену посебних мера за испитивање посебно осетљивих сведока путем техничких средстава за пренос слике и звука, без присуства странака и других учесника у поступку у просторији у којој се сведок налази, као и ради иницирања закључења одговарајућег протокола којим би се уредили услови и начин коришћења оваквих посебних просторија и опреме од стране свих правосудних органа, судова и тужилаштава који користе исту службену зграду. Током трајања овог пројекта, од стране представника институција које су биле укључене у сарадњу на обради случајева породичног насиља, као веома корисно је оцењено одржавање оваквих редовних састанака, јер се тиме смањује ризик од евентуалне погрешне процене ситуације, убрзава се процес реаговања и одлучивања и доприноси се бољем међусобном разумевању и сарадњи институција.

3. Права жртава породичног насиља у кривичном поступку

Процесни статус жртава породичног насиља, одређен је у кривичном поступку одредбом чл. 2 ст. 1 тач. 11) Законика о кривичном поступку, на тај начин што је жртви дато својство оштећеног лица, имајући у виду да се ради о лицима којима је кривичним делом повређено или угрожено неко лично право, као што су право на живот, неповредивост физичког и психичког интегритета, приватност, достојанст, сигурност и др. За означавање лица које је изложено било ком облику породичног или другог насиља, у Законику о кривичном поступку користи се термин „оштећени“, који означава свако оно лице чије је какво лично или имовинско право повређено или угрожено, али се у релевантним међународним документима, као што је Конвенција Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици,

као и релевантним националним документима, као што су Национална стратегија за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима, Национална стратегија за превенцију и заштиту деце од насиља користити термин „жртва“, с обзиром да је то општеприхваћени термин у овој области. Основно право сваке жртве породичног насиља је да против учиниоца поднесе кривичну пријаву и тиме иницира покретање кривичног поступка. Кривична пријава се може поднети писмено или усмено на записник јавном тужиоцу или полицији, а уколико је пријава поднета неком другом државном органу или институцији, они су дужни да је одмах проследи јавном тужиоцу. Да би неко лице могло да остварује кривичноправну заштиту од насиља у породици, претходни услов је да оно има својство члана породице. За разлику од Породичног закона, Кривични законик рестриктивније одређује круг лица који се имају сматрати члановима породице, што има за последицу да није свим лицима омогућен исти обим заштите од насиља у породици, јер се својство члана породице не третира на јединствен начин у националном законодавству. У области кривичноправне заштите, одредбама чл.112 ст.28 Кривичног законика, предвиђено је да се чланом породице сматрају:

- супружници, њихова деца, преци супружника у правој линији крвног сродства, ванбрачни партнери и њихова деца, усвојилац и усвојеник, хранилац и храњеник;
- браћа и сестре, њихови супружници и деца, бивши супружници и њихова деца и родитељи бивших супружника, ако живе у заједничком домаћинству;
- лица која имају заједничко дете или је дете на путу да буде рођено, иако никада нису живела у истом породичном домаћинству.

У својству оштећеног лица, жртва породичног насиља, према одредбама чл. 50 ЗКП-а, има у кривичном поступку следећа права:

1) да поднесе предлог и доказе за остваривање имовинскоправног захтева и да предложи привремене мере за његово обезбеђивање - Према одредби чл. 252 ЗКП-а, имовинскоправни захтев који је настао услед извршења кривичног дела или противправног дела које је у закону одређено као кривично дело, расправиће се на предлог оштећеног лица у кривичном поступку, ако се тиме не би знатно одуговлачио овај поступак. Имовинскоправни захтев може се односити на накнаду штете, повраћај ствари или поништај одређеног правног посла, а подносилац

имовинскоправног захтева је дужан да тачно означи свој захтев и да поднесе доказе. Имовинскоправни захтев се подноси јавном тужиоцу или суду, најкасније до завршетка главног претреса пред првостепеним судом, а орган поступка је дужан да саслуша окривљеног о чињеницама у вези са имовинскоправним захтевом и провери околности које су од важности за његово утврђивање, с тим што дужан и да прикупи доказе за одлучивање о захтеву и пре него што је захтев поднет. На предлог оштећеног лица, могу се у кривичном поступку по одредбама закона који уређује поступак извршења и обезбеђења, одредити привремене мере обезбеђења имовинскоправног захтева насталог услед извршења кривичног дела или противправног дела које је у закону одређено као кривично дело. О предлогу одлучује решењем у истрази судија за претходни поступак, а после подигнуте оптужнице веће. Жалба против решења о привременим мерама не задржава извршење решења. О имовинскоправном захтеву одлучује суд.

2) да укаже на чињенице и да предлаже доказе који су од важности за предмет доказивања. Наиме, како би се у кривичном поступку доказало да је извршено насиље над чланом породице, у интересу је жртве насиља да јавном тужиоцу укаже на чињенице које се односе на догађај који је предмет кривичне пријаве, као и да укаже на све доказе, као што су сведоци, предмети, трагови, медицинска документација и сл., на основу којих би се могло утврдити да се насиље заиста и догодило и да га је извршило пријављено лице. У том смислу, жртва насиља би требала да у самој кривичној, пријави, односно приликом њеног подношења да укаже на ове податке. Такође, жртва породичног насиља може се у кривичном поступку испитати као сведок и то како у току истраге, од стране јавног тужиоца, тако и на главном претресу, од стране суда, тако да је жртва увек у могућности и да непосредно пред судом изнесе све детаље критичног догађаја и на тај начин омогући или олакша утврђивање истине. Свако лице које се као сведок позива од стране јавног тужиоца или суда, па тако и жртва породичног насиља, дужна је да се одазове, али у законом прописаним условима није дужна да сведочи уколико то не жели. Наиме, према одредби чл. 94 ЗКП-а, од дужности сведочења ослобођена су следећа лица: 1) лице са којим окривљени живи у браку, ванбрачној или другој трајној заједници живота; 2) сродник окривљеног по крви у правој линији, у побочној линији до трећег степена закључно, као и сродник по тазбини до другог степена закључно; 3) усвојеник и усвојитељ окривљеног. Малолетно лице које, с обзиром на узраст и душевну развијеност, није способно да схвати значај права да је ослобођено од дужности сведочења, не може се ис-

питати као сведок, осим ако то сам окривљени захтева. Јавни тужилац је дужан да пре испитивања или чим сазна за однос жртве према окривљеном, упозори жртву да не мора да сведочи. Уколико је као сведок испитано лице које је ослобођено од дужности сведочења, а није на то упозорено или се није изричито одрекло тог права или ако упозорење и одрицање није убележено у записник, на исказу сведока не може се заснивати судска одлука.

У циљу заштите одређених категорија лица, која се као сведоци појављују у кривичном поступку, Законик о кривичном поступку је предвидео и њихову додатну заштиту, која обухвата:

- **Заштиту сведока** – јавни тужилац и суд су дужни да жртву заштите од увреде, претње и сваког другог напада, а учесника у поступку или друго лице које пред органом поступка вређа жртву, прети јој или угрожава њену безбедност, јавни тужилац или суд ће опоменути, а суд га може и новчано казнити до 150.000 динара. По пријему обавештења од полиције или суда или по сопственом сазнању о постојању насиља или озбиљне претње упућене жртви, јавни тужилац ће предузети кривично гоњење или ће о томе обавестити надлежног јавног тужиоца. Јавни тужилац или суд могу захтевати да полиција предузме мере заштите оштећеног или сведока у складу са законом.

- **Одређивање статуса посебно осетљивог сведока** – према одредбама чл. 103 ЗКП-а, сведоку који је с обзиром на узраст, животно искуство, начин живота, пол, здравствено стање, природу, начин или последице извршеног кривичног дела, односно друге околности случаја посебно осетљив, орган поступка може по службеној дужности, на захтев странака или самог сведока одредити статус посебно осетљивог сведока. Решење о одређивању статуса посебно осетљивог сведока може донети јавни тужилац, председник већа или судија појединац. Ако сматра да је то потребно ради заштите интереса посебно осетљивог сведока, орган поступка ће донети решење о постављању пуномоћника сведоку, а јавни тужилац или председник суда ће поставити пуномоћника по редоследу са списка адвоката који суду доставља надлежна адвокатска комора за одређивање бранилаца по службеној дужности. Посебно осетљивом сведоку питања се могу постављати само преко органа поступка који ће се према њему односити са посебном пажњом, настојећи да се избегну могуће штетне последице кривичног поступка по личност, телесно и душевно стање сведока. Испитивање се може обавити уз помоћ психолога, социјалног радника или другог стручног лица, о чему одлучује орган поступка. Ако орган поступка одлучи да се посебно осетљиви сведок испита употребом техничких средстава за пренос сли-

ке и звука, испитивање се спроводи без присуства странака и других учесника у поступку у просторији у којој се сведок налази. Посебно осетљиви сведок може се испитати и у свом стану или другој просторији, односно у овлашћеној институцији која је стручно оспособљена за испитивање посебно осетљивих лица. Посебно осетљиви сведок не може бити суочен са окривљеним, осим ако то сам окривљени захтева, а орган поступка то дозволи водећи рачуна о степену осетљивости сведока и о правима одбране.

- Посебну заштиту малолетних лица као оштећених – ова заштита регулисана је Законом о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица. Кад се води поступак за кривична дела учињена на штету малолетних лица, тада се саслушање обавља се уз помоћ психолога, педагога или другог стручног лица, док се саслушање може спровести највише два пута, а изузетно и више пута ако је то неопходно ради остварења сврхе кривичног поступка. Малолетно лице мора имати пуномоћника већ од првог саслушања, а у случају да га нема, пуномоћника ће решењем из реда адвоката који су стекли посебна знања из области права детета и кривичноправне заштите малолетних лица поставити председник суда, при чему трошкови заступања падају на терет буџетских средстава суда. Ако с обзиром на особности кривичног дела и својства личности малолетног лица, оцени да је то потребно, судија ће наредити да се малолетно лице саслушава употребом техничких средстава за пренос слике и звука, а саслушање се спроводи без присуства странака и других учесника поступка, у просторији у којој се сведок налази, тако да му странке и лица која на то имају право, питања постављају посредством судије, психолога, педагога, социјалног радника или другог стручног лица. Малолетна лица, као сведоци-оштећени, могу се саслушати и у свом стану или другој просторији, односно овлашћеној установи-организацији, стручно оспособљеној за испитивање малолетних лица, без или уз употребу техничких средстава за пренос слике и звука. Ако се као сведок саслушава малолетно лице које је услед природе кривичног дела, последица или других околности, посебно осетљиво, односно налази се у посебно тешком душевном стању, забрањено је вршити суочење између њега и окривљеног.

- Забрану прилажења, састајања или комуницирања са одређеним лице - према одредбама члана 197 ЗКП-а, ако постоје околности које указују да би окривљени могао ометати поступак утицањем на жртву или би могао поновити кривично дело, довршити покушано кривично дело или учинити кривично дело којим прети, суд може забранити окривљеном прилажење, састајање или комуницирање са одређеним

лицем, односно жртвом. Уз ову меру суд може окривљеном наложити да се повремено јавља полицији, поверенику из органа државне управе надлежног за извршење кривичних санкција или другом државном органу одређеном законом. О одређивању ове мере одлучује суд на предлог јавног тужиоца, а после потврђивања оптужнице и по службеној дужности. Мера може трајати док за то постоји потреба, а најдуже до правноснажности пресуде, односно до упућивања окривљеног на издржавање кривичне санкције која се састоји у лишењу слободе, а суд је дужан да свака три месеца испита да ли је даље трајање мере оправдано, док контролу примене мере врши полиција.

3) да ангажује пуномоћника из реда адвоката - жртва породичног насиља, као оштећено лице, може у свако доба ангажовати пуномоћника из реда адвоката који ће је заступати у кривичном поступку и он њено у име може предузимати све процесне радње у поступку, осим сведочења. Јавни тужилац и суд су у таквој ситуацији дужни да на заказана саслушања окривљеног и сведока, позивају и пуномоћника оштећеног, који има права да поставља питања, даје доказне предлоге, приговара и сл.

4) да разматра списе и разгледа предмете који служе као доказ - према одредби чл. 250 ЗКП-а, жртва, као оштећено лице може разматрати, копирати или снимати поједине списе, осим оних који имају ознаку степена тајности, а дозволу за разматрање списка у току поступка даје јавни тужилац односно суд, а након завршетка поступка председник суда или службено лице које он одреди.

5) да буде обавештена о одбацивању кривичне пријаве или о одустанку јавног тужиоца од кривичног гоњења - према одредби чл. 284 ЗКП-а јавни тужилац је дужан да о одбацивању пријаве, као и о разлозима за то обавестити жртву као оштећено лице, у року од осам дана и да је поучи о праву на изјављивање приговора. Ако јавни тужилац у току истраге одустане од гоњења осумњиченог и обустави истрагу, такође је дужан дао томе да обавести жртву, а уколико је тужилац донео наредбу о завршетку истраге, обавестиће је о томе.

6) да поднесе приговор против одлуке јавног тужиоца, да не предузме или да одустане од кривичног гоњења - када јавни тужилац, за кривично дело за које се гони по службеној дужности, одбаци кривичну пријаву, обустави истрагу или одустане од кривичног гоњења до потврђивања оптужнице, дужан је да у року од осам дана о томе обавести оштећеног, односно жртву и да је поучи да може да поднесе приговор непосредно вишем јавном тужиоцу. Жртва има право да поднесе

приговор у року од осам дана од дана када је примила обавештење, а ако није обавештена, може да поднесе приговор у року од три месеца од дана када је јавни тужилац одбацио пријаву, обуставио истрагу или одустао од кривичног гоњења. Поступајући по уложеном приговору, непосредно виши јавни тужилац ће у року од 15 дана од дана пријема приговора одбити или усвојити приговор решењем против којег није дозвољена жалба ни приговор. Решењем којим усваја приговор јавни тужилац издаје обавезно упутство надлежном јавном тужиоцу да предузме, односно настави кривично гоњење.

7) да буде поучена о могућности да преузме кривично гоњење и да заступа оптужбу - ако након потврђивања оптужнице јавни тужилац изјави да одустаје од оптужбе, суд ће питати оштећеног - жртву да ли хоће да преузме кривично гоњење и заступа оптужбу. Ако она није присутна, суд ће је у року од осам дана обавестити о одустанку јавног тужиоца од оптужбе и поучити да може да се изјасни да ли хоће да преузме гоњење и заступа оптужбу. Жртва је дужна да се одмах или у року од осам дана од дана када је примила обавештење изјасни да ли хоће да преузме кривично гоњење и заступа оптужбу, а ако није обавештена, у року од три месеца од дана када је јавни тужилац изјавио да одустаје од оптужбе. Ако жртва изјави да преузима кривично гоњење суд ће наставити, односно одредити главни претрес. У случају да се жртва не изјасни у предвиђеном року или изјави да не жели да преузме кривично гоњење, суд доноси решење о обустави поступка односно пресуду којом се оптужба одбија. Ако жртва није присутна на припремном рочишту или главном претресу, а уредно је позвана или јој се позив није могао уручити због непријављивања суду промене адресе пребивалишта или боравишта, сматраће се да неће да настави гоњење и суд ће донети решење о обустави поступка, односно пресуду којом се оптужба одбија.

8) да присуствује припремном рочишту - на припремном рочишту се странке изјашњавају о предмету оптужбе, образлажу се докази који ће бити изведени на главном претресу и предлажу нови докази, утврђују се чињенична и правна питања која ће бити предмет расправљања на главном претресу, одлучује се о споразуму о признању кривичног дела, о притвору и о обустави кривичног поступка, као и о другим питањима за која суд оцени да су од значаја за одржавање главног претреса. На припремном рочишту, поред странака и браниоца, суд је дужан да позове и оштећено лице - жртву, као и њеног пуномоћника уколико га има а жртва на припремном рочишту може поднети имовинскоправни захтев, уколико то већ раније није учинила, а може предлагати и извођење одређених доказа.

9) да присуствује главном претресу и учествује у извођењу доказа - жртва, као и њен пуномоћник уколико га има, имају право да присуствују главном претресу, да постављају питања окривљеном, сведоцима и вештаку и да предлажу извођење одређених доказа, као и да се изјашњавају о доказним предлозима одбране.

10) да буде обавештен о исходу поступка и да му се достави правноснажна пресуда - суд је дужан да оверени препис пресуде достави оштећеном- жртви која има право на жалбу.

11) да поднесе жалбу против одлуке о трошковима кривичног поступка и досуђеном имовинскоправном захтеву - жртва може изјавити жалбу само због одлуке суда о трошковима кривичног поступка и о досуђеном имовинскоправном захтеву, а ако је јавни тужилац преузео кривично гоњење од оштећеног- жртве као тужиоца, жртва може изјавити жалбу због свих основа.

Информисање жртава о механизмима заштите и њеним правима која може да оствари веома је важан принцип којима се институције морају руководити у своме раду, како жртва не би претрпела какву штету или тежу повреду права, због тога што није била благовремено или потпуно обавештена. Жртва има право да буде информисана од стране сваке поједине институције са којом долази у контакт. У том смислу и Општи протокол указује да је неопходно обезбедити потпуне информације о поступцима, процедурама и њиховим исходима, као и о приступачним ресурсима за помоћ и подршку жртви и другим угроженим члановима породице, а да је у свим случајевима неопходно да жртва добије детаљне информације о свим учесницима и услугама у заједници које се баве пружањем помоћи и осигурањем безбедности. Жртви ће се по могућству уручити брошура која би садржавала информације потребне жртви, као што су адресе, бројеве телефона и друге детаље о следећим учесницима: полицијској станици, центру за социјални рад, здравственој установи, СОС телефону за жртве насиља, прихватилишту (сигурној кући) и другим организацијама у заједници специјализованим за насиље у породици и насиље над женама. Тај информатор би запослени у органима, организацијама и установама које остваре први контакт са женом жртвом насиља у породици и у партнерским односима одмах уручивали жртви, а у срединама у којима је у службеној употреби и језик националних мањина, информатор би требало да буде штампан и на језицима који су у службеној употреби у тим срединама. Запослени у свим институцијама које су у систему заштите и подршке жртвама насиља у породици дужни су да се старају да жртву обавесте о предузетим корацима и

мерама, као и о правима које жртва у свакој фази поступка има. И Конвенцијом Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици, такође је предвиђена обавеза држава да предузму неопходне законодавне или друге мере којима би се обезбедило да жртве добију одговарајуће и благовремене информације о расположивим услугама подршке и правним мерама на језику који разумеју.

4. Значај примене мера породичноправне заштите

Када говоримо о судској заштити, поред кривичноправне, која је најчешћи вид заштите, треба споменути и породичноправну заштиту, која је регулисана Породичним законом који је у примени од 01.07.2005. године. Овај вид заштите потпуно је прилагођен потребама заштите жртве и то како у погледу хитности судског поступка, тако и распону мера које се могу изрећи према насилнику. Да би неко лице могло да остварује судску заштиту од насиља у породици, било по одредбама Породичног закона или по одредбама Кривичног законика, мора имати својство члана породице. Међутим, Породични закон и Кривични законик нису потпуно сагласни приликом одређивања круга лица која имају својство члана породице, а самим тим ни по питању ко може остваривати судску заштиту од насиља у породици, па се услед овог несклада може догодити да једно исто лице може као члан породице остваривати породичноправну заштиту у складу са Породичним законом, али не и кривичноправну заштиту у складу са Кривичним закоником, јер се по одредбама наведеног законика не сматра чланом породице. И поред ових разлика, јавни тужилац треба да се у оквиру своје надлежности стара о заштити жртава породичног насиља не само када се заштита може остваривати у кривичном поступку, у којем се остварује примарна надлежност јавног тужиоца, већ је обавеза јавног тужиоца да се стара о остваривању заштите жртве и у парничном поступку, у складу са одредбама Породичног закона, без обзира да ли се у радњама насилника стичу елементи кривичног дела или прекршаја. Полазећи од тога да јавни тужилац врши своју надлежност искључиво у циљу заштите јавног интереса, а да је одредбом чл. 284 ст. 2 Породичног закона прописано да је јавни тужилац овлашћен за подношење тужбе за одређивање мера заштите од насиља у породици, онда то значи да је заштита жртава породичног насиља у јавном интересу и да јавни тужилац има обавезу да у циљу заштите јавног интереса врши своју надлежност и да подноси тужбе за одређивање мера заштите увек када нађе да су за то испуњени законом прописани услови, јер заштита јавног интереса није дискреционо право, већ обавеза јавног тужиоца.

Према одредбама чл.197 Породичног закона, члановима породице сматрају се: супружници; деца, родитељи и остали крвни сродници, те лица у тазбинском или адоптивном сродству, односно лица која везује хранитељство; лица која живе или су живела у истом породичном домаћинству; ванбрачни партнери или бивши ванбрачни партнери; лица која су међусобно била или су још увек у емотивној или сексуалној вези, односно која имају заједничко дете или је дете на путу да буде рођено, иако никада нису живела у истом породичном домаћинству.

Поступак у спору за заштиту од насиља у породици покреће се тужбом која се подноси надлежном основном суду, према месту пребивалишта, односно боравишту члана породице према коме је насиље извршено. Поред јавног тужиоца, тужбу за одређивање мера заштите, као и за продужење мера заштите могу поднети како члан породице према коме је насиље извршено, односно његов законски заступник, тако и центар за социјални рад, док тужбу за престанак мера заштите од насиља у породици може поднети само члан породице против кога је мера одређена. У тужби за одређивање мера заштите од насиља у породици, јавни тужилац ће одредити лице према коме се предлаже изрицање мера (тужени), затим укратко навести личне и породичне прилике насилника и жртве, описати случајеве насиља који ће бити предмет доказивања, доказе које треба извести, као и врсту мера чије се одређивање тражи и дужину њиховог трајања. Уз тужбу, јавни тужилац ће суду поднети и све доказе на којима заснива свој тужбени захтев, а најчешће су то они докази који су му већ достављени уз кривичну пријаву, као што су изјаве насилника, жртве и сведока, медицински извештаји, записници о алкотестирању, потврде о привремено одузетим предметима, фотодокументација, службене белешке полицијских службеника и др. Јавни тужилац, има обавезу да присуствује рочишима за изривцање мера заштите, јер уколико на заказано рочиште не дође ни једна странка сматра се да је тужилац одустао од тужбеног захтева и суд у таквој ситуацији одбија тужбени захтев.

Породичним законом прописана је нарочита хитност у поступку у спору за заштиту од насиља у породици и истовремено је утврђена обавеза првостепеног суда да прво рочиште одржи у року од осам дана од дана када је тужба за примљена у суду. Такође, у циљу хитности, утврђена је и обавеза другостепеног суда да донесе одлуку по жалби у року од петнаест дана од дана када му је жалба достављена. Приликом одлучивања о предложеним мерама заштите, суд није везан тужбеним захтевом, већ може одредити и оне мере заштите

које нису предложене, ако оцени да се таквом мером најбоље постиже заштита, а мере заштите од насиља у породици могу трајати најдуже годину дана, али се могу продужавати све док непрестану разлози због којих су одређене. У току поступка суд може од органа старатељства затражити да пружи помоћ у прибављању потребних доказа, као и да изнесе своје мишљење о целисходности тражених мера заштите. Против члана породице за којег је утврђено да врши насиље, суд може одредити једну или више од следећих мера заштите: 1) забрана даљег узнемиравања члана породице; 2) забрана приступа у простор око места становања или места рада члана породице; 3) забрана приближавања члану породице на одређеној удаљености; 4) издавање налога за усељење у породични стан или кућу, без обзира на право својине, односно закупа непокретности и 5) издавање налога за исељење из породичног стана или куће, без обзира на право својине, односно закупа непокретности.

Против одлуке суда може се изјавити жалба, али она не задржава извршење пресуде којом су одређене или продужене мере заштите, што значи да пресуда обавезује насилника и пре него што постане правоснажна. Сваку пресуду суд је дужан да достави надлежном органу старатељства према месту пребивалишта или боравишта како жртве насиља тако и учиниоцу према коме су иречене мере заштите. Суд није обавезан да пресуду достави жртви породичног насиља уколико је тужбу поднео јавни тужилац, али не постоји препрека да јавни тужилац достави примерак пресуде и жртви насиља у чију корист су изречене мере заштите од насиља у породици. Као институција која води евиденцију о свим изреченим мерама породичноправне заштите, центар за социјални рад би требао да овакве пресуде доставља полицији у циљу најбоље заштите жртава и ако оваква његова обавеза није установљена. Свако кршење изречене мере заштите од насиља у породици санкционисано је као кривично дело из чл.194 ст.5 Кривичног законика. Основна сврха мера породичноправне заштите је да се у кратком року пружи заштита угроженом члану породице од свих облика насиља и да се спречи даље вршење насиља, као и да се отклоне околности које погодују вршењу насиља, а та сврха се постиже ограничавањем одређених права и слобода лицу које је извршило породично насиље, с тим да се мере увек изричу у временски ограниченом трајању од најдуже годину дана. Уколико и после истека тог периода буде постојала опасност од даљег вршења насиља, мере се могу неограничено продужавати на периоде од годину дана или евентуално заменити строжијим мерама уколико претходно изречене нису дале очекиване резултате по питању зауста-

вљања и превенције породичног насиља. У пракси судова поступци породично-правне заштите жртава од насиља у породици окончавају се у просеку у року од неколико седмица до неколико месеци, али уколико је суду предложено да се мере породичноправне заштите изрекну као привремене, у смислу чл. 297. Закона о извршењу и обезбеђењу, оне се од стране суда могу изрећи у року од 3 дана од подношења предлога за изрицање и такође обавезују од момента изрицања.

Имајући у виду овакву предност и нарочиту хитност у изрицању мера породичноправне заштите, представници институција који су укључени у мултисекторску сардању би требали током одржавања редовних састанака, а приликом разматрања појединих случајева породичног насиља, да процењују и потребу покретања овог вида заштите, те да се по службеној дужности подносе ове тужбе од стране јавног тужиоца или центра за социјални рад, како то већ буде договорено, јер ни један од ових органа не би требао да буде искључен или искључиво задужен за овај вид заштите. У поступку доказивања насиља у породици у парничном поступку, користе се исти они докази који су намењени и спровођењу кривичноправне заштите, с том разликом што је за разлику од кривичног поступка, где се мора на несумњив начин доказати постојање насиља, у парничном поступку, за одређивање мера заштите, довољно доказати постојање сумње да је насиље извршено, чему у прилог говори судска пракса (Пресуда Врховног касационог суда, Рев. 2857/2010 од 09.06.2010. године).

На потребу и значај примене мера заштите од насиља у породици, указује и Конвенција Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици тиме што предвиђа обавезу држава да предузму неопходне законодавне или друге мере како би се обезбедило да надлежни органи имају овлашћење да издају налог учиниоцу насиља у породици да напусти место становања жртве у довољном временском периоду и да забране учиниоцу да повреди боравиште, односно да ступи у контакт са жртвом. Поред ових мера, државе се обавезују и обезбеде да жртвама породичног насиља, за непосредну заштиту, буду на располагању и одговарајуће мере забране приласка и то без непотребних финансијских или административних оптерећења за жртву, да су мере на снази за одређени период или док се не измене, односно укину; да буду доступне независно од судских поступака или уз друге судске поступке, као и да могу да се укључе у наредне судске поступке. Такође је утврђена и обавеза да се пропише да свако кршење забране приласка и других мера заштите буде санкционисано као кажњиво дело на начин да предвиђене санкције буду делотворне, сразмерне и да одвраћају од вршења кривичних дела.

Пример парничне тужбе за одређивање мера заштите
од насиља у породици

РЕПУБЛИКА СРБИЈА
ОСНОВНО ЈАВНО ТУЖИЛАШТВО
У ЗРЕЊАНИНУ
БРОЈ: ГТ
ДАНА:

ОСНОВНОМ СУДУ У ЗРЕЊАНИНУ

На основу чл. 284 ст. 2 Породичног закона, подносим:

ТУЖБУ ЗА ИЗРИЦАЊЕ МЕРА ЗАШТИТЕ ОД НАСИЉА У ПОРОДИЦИ

Против туженог:

Р.А. од оца ___ и мајке ____, рођеног ____ године у _____, са пребивалиштем у Зрењанину у _____.

Тужени Р.А. живео је у брачној заједници са С.Г. из Зрењанина у временском периоду од 1995. године до краја 2006 . године и у том браку рођена су њихова деца Р.С. 1994. године и Р.М. 1998. године. Приликом развода брака деца су поверена на негу чување и васпитање њиховој мајци С.Г. са којом и тренутно живе. Деца су одржавала контакт са туженим по договору и у погледу одржавања њиховим међусобних контаката није било никаквих проблема. Супружници су после развода брака прекинули сваки вид контаката. Према изјави С.Г. из Зрењанина тужени до критичног догађаја није никада био насилан према деци.

Дана ____ . године млдб. Р.С. и млдб. Р.М по претходном договору са туженим отишли су у његово предузеће _____, ради до-

бијања новца за дочек нове године. По доласку, како је тужени био под дејством алкохола дошло је до свађе између њега и његове деце и том приликом тужени је физички насрнуо на свог сина млдб. Р.С. на тај начин што га је саплео и оборио на под, а затим му задао више удараца песницама и ногама у пределу главе и тела, наневши му при том лаке телесне повреде у виду нагњечења потиљачно слепоочног предела лево, потиљачног предела десно, предела задње регије врата и огреботине чеоне регије. Присутна ћерка млдб. Р.М. покушала да заштити брата и да спречи туженог да га даље физички напада којом приликом је тужени задао млдб Р.М. један ударац отвореном шаком у пределу лица и бацио о оближњи кауч, говорећи му „све сте ми узели џукеле, само тражите а ништа не дајете“. Након тога млдб. Р.С. и млдб. Р.М. напустили су лице места и отишли својој кући, одакле су позвали своју мајку С.М. која је убрзо дошла и позвала полицију, након чега су деца одведена на преглед у Општу болницу “Др. Ћ. Јоановић” из Зрењанина. Према изјави С.Г. из Зрењанина, после критичног догађаја деца имају страх од свог оца туженог Р.А. плаше се да изађу из куће како га не би срели јер он живи близу њих, не желе да иду код њега нити да одговарају на поруке нити на позиве.

Докази:

Саслушање туженог Р.А. из Зрењанина ул _____ и сведока млдб. Р.С. и Р.М., те њихове мајке С.Г. из Зрењанина ул. _____, увид у кривичну пријаву МУП РС ПУ Зрењанин бр. КУ. /12 од _____. године, изјаву Р.А. од _____. године, изјаву С.М. у предмету ОЈТ Зрењанин бр. КТ. /12 од _____. године, извештај Опште болнице “Др. Ћ. Јоановић” из Зрењанина бр. /11 од _____. године, извештаје о прегледу лекара Опште болнице “Др. Ћ. Јоановић” Зрењанин бр. /11 од _____. године, бр. /11 од _____. године, бр. ____/11 од 31.12.2011. године и бр. ____/11 од 31.12.2011. године.

Имајући у виду изнето, предлагем да Суд закаже рочиште за главну расправу, изведе предложене доказе и доносе следећу

ПРЕСУДУ

ЗАБРАЊУЈЕ СЕ туженом Р.А. из Зрењанина да на било који начин даље узнемирава млдб. Р.С. и млдб. Р.М., обоје из Зрењанина и **НАЛАЖЕ МУ СЕ** да се уздржава од сваког дрског, злонамерног и безобзирног

понашања којим се угрожава њихов телесни интегритет, душевно здравље и спокојство, под претњом принудног извршења.

ЗАБРАЊУЈЕ СЕ туженом Р.А. из Зрењанина да се приближава млдб. Р.С. и млдб. Р.М. обоје из Зрењанина на удаљености мањој од 200 метара и **НАЛАЖЕ МУ СЕ** да се уздржава од приближавања млдб. Р.С. и млдб. Р.М. на овој удаљености, под претњом принудног извршења.

ЗАБРАЊУЈЕ СЕ туженом Р.А. из Зрењанина да приступ око места становања млдб. Р.С. и млдб. Р.М. обоје у Зрењанину у улици _____ на удаљености мањој од 200 метара и **НАЛАЖЕ МУ СЕ** да се уздржава од приступа у овај простор, под претњом принудног извршења.

Ове мере заштите од насиља у породици одређују се на период од годину дана и могу бити продужаване све док не престану разлози због којих су одређене.

Заменик јавног тужиоца

Пример решења за посебно осетљивог сведока

РЕПУБЛИКА СРБИЈА
ВИШЕ ЈАВНО ТУЖИЛАШТВО
У НОВОМ САДУ
БРОЈ: КТИ
ДАНА:

ЈАВНИ ТУЖИЛАЦ у поступку против окривљеног _____, због кривичног дела трговине људима из чл. 388 ст.1 КЗ и насиље у породици из чл.194 ст.1 КЗ, који се води на основу наредбе о спровођењу истраге бр. КТИ _____, од _____. године, на основу члана 103. ЗКП, доноси

РЕШЕЊЕ

ОДРЕЂУЈЕ СЕ по службеној дужности статус посебно осетљивог сведока оштећеној _____, од оца _____, рођеној _____, године у Новом Саду, ЈМБГ _____.

РАЗЛОЗИ

Више јавно тужилаштво у Новом Саду је дана _____. године, донело наредбу о спровођењу истраге бр. КТИ _____ против _____, због кривичног дела трговине људима из чл. 388 ст.1 КЗ и насиље у породици из чл.194 ст.1 КЗ, на штету _____ из Новог Сада.

У оквиру истраге која се води против _____, неопходно је испитати у својству сведока и оштећену _____ из Новог Сада.

Имајући у виду, врсту и тежину кривичног дела за које се води истрага, као и да је оштећена млађа особа женског пола, те да постоји сумња да је у дужем временском периоду била експлоатисана ради вршења проституције, као и да је према њој било вршено насиље од стране осумњиченог, сматрам да се ради о посебно осетљивој особи, те да су испуњени услови да се оштећеној _____, у смислу чл.103 ст.1 ЗКП-а, додели статус посебно осетљивог сведока, како би у истрази могла бити испитана без присуства осумњиченог, употребом техничких средстава за пренос слике и звука.

ЗАМЕНИК ВИШЕГ ЈАВНОГ ТУЖИОЦА

ПРАВНА ПОУКА:

Против овог решења није дозвољена жалба

5. Спровођење пројекта и препоруке за уочене проблеме у раду институција

Ко што је већ речено, овај пројекат је спроведен током 2015. године од стране Удружења тужилаца Србије на подручјима Основних јавних тужилаштва у Ваљевоу, Чачку, Панчеву и Прироту, са циљем да се иницира успостављање мултисекторске сарадње тужилаштва, полиције и центра за социјални рад на препознавању и решавању случајева породичног насиља, као и пружања одговарајућих видова заштите жртвама породичног насиља. Првобитно су у сваком од ових места били одржани иницијални састанци са подручним Вишим и Основним јавним тужиоцима, којима су присуствовали и заменици тужиоца, одређени да координирају сарадњом Основног јавног тужилаштва са полицијом и центром за социјални рад у случајевима породичног насиља. На овим иницијалним састанцима је указано на циљеве пројекта, односно да исти подразумева предузимање конкретних активности за успостављање непосредне и трајне сарадње тужилаштва, полиције и центра за социјални рад на откривању и осветљавању случаја породичног насиља, те пружања адекватних видова заштите жртвама породичног насиља, а која сарадња би подразумевала успостављање редовних састанака представника ових државних органа и институција на којима би се разматрали сви пријављени потенцијални случајеви породичног и

партнерског насиља. Такође је указано на потребу да се након успостављања оваквог вида сарадње изradi одговарајући протокол којим би се регулисала процедура и начин остваривања заштите жртава породичног насиља и очување њихове безбедности током трајања кривично истражног поступка у ситуацији када жртва по позиву долази у зграду правосудних органа ради сведочења, а како би се елиминисали ризици од њеног сусрета са учиниоцем кривичног дела и како би се обезбедили услови за доследну примену свих претпоставки за безбедно и неометано испитивање жртава породичног насиља, као посебно осетљивих сведока у складу са одредбама чл. 103 ЗКП-а. Надаље, указано је на потребу да се активности тужилаштва и осталих институција укључених у сарадњу представе јавности путем средстава јавног информисања, као и да се јавност на овај начин чешће информисе о поступању надлежних државних органа у случајевима породичног насиља, како би се на тај начин допринело изградњи поверења у рад државних органа и институција, те грађани подстакли да пријављују случајеве породичног и партнерског насиља, како би им се пружила одговарајућа правна заштита, као и да се грађани упознају са механизмима и процедурама заштите који им стоје на располагању. Такође, указано је на нужност да се у сваком поједином случају разматра и потреба активирања не само кривично правне већ и породично правне заштите од насиља у породици, а нарочито када су деца жртве породичног насиља, стара и немоћна лица или је насиље имало за последицу наношење телесних повреда или довело до озбиљнијег нарушавања душевног здравља или спокојства жртве. Све сугестије и предлози оцењени су као прихватљиви и пожељни у подизању квалитета рада тужилаштва и унапређењу заштите жртава породичног насиља, при чему је указано да ће се од стране Удружења јавних тужилаца и заменика јавних тужиоца пружити сва потребна стручна и друга подршка ради постизања ових циљева, те је договорено да се од стране заменика Основних јавних тужилаца, који су одређени за координаторе сарадње, успоставе контакти са представницима полиције и центра за социјални рад и закаже термин за први састанак представника ових институција, те припреме конкретни актуелни случајеви породичног и партнерског насиља, ради њиховог разматрања на састанку.

Након што су одређени термини, у сваком од подручних тужилаштава одржани су први радни састанци на којима су разматрани поједини пријављени случајеви породичног насиља, а у присуству представника Удружења тужилаца Србије, како би се на састанку пружила потребна упутства и сугестије, ради лакшег разумевања организације и циљева

састанака, с тим што је од стране Удружења тужилаца Србије организовано да се непосредно пред почетак ових састанака, представници наведених органа упознају и са адвокатима, који су чланови адвокатске мреже која пружа бесплатну правну помоћ и бесплатно заступање жртвама породичног насиља, са циљем да се информишу о међусобним активностима и остваре одговарајућу сарадњу на пружању подршке жртвама породичног насиља.

У **Чачку** је током праћења рада на састанку и у разговору са присутним представницима институција уочено да од стране представника полиције за састанак нису припремљени и документовани сви пријављени случајеви породичног насиља, већ само три случаја за које је полиција сматрала да би их требало заједнички размотрити на састанку, а један од њих је и случај који је од стране полиције правилно оцењен као високо ризичан, јер је жртва, од априла месеца 2013. године, чак 16 пута пријавила вербално и физичко насиље од стране њеног бившег супруга који живи у истом дворишту са жртвом, али у посебној кући чији је она власник, а пар дана пре састанка, жртва је покушала да изврши самоубиство. На састанку је утврђено да је полиција поводом ових 16 пријава случајева насиља, поднела Основном јавном тужилаштву само 2 кривичне пријаве, по којима су кривични поступци и даље у току, док остале пријаве нису у опште процесуиране, чак ни као прекршај. У конкретном случају дошло се до закључка да све институције морају хитно и без одлагања да предузму одговарајуће активности, односно да полиција достави тужилаштву извештај и документацију о свих 16 пријављених случајева породичног насиља, док ће центар за социјални рад одмах извршити потребне провере и доставити тужилаштву извештај са стручном проценом о постојању појединих облика и интензитета насиља, као и ризика о понављању насиља, док ће тужилаштво на основу ових извештаја поднети суду тужбу за одређивање мера заштите од насиља у породици којом ће тражити изрицање мере исељења насилника, те забрану приласка жртви и месту њеног становања, као и забрану даљег узнемиравања жртве, као и да ће тужбом истовремено предложити изрицање ових мера као привремених. Такође је указано да је смисао састанака да се на њему разматрају сви пријављени случајеви насиља, а не само поједини, јер сваки случај, без обзира о каквом облику насиља се радило, захтева укључивање свих институција ради правилне процене ситуације и процене мера и активности које треба предузети како би се насиље зауставило, жртва заштитила, а учинилац санкционисао. Такође је указано да се морају имати у виду и мере породичноправне заштите, које су запостављене од стране јавног тужилаштва и центра

ра за социјални рад. Током наредна три састанка такође су примећени одређени проблеми у поступању институција на подручју Чачка у случајевима породичног насиља. Наиме, у тужилаштву су се кривичне пријаве, као и извештаји о насиљу додељивали у рад заменицима тужиоца, а да исти нису имали сазнање о раније поднетим пријавама и извештајима, због чега се дешавало да по више заменика тужиоца истовремено поступа по овим случајевима, не знајући једни за друге, због чега нико од њих није имао увид у стварни обим насиља у конкретној породици. **Из наведеног разлога указано је на потребу да се, по запримању кривичне пријаве у тужилаштву, поступајући заменик тужиоца обавести од стране писарнице о евентуалном постојању других кривичних пријава против истог учиниоца насиља у породици, како би се остварио увид у раније пријаве и по могућности спровео јединствен поступак, те стекла права слика о стању и односима у конкретној породици, ради правилније процене обима и интезитета насиља и тиме правилније проценило које мере и радње треба предузети.** Како у случајевима када је тужилаштву, **од стране полиције**, поднет извештај о догађају није могуће утврдити да ли је раније већ било извештаја у вези истих чланова породице, јер се не води именик лица у КТП предметима, закључено је да је потребно да полиција као приликом подношења кривичних пријава, тако и извештаја, увек наведе да ли су раније, под којим бројем и ког датума већ подношене кривичне пријаве или извештаји, на који начин ће поступајући заменик тужиоца моћи веома лако да у тужилаштву пронађе претходни извештај и или кривичну пријаву, да тако стекне свеобухватну слику о току породичног насиља. Надаље, на састанцима се дошло до сазнања да ове институције имају проблем са **здравственим институцијама** са подручја Чачка, јер се приликом прегледа жртава породичног насиља, од стране лекара издају таква уверења и извештаји који не садрже све потребне елементе и квалификацију повреда, због чега се касније у кривичном поступку не може утврдити врста и тежина телесних повреда код жртве. Такође је указано и да се на одељењу психијатрије не врши задржавање лица, а нарочито не малолетних, која су доведена од стране полиције због извршења кривичног дела са елементима насиља услед очигледног психичког обољења. У том смислу је закључено да је неопходно да се хитно закаже и одржи састанак са представницима здравствених установа, ради превазилажења ових проблема, нарочито имајући у виду да је Посебним протоколом регулисан начин поступања здравствених установа у случајевима породичног насиља. Надаље, уочено је да је тужилаштво, поводом сваке кривичне пријаве

или извештаја, захтевало од центра за социјални рад да достави стручни извештај о стању у конкретној породици и присутности појединих облика породичног насиља, али су, од стране центра, тужилаштву нису достављани овакви стручни извештаји, већ само извештаји да ли у евиденцији центра постоје подаци о појединим породицама и њеним члановима или не, а који извештаји нису били од икаквог значаја са утврђивање и доказивање постојања насиља у породици. Због тога је указано да би центар за социјални рад морао у будуће тужилаштву да доставља стручни извештаји, јер једино такав извештај има значај у поступку доказивања породичног насиља, с обзиром да представља стручну оцену психолога, педагога и социјалних радника, након опсервирања стања у конкретној породици, и као такав представља подршку и потпору исказу жртве породичног насиља, чиме ће суду олакшати да утврди истину и да поткрепи уверење суда у веродостојност исказа жртве.

У **Панчеву** је током праћења рада на састанку и у разговору са присутним представницима институција уочено да је овакав вид сарадње институција већ био успостављен у току претходне године и да постоји одлична сарадња и разумевање на састанку између представника институција, **али да полицијски службеници приликом интервенција по пријављеним случајевима породичног насиља, а након изласка на место догађаја у опште не узимају писмене изјаве од учесника догађаја и сведока, већ само сачињавају службену белешку у којој износе своја запажања и сазнања до којих су дошли, због чега су на састанку те белешке једини извор информација о пријављеном догађају, па се тек на састанку налаже полицији да у појединим случајевима узимају писмене изјаве од учесника догађаја и сведока, уколико се закључи да у конкретном случају постоје елементи кривичног дела или уколико се на основу службене белешке не може закључити да ли постоји породично насиље, па је узимање изјава од учесника догађаја и сведока потребно ради разјашњења ситуације.** Указано је да се на овај начин непотребно губи време у предузимању мера из надлежности појединих институција, нарочито имајући у виду да се састанци одржавају у временским размацама од три или четири седмице, па је на састанку било случајева који су се догодили чак пре месец дана, али опет нису били спремни за процесуирање, јер изјаве од учесника догађаја нису биле узете, што се додатно одражава на време потребно за подношење кривичне пријаве, на који начин се не доприноси ефикасности у поступању институција. С тим у вези је предложено да полицијски службеници приликом сваке интервенције одмах узимају писмене изјаве од грађана и да се те изјаве достављају

на састанак, заједно са свим осталим прикупљеним доказима као што су лекарски извештаји, потврде о одузетим предметима, записници о алкотестирању и др., чиме ће се допринети како квалитету информација потребних за процену ситуације, тако и ефикасности у покретању поступка против учиниоца. Такође примећено је да **у случајевима вербалног насиља**, који на састанку нису квалификовани као кривично дело, од стране полиције нису подношени захтеви за покретање прекршајног поступка против учиниоца, због становишта да насиље које се догодило у кући и другим приватним просторијама не представља ремећење јавног реда и мира у смислу Закона о јавном реду и миру, због чега се учинилац не може прекршајно гонити и казнити, а што има за последицу да највећи број вербалног и психичког насиља остаје некажњен. Због овога је указано на **праксу поступања Прекршајног суда у Зрењанину**, да се прекршајно кажњавају учиниоци који су прекршај против јавног реда и мира извршили и на приватном поседу, јер се и у тим ситуацијама сматра да је дошло до нарушавања јавног реда и мира, а исправност оваквог става потврђена је одлукама Вишег прекршајног суда у Новом Саду, под чију надлежност, као другостепеног органа, пада и Прекршајни суд у Панчеву. Представницима тужилаштва и полиције су предате и поједине правоснажне пресуде Прекршајног суда у Зрењанину које потврђују овакав став, те је предложено да се на овај проблем укаже старешинама у ПУ Панчево и да у будуће на састанцима буде присутан и представник надлежне полицијске испоставе задужен за јавни ред и мир. Током наредна три састанка примећено је да приликом интервенције полиције по пријави породичног или партнерског насиља, оштећено лице попуњава писмени образац у коме се изјашњава да ли жели да поднесе кривичну пријаву или не, па уколико изјави да не жели тада се од њега ни накнадно не узима писмена изјава, већ се тужилаштву доставља извештај о догађају. Надаље, од стране представника центара за социјални рад указано је да је полиција самоиницијативно почела да о сваком пријављеном случају породичног насиља, током свих 24 часа, телефоном обавештава дежурног радника центра, поред тога што се о сваком догађају доставља и писмени извештај, а које телефонско обавештавање, није потребно за сваки случај, већ само за ургентне случајеве и када је то потребно за заштиту деце или измештање жртава породичног насиља у сигурну кућу.

У Пироту је током праћења рада на састанку и у разговору са присутним представницима институција уочено да од стране представника полиције за састанак нису припремљени и документовани сви пријављени случајеви породичног насиља, већ само два случаја за које је полиција

сматрала да би их требало заједнички размотрити на састанку. Указано да је смисао састанака да се на њему разматрају сви пријављени случајеви насиља, а не само поједини, јер сваки случај захтева пажњу тужилаштва, полиције и центра за социјални рад, ради правилне процене ситуације, мера и активности које треба предузети како би се насиље зауставило, жртва заштитила, а учинилац санкционисао. Такође је уочено да су на састанак донете само службене белешке полицајаца који су интервенисали у случајевима породичног насиља, које су на састанку биле једини извор информација, али не и довољан за потпуну процену ситуације, због чега је указано на потребу да се приликом разматрања случајева на састанку оствари увид и у изјаве учесника догађаја, као и сведока уколико их је било, како би се располагало са што више детаља који су од важности за правилну процену случаја. Током наредна три састанка такође примећено је да када случај насиља није квалификован као кривично дело, а присутни су елементи вербалног, психичког или физичког насиља, полиција у опште не подноси прекршајне пријаве против учиниоца уколико критичном догађају нису присуствовала трећа лица као сведоци, због становишта да у таквим ситуацијама нема доказа да је извршено насиље, односно прекршај. У том смислу је указано да се насиље најчешће и дешава без присуства сведока, али да и исказ жртве представља доказ како у кривичном тако и у прекршајном поступку и да суд и на основи исказа жртве може донети осуђујућу пресуду, због чега се и у оваквим ситуацијама не сме дозволити да насиље остане некажњено, већ се мора покренути кривични или прекршајни поступак и жртви омогућити да својим сведочењем увери суд да се насилни догађај заиста догодио, како би учинилац био санкционисан.

У **Ваљеву** је током праћења рада на састанку и у разговору са присутним представницима институција уочено да је овакав вид сарадње институција већ успостављен током марта месеца 2015. године, при чему је присутан висок степен разумевања проблематике породичног насиља од стране свих представника институција и успостављена одлична међусобна сарадња институција приликом поступања у случајевима породичног насиља. Као један од проблема у раду институција истакнуто је Основни суд у Ваљеву суд не доставља центру за социјални рад пресуде којима су изречене мере породичноправне заштите у ситуацијама када центар није био подносилац тужбе и ако је, сходно одредбама чл.289 Породичног закона, у обавези да све пресуде доставља надлежном центру за социјални рад, јер је центар дужан да води евиденцију о свим изреченим мерама породичноправне заштите. Ово даље има за последицу да ни полиција нема податке о изреченим ме-

рама породичноправне заштите и ако је то од значаја интервенцију по пријави насиља у породици, нарочито имајући у виду да свако кршење ових мера представља кривично дело из чл.194 ст.5 КЗ. Такође је истакнуто и да тужилаштво има проблем са Основним судом у Ваљеву, јер судија за претходни поступак, уколико одлучи да пусти на слободу задржано лице, о томе не доноси било какву писмену одлуку, односно решење на које би тужилац могао да уложи жалбу, већ у записнику о саслушању осумњиченог само констатује да се исти пушта на слободу, тако да је тужилаштво онемогућено да се жали због пуштања на слободу задржаног или ухапшеног лица. Због тога је предложено да се хитно одржи састанак са председником Основног суда као би се овај проблем превазишао, а такође је указано на потребу да центар сваку пресуду којом су изречене мере заштите од насиља у породици, а коју је добио од суда истовремено достави и полицији, јер је то од значаја полицији за процену безбедносног ризика за жртву.

Циклус од четири присуства на радним састанцима представника институција окончан је са искреном вером да ће ови састанци за решавање случајева породичног насиља, као и за решавање проблема који се у пракси појаве, и у наредном периоду представљати важан и постојан стуб мултисекторске сарадње тужилаштва, полиције и центра за социјални рад у случајевима породичног насиља, нарочито имајући у виду општи заједнички утисак да овакав вид сарадање подиже капацитете и ефикасност институција на један сасвим виши ниво и доприноси како бољем међусобном разумевању институција, тако и њиховом бољем разумевању проблематике породичног насиља у конкретним случајевима који су предмет разматрања, чиме се, захваљујући свеобухватном и заједничком раду институција, доприноси благовременом препознавању насиља у породици и избору адекватних мера од стране појединих институција за заустављање насиља и пружање потребне подршке и помоћи жртви насиља. На овакав начин државне институције показују да су одважне и спремне да се суоче са насиљем у оквирима своје надлежности и преузму сву потребну одговорност за заштиту жртава породичног насиља.

5.1. Протокол о заштити посебно осетљивих сведока и обезбеђењу њихове сигурности

У оквиру пројекта Удружење тужилаца Србије „За бољу заштиту жртава насиља у породици“, развијен је нацрт Протокола намењен за ближе уређивање начина реализације права жртава породичног и других видова насиља да као посебно осетљиви сведоци буду испитани употребом техничких средстава за пренос слике и звука, без присуства окривљеног у просторији у којој се сведок налази, као за осигурање безбедности жртве док се налази у службеним просторијама суда или тужилаштва ради њеног испитивања, како не би дошла у контакт са окривљеним. Наиме, приликом обиласка бројних судова и тужилаштва на подручју Србије, уочено је да се у највећем броју случајева, жртвама породичног насиља не додељује статус посебно осетљивог сведока, нити постоје технички услови, односно одговарајућа опрема и просторије за њихово испитивање употребом техничких средстава за пренос слике и звука, чиме је ово право практично само декларативног карактера, а без фактичке могућности за његово остваривање. Последице оваквог стања су да жртве у великом броју случајева, по сазнању да ће учинилац присуствовати њеном испитивању, губе самопоуздање и вољу да сведоче, јер је и само присуство насилника у истој просторији довољно да жртва преживи интензивну трауму и да услед страха није у стању да се фокусира на сведочење, јер ће непрестано бити изложена не само погледима насилника, него често и његовом добацавању, коментарима, па и увредама. Исти утицај на жртву може имати и сусрет са насилником у просторијама суда или тужилаштва док жртва долази или чека да испред просторије у којој предстоји њено испитивање, а у којим ситуацијама може чак бити изложена и претњама, а неретко и убеђивању да нетреба да сведочи, већ да „повуче пријаву“, како би се даљи кривични процес против насилника онемогућио. Из наведених разлога, постоји потреба да се жртвама породичног, као и других видова насиља, а нарочито када су жртве насиља малолетна лица, обезбеде услови за безбедан приступ и боравак у просторијама суда и тужилаштва, као и остваривање права на стицање статуса посебно осетљивог сведока, заједно са свим погодностима који такав статус омогућава, односно да се испитивање изврши без присуства окривљеног и других учесника у поступку. У појединим срединама постоје технички опремљене просторије за ову намену, али се не користе или нису доступне свим осталим правосудним органима који користе заједничке просторије у истој згради, док су у појединим градовима оваквим просторијама и опремом

опремљени центри за социјални рад или друге институције, па постоји могућност да се и ван службених просторија суда или тужилаштва изведе доказна радња, јер је то у најбољем интересу жрве насиља, као и у унутересу кривичног поступка ради доказивања насиља. Због тога се од стране правосудних органа мора много више пажње посветити овој проблематици и искористити све постојеће могућности за спровођење оваквог испитивања посебно осетљивих сведока. У том смислу је и Удружење тужилаца Србије настојало да испита постојање просторних и техничких капацитета правосудних органа на подручјима на којима се спроводио овај пројекат, као и да подстакне ширу примену овог института тамо где су се за то стекли технички услови и у том циљу и израдило нацрт протокола, којим би се олакшала сарадња и коришћење за то намењених просторија и опреме од стране свих правосудних органа у згради, дакле како тужилашатава, тако и судова.

5. 2. Модел Протокола

Дана _____ у Ваљеу, између Вишег суда у Ваљеу, Основног суда у Ваљеу, Вишег јавног тужилаштва у Ваљеу и Основног јавног тужилаштва у Ваљеу (учесници Протокола), закључује се:

ПРОТОКОЛ О НАЧИНУ КОРИШЋЕЊА ПРОСТОРИЈА ЗА ИСПИТИВАЊЕ ЖРТАВА ПОРОДИЧНОГ НАСИЉА И ДРУГИХ ПОСЕБНО ОСЕТЉИВИХ СВЕДОКА И ОБЕЗБЕЂИВАЊУ ЊИХОВЕ СИГУРНОСТИ

Члан 1.

Виши суд у Ваљеу ће, на начин предвиђен овим Протоколом, омогућити Основном суду у Ваљеу, Вишем јавном тужилаштву у Ваљеу и Основном јавном тужилаштву у Ваљеу, коришћење просторија опремљених техничким средствима за пренос слике и звука (у даљем тексту „скрин соба“), ради испитивања жртава породичног насиља и других лица којима је, у смислу чл. 103 ЗКП-а, одређен статус посебно осетљивог сведока.

Члан 2.

Виши суд у Ваљеу ће посредством своје Службе за помоћ и подршку сведоцима координирати поступком коришћења скрин собе од стране учесника овог Протокола.

Виши суд у Ваљеу ће се посредством Правосудне страже старати о безбедности посебно осетљивих сведока током њиховог боравка у просторијама зграде Вишег суда у Ваљеу, које користе учесници Протокола.

Члан 3.

Учесници Протокола ће о свакој потреби коришћења скрин собе, као и подацима од значаја за процену ризика безбедности посебно осетљивог сведока и осталих учесника у поступку, благовремено обавестити Службу за помоћ и подршку сведоцима Вишег суда у Ваљеу.

Учесници Протокола ће посебно осетљиве сведоке позивати да приступе у скрин собу на начин да им се непосредно пре почетка испитивања осигура довољно времена да од стране Службе за помоћ и подршку сведоцима добију потребна обавештења о поступку и начину испитивања, као и о својим правима у поступку.

Члан 4.

Служба за помоћ и подршку сведоцима Вишег суда у Ваљеву дужна је да омогући употребу скрин собе, водећи при том рачуна о већ заказаним терминима за коришћење ове просторије, као и да о сваком термину одређеном за коришћење скрин собе, као и о подацима од значаја за процену ризика безбедности посебно осетљивог сведока и осталих учесника у поступку благовремено обавестити Правосудну стражу.

Служба за помоћ и подршку сведоцима Вишег суда у Ваљеву ће посебно осетљивим сведоцима, пре почетка испитивања, пружити потребна обавештења о поступку и начину испитивања, као и о правима која имају у поступку.

Члан 5.

Правосудна стража је дужна да предузме све мере за безбедан боравак посебно осетљивих сведока и осталих учесника у поступку у просторијама зграде Вишег суда у Ваљеву, које користе учесници Протокола, а нарочито да спречи уношење оружја и опасног оруђа.

Правосудна стража ће, у циљу очувања интегритета посебно осетљивог сведока, истог спровести до скрин собе, обезбедити несметано одвијање поступка његовог испитивања, а затим и отпратити посебно осетљивог сведока до излаза из зграде Вишег суда у Ваљеву, током којих активности ће водити рачуна да, по могућности, не дође до сусрета између окривљеног и посебно осетљивог сведока.

Члан 6.

Овај Протокол сачињен је у осам примерака, од којих сваки учесник Протокола задржава по два примерка.

Виши суд у Ваљеву

Више јавно тужилаштво у Ваљеву

Основни суд у Ваљеву

Основно јавно тужилаштво у Ваљеву

Др Горан Илић,

заменик Републичког јавног тужиоца

Светлана Ненадић,

заменик јавног тужиоца, Прво основно јавно тужилаштво у Београду

ПОЛОЖАЈ ЖРТВЕ У КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ ЗА КРИВИЧНО ДЕЛО НАСИЉЕ У ПОРОДИЦИ

Кривично дело „Насиље у породици“ уведено је у српски правни систем 2002. године. Увођење овог кривичног дела захтевало је промену погледа на оне односе који су се до тада сматрали партнерским и интимним, односно односе који су се крили иза „завесе приватности“. До увођења овог кривичног дела у правни систем, сваки однос у породици, па и онај који је садржао образац насиља, сматрао се односом у приватној сфери за који се држава није интересовала. Тек када би такав однос попримио облике тешког насиља држава би се ангажовала кривичним гоњењем за нека од постојећих кривичних дела.

Завеса приватности је подигнута и правосудни систем се нашао пред публиком – друштвом у целини. Правосудни систем је требало да одигра улогу коју раније није играо – суочавање државог репресивног механизма са сфером приватног, улазак у приватну сферу без позива. Најпре је било неопходно да носиоци правосудних функција разумеју суштину овог кривичног дела, како у правном контексту, тако и у ширем друштвеном контексту. Правосудни систем је требало да научи лекцију да држава има обавезу да штити људска права – право на живот, безбедност др. не само у јавној сфери, већ и у приватној сфери. Са друге стране, друштво је такође учило да прихвата да насиље није дозвољено, без обзира да ли је у приватној или јавној сфери. Подизање свести о распрострањености насиља у породици и последицама било је од нарочитог значаја, а у овој области највећу улогу су одиграле невладине организације и медији. Ова два процеса учења и мењања, како друштва у целиности, тако и правосуђа текли су упоредо и имали су разне облике интеракције.

Правосуђе је трапаво почело да примењује ово кривично дело, чини се, у почеку неразумевајући његову суштину. У свакодневном раду појављивало се низ проблема, од неразумевања психичког насиља као об-

лика насиља, питања степена интензитета насиља и сл. Након 13 година од почетка примене овог кривичног дела можемо да закључимо да су бројне правне недоумице у материјалном праву решене и да су ретке дилеме да ли нека радња представља ово кривично дело или не.

Међутим, иако можемо да закључимо да са становишта материјалног права правосуђе има релативно јасан одговор на ово кривично дело, то не би могли да кажемо за сам поступак. Кривично гоњење за ово кривично дело има више специфичности у односу на кривично гоњење других кривичних дела са елементима насиља. Самим тим, пред јавним тужиоцима превасходно, а потом и пред другим органима стоји низ изазова.

Кључни изазов у поступку гоњења за ово кривично дело је правилно разумевање појма оштећеног, односно појма жртве. Правилно разумевање жртве насиља у породици, поред правне, захтева и анализу односа у ширем друштвено, културно, економско, социјално, психолошком контексту. Тек када се правилно разуме жртва и њен како правни, тако и социо економски положај, могуће је правилно и ефикасно кривично гоњење.

У даљем тексту бавићемо се појмом оштећеног, односно појмом жртве, указаћемо на проблеме процесног права и правосудног система у погледу положаја жртве у кривичним поступцима и дати смернице за унапређење положаја. Првенствено ћемо изложити дилеме о правном положају оштећеног као процесног субјекта према новом Законнику о кривичном поступку. Потом ћемо указати на изазове са којима се сусрећу државни органи у раду са жртвама кривичног дела насиља у породици са идејом да практичним препорукама унапредимо положај жртве.

1. Неке дилеме о положају оштећеног у Законнику о кривичном поступку

Законик о кривичном поступку¹ определио се за традиционални кривичнопроцесни термин оштећени као лице коме је повређено или угрожено лично или имовинско право извршењем кривичног дела. Творци Законика, претпостављамо, сматрали су да је израз жртва превасходно материјалноправне и криминолошке природе, док је термин оштећени превасходно процесноправне природе, тако да је логично да процесни

---

¹ „Службени гласник РС”, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014.

законик користи израз процесноправне природе. Други, могући разлог за усвајање термина оштећени јесте у значењу једног и другог израза. У домаћој процесној теорији прави се разлика између ова два термина и са становишта врсте права која су повређена кривичним делом, тако да би појам жртве обухватао лице чија су лична права повређена кривичним делом, док би се појам оштећеног везивао за повреду имовинских права.² Гледишта смо да би претходном разликовању ова два термина требало додати и да израз жртва кривичног дела подразумева искључиво физичку особу чије је лично право непосредно повређено или грубо угрожено и да је самим тим оштећени појам ширег значења од појма жртва, што је могуће утицало да наш законик прихвати тај термин. Каталог основних права оштећеног, иначе, наведен је у чл. 50. Законика о кривичном поступку. У чл. 50. нови Законик набраја *sui generis* права оштећеног (нпр. да поднесе приговор против одлуке јавног тужиоца да не предузме или одустане од кривичног гоњења). Процесна права оштећеног као супсидијарног тужиоца одређена су чл. 58. Законика, док су права оштећеног као приватног тужиоца прописана у чл. 64. Законика. Посебно су прописани и услови под којима оштећени може да предложи кривично гоњење за кривична дела која се гоне на основу предлога оштећеног (чл. 53). Одредба садржана у ст. 2. чл. 50. упућује на то да оштећени може да има статус сведока и у вези са тим успоставља могућност привременог ускраћивања права оштећеном да разгледа списе до момента, док не буде испитан као сведок. Све ове норме налазе се у глави V која носи назив *Оштећени, оштећени као тужилац и приватни тужилац*. Дакле, у глави V нормирана су основна права оштећеног као и основна процесна права оштећеног у процесним улогама деривираним из својства оштећеног, осим права и дужности оштећеног као сведока која су одређена чл. 90-112. Законика. У глави XII детаљно је уређено право оштећеног да постави имовинскоправни захтев. Међутим, сагледавање положаја оштећеног у кривичном поступку није могуће уколико не би биле разматране одредбе које одређују његову улогу приликом примене института одлагања кривичног гоњења и опортунитета, као и приликом заључења споразума окривљеног и јавног тужиоца.

---

² Илић П. Г., Заштита оштећеног у кривичном поступку, *Насилнички криминал: етиологија, феноменологија, превенција*, Институт за криминологију и социолошка истраживања, Београд 2010, стр. 78. Наведно према Илић П. Г., *О положају оштећеног у кривичном поступку*, *Анали Правног факултета у Београду*, година LX, 1/2012, Београд, 2012, стр. 141.

1.1. Приговор оштећеног против одлуке јавног тужиоца да не предузме или не настави кривично гоњење

Закоником о кривичном поступку у знатној мери је сужено право оштећеног да преузме кривично гоњење у поређењу са "старим" ЗКП-ом.³ Према слову Законика оштећени може да преузме кривично гоњење само у ситуацији када јавни тужилац од потврђивања оптужнице одустане од оптужбе (чл. 52. ст. 1).⁴

Премда, ограничање права оштећеног на преузимање гоњења поједини аутори лаконски објашњавају као логичну последицу "преласка на нови тип истраге";⁵ уверења смо да тужилачки тип истраге не мора неминовно да води ка рестрикцији права оштећеног, а посебно не права оштећеног да преузме кривично гоњење. Уосталом, у некој другој прилици неки од поменутих аутора износе донекле супротан став, да у упоредним системима оштећени "добива све запаженију улогу" и да одредбе ЗКП-а упућују на такав закључак.⁶

Ограничавање права оштећеног да преузме гоњење може да буде проблем и са становишта праксе Европског суда за људска права, будући да само по себи представља ограничење права оштећеног на приступ суду. У пракси Европског суда за људска права, наиме, ограничење права на приступ суду, понекада, се тумачи у контексту легитимних очекивања да суд одлучи о накнади штете.⁷ Другим речима, оштећени ужива право на правично суђење из чл. 6. ст. 1. Европске конвенције о људским правима и основним слободама уколико према националном законодавству има право да оствари свој грађански одштетни захтев у кривичном поступку. Зато, свођење права на преузимање гоњења на процесни моменат који наступа након потврђивања оптужнице у неким ситуацијама могао би да отежа приступ суду и самим тим буду схваћен као повреда права на правично суђење.

3 "Службени лист СРЈ", број 70/2001, 68/2002, "Службени гласник РС", бр. 58/2004.

4 Важећи Законик о кривичном поступку прекинуо је послератни тренд проширивања права оштећеног на преузимање кривичног гоњења. Само је по, првом послератном пропису, Закону о кривичном поступку из 1948. године јавни тужилац имао монопол гоњења официјелних кривичних дела, већ Закон о кривичном поступку од 1953. године успоставља супсидијарну тужбу оштећеног у случају одустанка јавног тужиоца од кривичног гоњења и то право се наредним редакцијама и законима проширује и прецизније уређује. (Види; Pivić H., *Historijski prikaz položaja oštećenog u i krivičnom postupku*, Anali Pravnog fakulteta Univerziteta u Zenici, 8/2011, 153-176.)

5 Илић П. Г., Мајић М., Бељански С., Трешњев А., *Коментар Законика о кривичном поступку, друго измењено и допуњено издање*. Београд, 2013, стр. 183.

6 Илић П. Г., *О положају оштећеног у кривичном поступку*, Анали Правног факултета у Београду, година LX, 1/2012, Београд, 2012, стр. 153.

7 ЕСЉП, *Anagnostopoulos против Грчке*, 3. април 2003, стр. 32, 34.

У чл. 51. ЗКП-а регулише се право на приговор оштећеног у ситуацији када јавни тужилац одбаци кривичну пријаву, обустави истрагу или одустане од кривичног гоњења до потврђивања оптужнице. Оштећени има право да изјави приговор о коме одлучује непосредно виши тужилац. О приговору, непосредно виши тужилац одлучује решењем против кога није дозвољена жалба или приговор. Уколико, усвоји приговор оштећеног, непосредно виши јавни тужилац ће издати обавезно упутство надлежном јавном тужиоцу да предузме или настави кривични прогон. Ради разјашњења ваља казати да је приговор нов институт настао као нека врста супституције за укидање права оштећеног да преузме гоњење до потврђивања оптужнице.

Одсуство спољашње контроле одлуке јавног тужиоца да не отпочне или настави кривични прогон није најбоље решење. Када то кажемо имамо у виду и природу унутрашњег уређења јавног тужилаштва. Круто хијерархијско устројство Јавног тужилаштва Србије, као и чињеница да су сви јавни тужиоци и сва јавна тужилаштва део јединственог организма практично чине немогућим објективно преиспитивање одлуке нижег тужиоца. Надређени јавни тужилац, одлучује о приговору оштећеног, а све време има хијерархијску власт која омогућава потпуну контролу рада нижег јавног тужиоца, па и контролу његовог рада, пре доношења одлуке да не отпочне или настави кривично прогон. Ако је то тако, мало је вероватно да је ће надређени јавни тужилац непристрасно преиспитати одлуке нижег тужиоца када би тиме, посредно, признао свој пропуст у вршењу хијерархијског надзора.

Увођење приговора оштећеног, дакле, морало би да изазове промене у унутрашњем функционисању јавног тужилаштва и измене Правилника о управи у јавним тужилаштвима. Право поступајућег тужиоца из чл. 51. Правилника да се тражи разјашњење правних и других питања и давање мишљења и упутстава за поступање у поједином предмету од непосредно вишег тужиоца, требало би да се усклади са овлашћењем тог тужиоца да одлучује о приговору оштећеног из чл. 51. ЗКП-а. Наиме, уколико се нижи тужилац, пре одлуке да не предузме или не настави кривично гоњење консултовао са непосредно вишим тужиоцем тада изјављивање приговора оштећеног истом тужиоцу који је одобрио одлуку нема никаквог смисла.

Новоусвојени Законик о кривичном поступку садржи решење налик решењу из Закона о кривичном поступку СР Немачке. Једина битна разлика је што Закон СР Немачке предвиђа да оштећени у случају негативне одлуке надређеног јавног тужиоца може да захтева одлуку суда.

За одлуку је надлежан Виши покрајински суд, који је властан да одбаци предлог оштећеног или уколико сматра да је предлог основан наложи тужилаштву подизање оптужнице.⁸ Тиме што допушта судску контролу немачки Закон ствара услове за објективније преиспитивање одлуке тужилаштва. И неки домаћи теоретичари заговарају решење, по коме би након одлуке јавног тужиоца да не предузиме гоњења или одустане од гоњења, вођење истраге у на захтев оштећеног било поверено суду (истражном судији или судији за претходни поступак).⁹

Ове аргументе и предлоге требало би узети у обзир приликом разматрања будућег законског уређења института приговора оштећеног из чл. 51. ЗКП-а и том приликом би ваљало још једном размислити о оправданости сужавања права оштећеног на преузимање гоњења на део поступка након потврђивања оптужнице. Уосталом, бројни су кривичнопроцесни системи у којима оштећени има широко право да преузме кривично гоњење, значају улогу у гоњењу учинилаца кривичних дела или битну улогу заступању оптужбе. У том смислу је карактеристичан кривичнопроцесни систем Пољске у коме оштећени под одређеним условима може имати улогу помоћног тужиоца, док у неки врстама казних поступака може и да подржава оптужбу јавног тужиоца. Ако, оштећени жели да стекне статус помоћног тужиоца, неопходно је о томе да нарочиту изјаву усмено или у писаној форми. Након изјаве оштећени стиче статус помоћног тужиоца и бројна процесна права и привилегије, попут права да изјави жалбу против првостепене пресуде и привилегије да не сноси трошкове настале његовим активностима у кривичном поступку.¹⁰

После свега, требало би казати да решење из чл. 51. ст.1. ЗКП-а, по коме јавни тужилац ако одбаци кривичну пријаву за кривично дело за које се гони по службеној дужности, дужан је да у року од осам дана о томе обавести оштећеног и да га поучи о његовом праву да поднесе приговор непосредно вишем јавном тужиоцу, практично онемогућава изављивање приговора са потпуним разлозима против одлуке јавног тужиоца. Као што се види из текста јавни тужилац не доставља решење о одбацивању кривичне пријаве, већ је дужан да га обавести о одбацивању кривичне пријаве. У пракси израз да "обавести" јавна тужилаштва тумаче као обавезу да се доставе обавештење о томе да је одбачена кривич-

---

8 Пар. 172,174,175. СтПО.

9 Грубач М., Васиљевић Т., *Коментар Законика о кривичном поступку, тринаесто издање према Законика из 2011*, Београд, 2014, стр. 133.

10 MAREK SMARZEWSKI, *LEGAL STATUS OF THE INJURED PERSON IN POLISH CRIMINAL PROCEEDINGS*, ROCZNIKI NAUK PRAWNYCH Tom XXIII, numer 1 — 2013, pag. 33.

на пријава, али не и као обавезу достављања решења о одбацивању кривичне пријаве. Дакле, имајући у виду преовлађујућу праксу јавних тужилаштава, оштећени изјављује приговор, а да при том није упознат са свим разлозима из одлуке којом се одбацује кривична пријава. Ово решење је и у несагласју са чл 269. ЗКП-а који одређује врсте одлука у ЗКП-у (пресуде, решења и наредбе), док чл. 274. ЗКП-а прописује да се одлуке саопштавају ако се лица која имају правни интерес да сазнају садржину одлуке присутна или достављањем овереног преписа ако су одсутна. Према томе, будући да Законик не предвиђа да се достављају обавештења о одлуци, већ преписи одлука, нема сумње да би решење о одбацивању кривичне пријаве требало да се оштећеном доставља уместо обавештења да је донета одлука да се одбаци кривична пријава.

Измене ЗКП-а, дакле, морале би да укључе и измену чл. 51. у делу коме тај члан говори о информисању оштећеног о донетој одлуци да се одбаци кривична пријава, изричитим прописивањем обавезе да се доставља решење о одбацивању кривичне пријаве. Изричита обавеза достављања решења о одбацивању кривичне пријаве у некој мери би поправила положај оштећеног и могућност да се потпуним разлозима војује против решења о одбацивању кривичне пријаве.

Члан 51. ЗКП-а уводи у јавнотужилачки систем и једну посебну врсту обавезног упутства, а то је упутство надређеног јавног тужиоца да се предузме или настави кривични прогон. Закон о јавном тужилаштву не познаје такву врсту обавезног упутства тако да би било логично да се изменама Закона о јавном тужилаштву та врста процесног упутства посебно нормира.

1.2. Потешкоће приликом преузимања гоњења оштећеног као тужиоца

Као што је речено, оштећени, према слову новог Законика може да преузме кривично гоњење само у ситуацији када јавни тужилац од потврђивања оптужнице одустане од оптужбе (чл. 52 ст. 1). Ако оштећени, у тој процесној ситуацији, изјави да преузима кривично гоњење суд ће наставити поступак, односно одредити главни претрес. У случају да се оштећени не изјасни у року из става 2. члана 52. ЗКП-а или изјави да не жели да преузме кривично гоњење, суд доноси решење о обустави поступка, односно пресуду којом се оптужба одбија. Новина је и да ако оштећени није присутан на припремном рочишту или главном претресу, а уредно је позван или му се позив није могао уручити због неприја-

вљивања суду промене адресе пребивалишта или боравишта, сматраће се да неће да настави гоњење и суд ће донети решење о обустави поступка, односно пресуду којом се оптужба одбија. Дакле, Законик искључује могућност одсуства из оправданих разлога, јер је присуство оштећеног *reus in iure*¹¹ вођења кривичног поступка по захтеву оштећеног. Обавезно присуство које искључује могућност оправданог изостанка на припремном рочишту или главном претресу представља додатно отежавање и онако тешке процесне позиције оштећеног као могућег тужиоца.

1.3. Оштећени, одлагање кривичног гоњења и опортунитет

Један од изузетака од начела легалитета је овлашћење јавног тужиоца, из члана 283. ЗКП, да под одређеним условима може одложити кривично гоњење, а по извршењу одређених обавеза од стране пријављеног лица и одбацити кривичну пријаву. На основу члана 284. ст. 2. ЗКП јавни тужилац, такође, овлашћен је да под одређеним условима цени целисходност покретања кривичног поступка (опортунитет).

Јавни тужилац може, уз сагласност осумњиченог, одложити кривично гоњење (члан 283. ЗКП) за кривична дела за која је предвиђена новчана казна или казна затвора до пет године, ако осумњичени прихвати и изврши у року не дужем од једне године или више следећих обавеза: 1) да отклони штетну последицу насталу извршењем кривичног дела или накнади причињену штету, 2) да плати одређени новчани износ у корист хуманитарне организације, фонда или јавне установе, 3) да обави одређени друштвено корисни или хуманитарни рад, 4) да испуни доспеле обавезе издржавања, 5) да се подвргне одвикавању од алкохола или опојних дрога и 6) да се подвргне психосоцијалној третману ради отклањања узрока насилничког понашања, 7) да изврши обавезу установљену правноснажном одлуком суда, односно да поштује ограничење утврђено правноснажном судском одлуком.

Ваљало би напоменути и то да за разлику од пређашњег законика сада ни у једном случају ЗКП не захтева сагласност оштећеног за примену одлагања кривичног гоњења. Решење, према коме оштећени не учествује у одлагању кривичног гоњења доводи до извесних недоумица у примени овог института, пре свега са становишта накнаде причињене штете оштећеном. Прва се тиче начина одређивања причињене штете.

---

11 Илић П. Г., Мајић М., Бељански С., Трешњев А., *Коментар Законика о кривичном поступку*, друго измењено и допуњено издање, Београд, 2013, 189.

Наиме, уколико јавни тужилац одлучи да наложи осумњиченом да накнади прињичену штету, ко одређује износ причињене штете? Надлежност јавног тужиоца приликом примене одлагања кривичног гоњења је апсолутна тако да, нема дилеме, да је јавни тужилац овлашћен и да одреди износ штете коју би пријављени требало да надокнади са или без икакве консултације са оштећеним. Друга дилема тиче се утицаја надокнаде штете применом опортунитета на право оштећеног да своје право на накнаду штете остварује и у парничном поступку. Будући да јавни тужилац и оштећени о висини причињене штете не морају имати исти став, као и да оштећени обавезно не учествују у одређивању висине причињене штете, изван сваке сумње је да оштећени своје право на накнаду штете може да остварује и у парничном поступку и након примене института одлагања кривичног гоњења.¹²

Други изузетак од начела легалитета је могућност да тужилац из разлога целисходности одбаци кривичну пријаву (чл. 284. ст. 2.). Да би до тога дошло, потребно је да се испуни више кумулативних услова: 1) да се ради о кривичном делу за које је прописана новчана казна или казна затвора до три године, 2) да је осумњичени услед стварног кајања, спречио наступање штете или је штету у потпуности надокнадио, и 3) да према околностима случаја јавни тужилац нађе да изрицање санкције не би било правично.

И у овом случају изрека решења о одбацивању кривичне пријаве требало би да садржи чињенични опис кривичног дела, из истих разлога као код решења донетог применом члана 283. ЗКП. У образложењу овог решења, при оцени испуњености услова за примену начела опортунитета, треба посебно указати на то зашто изрицање кривичне санкције не би било правично. И у овом случају, по одбацивању кривичне пријаве, члан 51. ст. 1. ЗКП се неће применити. Надлежност јавног тужиоца у погледу примене опортунитета, такође, није условљена сагласношћу оштећеног, тако да је јавни тужилац властан да примени опортунитет увек када су испуњени законски услови.

1.4. Оштећени и споразуми јавног тужиоца и окривљеног

Споразум о признању кривичног дела, споразум о сведочењу окривљеног и споразум о сведочењу осуђеног закључују јавни тужилац и окривљени. Законик је на неконзистентан начин уредио положај оштећеног у поступку преговарања и закључења споразума. Према Законнику о

¹² Делибашић В., *Споразуми јавног тужиоца и окривљеног*, Нови Сад, 2015, стр. 148, 149.

кривичном поступку, оштећени није субјект у поступку закључења споразума, премда, је јавни тужилац дужан да га поучи да може да истакне имовинскоправни захтев.

Многи стручњаци сматрају да оштећени, иако није страна у поступку преговарања о споразуму, може да онемогући реализацију споразума ако у имовинскоправном захтеву инсистира на нереалном обештећењу за извршено кривично дело. Због тога, они сматрају да је нелогично да законско решење према коме је договор о имовинскоправном захтеву обавезан елемент споразума о признању кривичног дела, посебно када се има у виду да оштећени који је поседник имовинскоправног захтева није страна у поступку закључења споразума о признању кривичног дела.¹³ Други аутори, сматрају да би, у ситуацији када став оштећеног у погледу имовинскоправног захтева представља препреку за закључење споразума, требало применити чл. 541. ЗКП-а односно препустити суду да одреди износ имовинске штете.¹⁴ Гледишта смо да овакав став није прихватљив, јер би у том случају јавни тужилац и окривљени одлучивали о имовинскоправном захтеву, без учешћа овлашћеног лице из чл. 252. ЗКП-а. У сваком случају недоумице у погледу имовинскоправног захтева у споразуму о признању кривичног дела, требало би разрешити приликом очекиваних измена Законика.

2. Посебно о положају жртве код кривичног дела Насиље у породици

2.1. Однос државних органа према жртви по фазама поступка

Положај жртве зависи од фазе поступка и органа који поступа. На жалост, наш кривичноправни систем подразумева да жртва треба да контактира са више различитих органа и да се више пута изјашњава о догађају што све код жртве ствара осећај да државним органима недостаје фокус и воља за решавањем проблема.

Први контакт жртве са државним органима је контакт са полицијом. То је најчешће тренутак који непосредно следи након извршења кривичног дела или у току вршења кривичног дела. Могуће је да жртва сама пријави догађај у полицијској станици или да позове полицију у помоћ,

---

¹³ Шкулић М., Илић Г., *Водич за Примену новог Законика о кривичном поступку*, Београд, 2013, стр. 70.

¹⁴ Грубач М., Васиљевић Т., *Коментар Законика о кривичном поступку, тринаесто издање према Законнику из 2011*, Београд, 2014, стр. 578.

а дешава се и да неко треће лице позове полицију која интервенише на лицу места у тренутку док је кривично дело у току. Без обзира да ли полиција делује у току вршења кривичног дела или непосредно након извршеног кривичног дела, емотивни однос жртве према актуелном догађају је још увек интензиван и жртва ће у светлу таквих емоција да одговара на питања полиције. У првом разговору са жртвом, о коме полиција обавештава тужиоца, најчешће жртва до детаља описује догађај, видно узнемирена и најчешће изјављује да жели да сведочи против насилника и да жели да се насилник санкционише. У каснијим контактима са полицијом, стручним органима, као на пример центрима за социјални рад и коначно тужилаштом, жртва обично ревидира свој став у погледу жеље да насилник буде санкционисан и често изјављује да не жели да сведочи.

Какав однос ће жртва имати према државним органима и кривичном поступку, односно да ли ће развити осећај поверења у рад државних органа, моћ и вољу државе да јој помогне у заштити основних људских права, зависи првенствено од првог утиска који стекне у контакту са полицијом. Уколико први контакт са државним органима буде негативан, односно непријатан и одбојан, мала је вероватноћа да ће жртва желети да настави да учествује у даљем поступку.

У процесу заштите жртава од насиља у породици, полиција би требало да се руководи општеприхваћеним принципима и то: нулта толеранција на породично насиље; заустављање насиља и очување безбедности жртве; хитност у поступању у складу са степеном угрожености жртве; благовремено информисање жртве о механизмима заштите и о њеним правима; уважавање и очување достојанства и приватности жртве; уважавање потреба и ставова жртве; избегавање секундарне виктимизације жртве; изградња и очување поверења у државне органе и институције; подизање стручних компетенција кроз планске едукације и афирмацију примера добре праксе.¹⁵

Законом о полицији регулисано је да приликом примене полицијског овлашћења, полицијски службеник треба да поступа непристрасно и да сваком пружи једнаку правну заштиту, с тим што је у члану 35. прописано да предност треба да буде увек дата правима угроженог лица у односу на права лица које својим понашањем угрожава права других.

У ситуацији када полиција поступа по позиву грађана или жртве на лице места, дежурна служба која излази на терен треба да уложи нарочиту пажњу ради утврђивања свих околности које су од значаја за докази-

---

15 Жарковић, М. и др. (2012), Ка бољој заштити жртава насиља у породици, Београд, стр. 255

вање кривичног дела, а посебно околности на основу којих се процењује степен угрожености жртве. Ова процена је од нарочитог значаја приликом касијег одлучивања тужиоца да ли ће у односу на насилника предложити суду одређивање притвора. Приликом поступања полицијски службеници нарочито треба да воде рачуна да, уколико је жртва жена, у патроли не буду сви мушкарци, већ барем једна жена. Већа је вероватноћа да ће жртва женског пола лакше комуницирати са женом полицијским службеником.

По доласку на лице места полицијски службеници, између осталог, треба да: раздвоје осумњиченог од жртве, како му не би била у видокругу; утврди да ли је коришћено оружје или опасно оруђе и уз потврду га одузети; пружити помоћ повређеним лицима, позвати хитну медицинску помоћ и организовати превоз жртве до здравствене установе; на захтев жртве или уколико је жртва малолетно лице, одмах позвати мобилни тим органа старатељства; описати и по могућности фотографисати видљиве трагове насиља на присутним лицима и на месту догађаја; информисати жртву о правним процедурама заштите које су јој доступне, при чему се не смеју давати сугестије о покретању или одустајању од поступка заштите; информисати жртву о контакт телефонима и адресама релевантних институција и невладиних организација које пружају помоћ жртвама породичног насиља; по потреби асистирати у премештају личних ствари и имовине жртве, сачекати да их покупи и извршити њен превоз до сигурног одредишта; извршити превоз жртве до сигурне куће или другог одредишта.¹⁶

Након предузимања прве радње полиција наставља рад на расветљавању случајева породичног насиља. У даљем току полиција прикупља доказе – материјалне и нематеријалне. Од материјалних доказа најчешће су телесне повреде жртве и то: разеротине, огреботине, крвни подливи, преломи костију и сл. Такође, могу бити пронађени други материјални докази, као што је поцепана одећа, смс поруке претеће и увредљиве садржине, звучни и видео запис, поломљен намештај. Од значаја је прикупљање и других доказа, као што су подаци о ранијем лечењу осумњиченог од болести зависности, медицински извештаји о ранијим повредама жртве, а посебно податак о ранијим интервенцијама полиције поводом пријављеног насиља.

Приликом обављања разговора са жртвом, односно прикупљања потребних обавештења, полицијски службеник треба да има у виду специфично психичко стање жртве проузроковано стресом високог интен-

---

¹⁶ Ibidem, стр. 261

зитета. У том смислу, потребно ја да жртву охрабри да изнесе детаље догађаја, а уколико жртва говори конфузно или мења исказ, потребно је својим понашањем умирити жртву и упутити је на организације које се баве пружањем подршке жртвама.

Када јавни тужилац буде обавештен о извршеном кривичном делу, што је најчешће иницирано кривичном пријавом полиције, започиње поступање правосудних органа. За разлику од полиције, која делује у кратким роковима, поступање правосудних органа, на жалост траје дуже. Грађани, па и жртва, поновно испитивање о догађају које се предузима пред правосудним органима сматрају шиканозним и обично наводе да су, све што су хтели, већ рекли у полицији. Наш кривични поступак, на жалост, предвиђа да сведоци могу и морају бити испитивани више пута, што све код жртве - као нарочито осетљивог сведока може да изазове одбојност према поступку. У том смислу потребно је да јавни тужилац има у виду специфичности жртве као сведока, а примарно да развије сензибилитет ради правилног разумевања жртве.

Можемо да уочимо да у нашем правосудном систему постоји недостатак сензибилитета за жртву насиља у породици. Овај недостатак нарочито је уочљив у када су у питању жртве које припадају депривираним друштвеним групама или социјално и економски маргинализованим групама. Социјална искљученост појединих друштвених група њиховим припадницима отежава приступ и комуникацију са правосудним органима. Са друге стране, жртви, ослабљеној од кршења основних права у својој најинтимнијој сфери, правосуђе делује као стран, компликован и недовољно ефикасан механизам.

Уобичајено очекивање тужилаца у односу на оштећеног је да, у најмању руку, сарађује. Када су у питању жртве овог кривичног дела, таква очекивања су нереална. Тужилац треба, пре свега да разуме природу породичног насиља, као и последице које такво насиље оставља на жртву, да односе сагледа кроз призму жртве, а не кроз призму тужиоца или „обичног“ оштећеног у неком другом кривичном делу са елементима насиља. Перспектива сагледавања чињеница жртве код овог кривичног дела може на први поглед деловати збуњујуће. Жртва може да покаже у почетку јасно неповерење према полицији и јавном тужиоцу. Од жртве не треба очекивати да се понаша као сваки оштећени за било које друго кривично дело – да „сарађује“ - даје прецизне и јасне податке о кривичном делу, да податке хронолошки прикаже, да изрази јасну жељу да се учинилац казни, да прикупља доказе, предлаже тужиоцу које доказе треба прибавити и слично. Насиље у породици је често де-

ценијски проблем, прожет породичним и емотивним односима. Жртве, нарочито оне које су то дуги низ година, често нису у могућности да опишу насиље на начин како то тужилац очекује. Код жртве се често дешава да има искривљену перцепцију нормалног и патолошког - насилничког односа. Такође, жртве често развијају различите психолошке синдроме, као што је синдром претучене жене, а што је све последица посттрауматског стреса. Све наведено јасно указује на потребу посебног приступа жртвама овог кривичног дела. Јачање сензибилитета за жртву насиља у породици подразумева, пре свега, разумевање жртве и развијање осећаја поверења и неке врсте партнерства. Са друге стране тужилац никада не сме да пређе границу професионалног понашања и не треба да се понаша као пуномоћник или заступник жртве. Дакле, у питању је изузетно деликатна, понекад амбивалентна, улога коју тужилац треба да одигра.

Однос поверења са жртвом тужилац треба да гради у непосредном контакту са жртвом. Тај контакт треба да буде у раној фази поступка, дакле, непосредно након првог контакта жртве са полицијом. Тужилац својим деловањем треба да покаже јасан и одлучан став да је насиље неприхватљиво и кажњиво и да се поступање у предметима насиља у породици сматра приоритетним.

Приликом тог првог контакта тужилац жртви треба да, на једноставан, али прецизан начин, једноставним речником, објасни кривични поступак и његов могући исход. Потом, потребно је да жртву упозори на све непријатности које могу да се десе током поступка и истовремено објасни да постоје механизми којима се те непријатности могу ублажити, односно неутралисати. У неформалном разговору тужилац треба да охрабри жртву, да јој помогне да са себе скине стигму – социјално дискредитујућу карактеристику жртве. То се постиже јасним и одлучним ставом тужиоца из ког произилази да је насиље у породици апсолутно недопустиво и навођењем примера добре праксе - одлучног и ефикасног поступања. Уједно, тужилац треба жртву да упути на организације, нарочито у невладином сектору, које се баве заштитом права жртава и пружају психолошку помоћ жртвама. Додатни осећај поверења код жртве тужилац може изградити тако што ће жртву упутити на појединачну особу у некој организацији.

Тужилац треба жртви да укаже на све механизме спречавања даљег насиља, од лишавања слободе осумњиченог – до чега може да дође само под одређеним, Законом прописаним условима; преко тренутно ефикасних – упућивања на склоништа и сигурне куће; па до оних механи-

зама који не делују одмах, али представљају трајније решење – покретања парничних поступака за заштиту од насиља у породици. Приликом одлучивања о мерама, поред тога што мора да процени испуњеност законских услова за сваку појединачну меру, тужилац треба да се руководи принципом да је приоритет заштита жртве и останак жртве у породичном дому, а не осумњиченог, без обзира ко има право својине на непокретности.

Неретка је ситуација да жртве изјављују да немају поверење у павосуђе из разлога што насилник прети својим „везама“ у локалној средини, приказујући себе довољно моћним да може да исходuje поступак у своју корист. Наиме, ради се о томе да насилник код жртве ствара лажну слику о својој моћи у друштву, како би одржао однос надмоћи као подлогу за насиље. Насилник своју моћ над жртвом у сфери приватности одржава приказивањем лажне слике моћи у јавној сфери. У разговору са жртвом тужилац треба да сруши ту лажну слику, увери жртву да таква утицај није могућ и да жртви објасни зашто насилник такву поруку шаље. Поверење жртве ће бити ојачано уколико тужилац механизмима којима располаже осумњиченом јасно пошаље поруку да је узалудан сваки покушај да утиче на жртву да не сведочи или сведочи у његову корист.

Приликом првог саслушања тужилац је дужан да жртви, уколико се ради о привилегованом сведоку, предочи да нема обавезу да сведочи, односно да може бити ослобођена дужности да сведочи. Често се дешава да се ово право само формално саопштава, без објашњења последица. Чињеница је да тужилац ни на који начин не сме да утиче на одлуку оштећеног да ли ће да се користи овим правом или не. Међутим, неко ко је правни лаик, није дужан, нити може да разуме сложене правне конструкције и самим тим не може правилно ни да сагледа последице своје одлуке. Тужилац треба да предочи жртви да је њен исказ од кључног значаја, али ни у ком случају жртви не треба да саопшти да од њеног исказа зависи целокупан поступак. Жртви, којој је саопштено да само од њеног исказа зависи да ли ће се поступак водити или не, послата је порука да је тужилац незаинтересован за даље прикупљање доказа и да нема намеру да јој помогне. Та порука практично значи за жртву да цео терет поступка треба да носи сама и да је сама одговорна и за исход поступка. У таквој ситуацији нереално је очекивати да ће жртва имати довољно поверења и ентузијазма да се упусти у непознату сферу кривичног поступка. Тужилац је такође дужан да жртви објасни да право привилегованог сведока постоји све до окончања поступка и да тим правом може да се служи и касније.

Уколико жртва одлучи да сведочи, потребно је да тужилац уложи посебну концентрацију и стрпљење приликом испитивања жртве. Током саслушања дужан је да покаже нарочит сензибилитет и да јасно покаже поштовање према достојанству, личности и приватности жртве. Ма колико је тужиоцу од значаја део исказа жртве који залази управо у ове сфере, тужилац никада не сме да врши притисак на жртву како би добио исказ задовољавајућег квалитета. Првенствено је потребно да жртва сама изложи оно што сматра да је битно, на начин који је њој својствен. Потом, потребно је поставити питања у циљу разјашњења хронологије догађаја и разјашњења нејасних навода. Неопходно је да тужилац својим питањима затражи што прецизнији и детаљнији опис појединих радњи које се могу окарактерисати као радње насиља и да затражи од жртве да се изјасни како се осећала у тим тренуцима. Тужилац треба да охрабри жртву да исприча и оне детаље за које жртва сматра да су срамотни, али жртва треба сама да одлучи да ли то жели да исприча и да ли ти детаљи треба да буду део записника. Уколико жртва не жели да детаљи, које сматра срамотнима и због којих се стиди, буду део њеног исказа, тужилац треба да затражи од жртве да такве детаље преформулише или описно објасни, уколико то жели. Тужилац је дужан да се суздржи од било каквог коментара на исказ жртве, чак и конклюдентних радњи које би се могле сматрати коментаром, као и да се суздржи од било ког питања које не служи сврси доказивања.

Независно од сведочења жртве, тужилац је дужан да прикупља доказе. Дакле, одлука жртве да се користи правом привилегованог сведока и не сведочи, не треба да буде изговор за тужиоца да обустави даље прибављање доказа. Са друге стране тужилац не треба да одустане од прибављања доказа, уколико је жртва дала исказ којим у целисти терети окривљеног. Тужилац је увек у бољој позицији, када поред исказа жртве располаже и другим доказима којима се тај исказ поткрепљује.

Чак и у ситуацији када тужилац поступа у свему у складу са добром праксом и код жртве развије осећај поверења, жртва која је најчешће правни лаик, кривични поступак и даље доживљава као опасан лавиринт. У неким правним системима, на пример у појединим државама САД, постоји обавеза правосудних органа да жртви обезбеде стручну правну помоћ у виду адвоката пуномоћника специјализованог за породично насиље. Ова пракса је изузетно добра из разлога што код жртве ствара додатни осећај сигурности, осећај да неко ради за њу лично и штити њене интересе. У контакту са тужиоцем жртва често може да буде збуњена „контрадикторним“ поступањем тужиоца, који је у обавези да штити права окривљеног. Активности тужиоца, усмерене ка заштити

окривљеног у поступку, од стране жртве могу бити погрешно протумачене као активности усмерене против ње и њених интереса. За разлику од тужилаца, специјализовани пуномоћници су увек доступни жртви, раде само у интересу жртве и приликом заступања интереса жртве показују лојалност. Увођење специјализованих тужилаца у наш правни систем допринело би афирмацији права и положаја жртве, а олакшало рад тужилаца.

Тужиоци су неретко оптерећени исходом поступка. Међутим, у кривичном гоњењу за кривично дело насиље у породици, тужилац треба да има другачије мерило успеха. Циљ окончања кривичног поступка не треба да буде само осуђујућа пресуда. Тужилац успехом треба да сматра и ситуацију када је поступак окончан одустанком од гоњења, уколико је циљ постигнут, односно уколико је круг насиља прекинут и жртва оснажена. Правосудни систем успех постиже и чињеницом да је, захваљујући ефикасном ангажовању система, насиље престало. Код овог кривичног дела осуђујућа пресуда не треба да буде циљ по себи, циљ је окончање насиља и разбијање илузије о моћи насилника што представља подлогу за насиље.

2.2. Међусекторска сарадња

За откривање, а посебно ефикасно процесиурање кривичних дела насиља у породици, неопходно је јачање механизма међусекторске сарадње, како између државних органа, тако и сарадње државних органа и цивилног сектора. Субјекти међусекторске сарадње у процесиурању овог кривичног дела су државни органи -полиција, тужилаштво, суд, центар за социјални рад и цивилни сектор - нво у овој области.

Примарни услов за ефикасну међусекторску сарадњу јесте да сваки субјекат сарадње треба да разуме своју улогу и значај, као и улогу и значај других субјеката, без претендовања да залази у надлежност другог органа. Међусекторска сарадња подразумева динамичну сарадњу чији интензитет и форма зависе од сваог конкретног случаја. Улога сваког субјекта треба да буде проактивна и интерактивна. Сваки субјекат сагледава случај у делу своје надлежности или сфере интересовања. Појединачне слике субјеката треба да буду склопљене у један јединствени мозаик. Коначан мозаик, као коначна слика о догађају, с обзиром да је формирана од стране више субјеката, не треба да представља само кривично правни аспект догађаја, већ догађај у целини као социјално, психолошко, економски проблем.

У досадашњој међусекторској сарадњи можемо да уочимо више проблема, као на пример: отежана и претерано формална комуникација, рестриктивно схватање надлежности, невољно прихватање сугестија других органа, поступање према устаљеној пракси, страх од мењања устаљене праксе, страх од преузимања одговорности, пребацивање одговорности на друге, претерано формално разумевање односа између органа, недостатак иницијативе, пребацивање одговорности са једног органа на други. С обзиром на природу субјеката сарадње, као и на различитост њихових надлежности, није могуће успоставити прецизан и формалан механизам сарадње. Ипак, недостатак формалности у сарадњи може бити замењен јасном лидерском позицијим неког од субјеката. Када је у питању кривично гоњење, јасно је да лидер међусекторске сарадње треба да буде јавни тужилац.

Најспецифичнији облик међусекторске сарадње је сарадња државних органа и нво. Та сарадња је у почетку била неповерљива и подозрива. Са једне стране, државни органи сумњају у мотиве нво сектора и начина њиховог рада, а са друге стране нво организације јасно критикују државне органе у погледу недовољне ефикасности и нераздевања феномена насиља у породици. Ипак, сведоци смо бројних примера изузетно добре сарадње државних органа и нво и са можемо да закључимо да сарадња иде узлазном путањом, нарочито када је у питању помоћ жртвама.

НВО су одиграле изузетно значајну улогу у процесу увођења овог кривичног дела у наш правни систем и ефикасног кривичног гоњења учинилаца овог кривичног дела. Нарочито важну улогу су одиграле по питању превенције овог кривичног дела у смислу подизања свести јавности, али и значајну улогу у погледу заштите и помоћи жртвама, истраживања и мониторинга, залагања за бољу имплементацију међународних стандарда, унапређење ефикасности правних средстава и поступака¹⁷

Влада Републике Србије је усвојила Општи протокол о поступању и сарадњи установа, органа и организација у ситуацијама насиља над женама у породици и партнерским односима. Протокол предвиђа следеће циљеве: унапређење и пружање смернице за поступање, добру праксу и сарадњу између различитих државних органа, организација и других заинтересованих правних лица и појединаца у случају насиља у породици; унапређење заштите жртва и потенцијалних жртва, смањење

---

¹⁷ Ристановић В. И др (2006), Међународни стандарди о насиљу у породици и њихова приме на Западном Балкану, Београд 2006, стр. 126-144

броја неоткривених случајева насиља у породици и повећање удела случајева који су санкционисани; унапређење положаја жртве и обезбеђење да се све радње предузете током процеса заштите чине у њеном најбољем интересу; избегавање поступака који доводе до секундарне виктимизације жртава насиља у породици; постизање оптег разумевања сврхе, циљева и основних принципа заштите; пружање брзе, благовремене и ефикасне заштите жртвама насиља и то одмах по дешавању насиља, током кривичног или прекршајног поступка; осуигурање примене целовитог приступа организовању процеса заштите и подршке женама које трпе насиље у породици; подизање свести о феномену насиља у породици међу свим установама и актерима у систему заштите од насиља у породици; умањење негативне последице насиља у породици.

2.3. Истанбулска конвенција и нови поглед на положај жртве кривичног дела Насиље у породици

Конвенција Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици или Истанбулска конвенција ступила је на снагу 01. августа 2014. године. Србија је Конвенцију ратификовала пре ступања на снагу 2012. године. Конвенција промовише одрживу политику пружања превенције и заштите жртава.

Ратификовање Истанбулске конвенције за Србију значи потребу промене политике према насиљу у породици, потребу измене закона, али и активније промовисање израде стратегија у циљу сузбијања насиља у породици. Са друге стране, Србија је ставила резерве на Конвенцију. Између осталог, Србија резервом задржава право да не примењује одредбе које се односе на накнаду жртвама.

Истанбулска конвенција, између осталог, прописује успостављање стандарда дужне пажње (*due diligence*) за све државне органе приликом поступања у предметима који се тичу насиља у породици. Стандард *due diligence* је преузет из праксе Европског суда за људска права. Овај стандард означава одговорност државе за акте које није предузела држава, нити било ко у њено име. Први пут је употребљен у Интерамеричком суду за људска права 1988. године у предмету *Velasquez Rodriguez v. Honduras*. Суд је у том случају државу огласио одговорном по основу стандарда дужне пажње, образлажући при том да незаконит акт којим се крше људска права и који не може бити приписан држави може довести до одговорности државе, не због таквог незаконитог акта, већ

због тог што је држава пропустила дужну пажњу да такав незаконит акт спречи.¹⁸

Стандард дужне пажње пред Европским судом за људска права, у погледу заштите од насиља у породици конструисан је у два важна случаја: *Bevacqua & S. v. Bulgaria*¹⁹ и *Osman v. United Kingdom*.²⁰ Државе чланице Савета Европе у обавези су да примењују овај стандард. Стандард дужне пажње држава је у обавези да примењује, како у поступку превенцијем тако и у поступцима процесуирања и санкционисања. Држава је такође дужна да овај стандард примењује и у поступцима заштите жртве. Дакле, није обавеза државе да само гони учиниоце овог кривичног дела, већ и да предузима мере ради спречавања кривичног дела и помоћи жртвама а све у складу са стандардом дужне пажње. Развој овог стандарда у унутрашњем праву једне државе у директој је корелацији са унапређењем механизма превенције и заштите од насиља у породици, самим тим и смањења случајева насиља у породици.

Истанбулска конвенција промовише и друга људска права и слободе загарантоване Европском конвенцијом за заштиту људских права и основних слобода, као на пример забрану дискриминације и слично. Такође, Конвенција промовише и друге стандарде развијене у пракси Европског суда за људска права.

Истанбулска конвенција насиље у породици посматра као феномен у социјалном, економском и културолошком контексту. Конвенција не сагледава насиље у породици, као првентивно правно питање. Кривично гоњење и санкционисање извршилаца овог кривичног дела, само је један сегмент борбе против насиља у породици. У том контексту, у оквиру Конвенције даје се веелики примат нво организацијама које су специјализоване за питања насиља у породици.

Ратификовање Истанбулске конвенције и њено ступање на правну снагу изискиваће измене нашег законодавства у смислу другачијег дефинисања кривичног дела Насиље у породици, уједначавање појма породице у материјалном кривичном и грађанском праву, као и другачије – одговорније поступање свих државних органа у борби против насиља у породици.

---

18 Lee Hasellbacher, State Obligations Regarding Domestic Violence: The European Court of Human Rights, Due Diligence and International Minimums of Protection, 8Nw.J.Int'l.Hum.Rts 190 (2010), preuzeto sa: <http://scholarlycommons.law.northwestern.edu/njihr/vol8/iss2/3>

19 *Bevacqua & S. v. Bulgaria* App. No. 71127/01, Eur.Ct.H.R.(June 12, 2008)

20 *Osman v. United Kingdom* 1998-VIII Eur. Ct. H.R. 3124.

Члан 18. Конвенције прописује да су стране дужне да обезбеде да мере које предузимају буду: засноване на разумевању насиља над женама и насиља у породици из родне перспективе и да буду усмерене на људска права и безбедност жртве, засноване на интергисаном приступу који узима у обзир однос између жртава, починилаца, деце и њиховог ширег друштвеног окружења, усмерене на избегавање секундарне виктимизације, усмерене на спречавање омаловажавања и јачање економске независности жена жртава насиља.

3. Закључак

Можемо закључити да је Законик о кривичном поступку унео новине у статус оштећеног. Те новине, генерално посматрано, усмерене су ка сужавању процесног утицаја и улоге оштећеног, тако да оштећени умногоме остаје без ефективних механизма у заштити својих имовинских и личних интереса у кривичном поступку. Када је у питању оштећени – жртва код кривичног дела Насиље у породици, њен положај је додатно отежан, а све имајући у виду ширу друштвено, културно, економско, социјално, психолошку димензију овог кривичног дела. Унапређење положаја жртве кривичног дела Насиље у породици треба да се креће у два смера. Први је унапређење положаја оштећеног у Законнику о кривичном поступку, у смислу ширења процесног утицаја оштећеног. Други смер је јачање сензибилитета државних органа у односима са жртвама овог кривичног дела, јачање међусекторске сарадње, посебно са специјализованим невладиним организацијама, као и правилна примена свих међународних стандарда у борби против дискриминације жена и стандарда које предвиђа Истанбулска конвенција.

др Милан Шкулић,

редовни професор Правног факултета Универзитета у Београду

НАСИЉЕ У ПОРОДИЦИ

Како побољшати положај жртава и унапредити сарадњу између правосудних органа, полиције и центара за социјални рад

1. Ratio legis кривичног дела насиља у породици

Уобичајено се кривично право сматра својеврсним *ultima ratio* нормативним механизмом у заштити одређених друштвених вредности, што значи да се кривичноправна заштита обезбеђује с једне стране - само у односу на веома значајне вредности, те с друге стране, - само онда када се такве вредности не могу уопште, или се не могу довољно ефикасно заштити другим, по правилу, мање «строгим», односно репресивним или «озбиљним» правним механизмима. То се често своди на оно познато правило да се «врапци не лове топом, већ праћком», исто као што „орао не лови мушице“.

Неће се „посегнути“ за кривичним правом, односно то не би било оправдано, ако се исти или сасвим сличан ефекат може постићи другим областима права.

Чувена је Толстојева мисао да су „све срећне породице срећне на сличан начин“, а да је „свака несрећна породица, несрећна на неки за њу посебан начин“.

Веома су осетљива питања која се тичу породице и породичне интиме. Тешко је споља увек на прави начин схватити „унутрашњост“ породице, односе између чланова породице и сво богатство разноликости, али и сличности срећних и мање срећних, а нарочито веома несрећних породица.

Нарочито је тешко применом кривичног права решавати породичне проблеме. Кривично право је у примени често веома „грубо“, а неко би можда рекао да је оно понекад чак и поприлично „брутално“, али је то некада и неопходно. Међутим, велико је питање, када је примена кривичног права заиста нужна, а када би се исти, односно некада и далеко

бољи ефекат пре могао постићи применом других знатно „блажих“ метода решавања проблема.

Као што је већ објашњено кривично право би морало бити примењено само у изразито *ultima ratio* смислу. Није сигурно да се у нашој стварности увек тако поступа и резонује, а чини се да је добар пример за то баш и насиље у породици.¹

Зато се некада и чини да решавање веома осетљивих и крајње суптилних породичних проблема, једноставном и често сасвим рутинском применом кривичног права, скоро да подсећа на покушај вршења хируршке интервенције крајње неадекватним средствима, као када би на пример, „неурохирург покушао да операцију на мозгу обави секиром“.

Да ли породица заслужује да буде заштићена нормама кривичног права? Наравно да заслужује, без обзира да ли је то зато што прихватамо познато социолошко-марксистичко схватање о породици као „основној ћелији друштва“, па штитећи његову основну ћелију, ми ефикасно штитимо и само друштво, или зато што се руководимо хришћанским моралом, или уопште религијским концептом, односно елементарним етичким захтевима.

Да ли члан породице треба да буде заштићен кривичним правом. Наравно да треба, и то не само у општем смислу, као што кривично право и иначе, штити сваког грађанина, већ и посебно, онда када сам члан породице угрожава или повређује другог члана породице, јер никада ране нису тако болне као када су нанете од онога ко је иначе близак или би бар требало да буде близак.

Наравно, у теорији се примећује и да је «феномен различитих врста сукоба у породици постојао и раније. Увек је било спорова, сукоба, свађа, па чак и физичких обрачуна између различитих чланова породичног домаћинства и без овог обухватног појма «насиље у породици». Судило се за лаке или тешке телесне повреде, угрожавање сигурности, насилничко понашање, увреду, убиство, тешко убиство, убиство на мах итд.»²

Ако нас религија учи да „љубимо ближњег свог, као себе самог“, онда су наши греси у религијском смислу знатно већи када неком ближњем нанесемо патњу, а ко нам је ближи од деце, родитеља, супружника итд.,

---

¹ Више о томе: М.Шкулић, *Насиље у породици: недовољно квалитетно законско решење, недоследна пракс, бројни проблеми и дилеме*, «Ревиија за криминологију и кривично право», бромј 1-2/2012., Београд, 2012., стр. 117 – 118.

² М.Ђурковић, *Насиље деце над родитељима: последица реформе породичног законодавства*, у: *Насиље у породици – позитивно-правни контрапунктови*, у: «Насиље у породици» - зборник са научног скупа, ур. С.Панов, М.Јањић-Комар и М.Шкулић, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2012., стр. 53.

исто као што ни људи који нису верници, али имају одговарајући морално осећај и етичку утемељеност, без дилеме осећају да не смеју повређивати себи блиске и ако погреше, па ипак то учине, свакако због тога осећају кајање, односно грижу савести.

С обзиром на невероватно широку дефиницију члана породице у Породичном закону, па иако нешто сужену, још увек такође поприлично екстензивно дефинисање „члана породице“ у Кривичном законнику, велико је питање да ли кривично дело насиља у породици објективно заслужује да се уопште и сматра кривичним делом против „породице“, односно кривичним делом којим се штити „породица“, као што се би то рутински могло закључити с обзиром на законску систематизацију, односно сврставање те инкриминације у групу кривичних дела против брака и породице (Глава IXX КЗ Србије). Ради се у ствари и поприлично хетерогеном кривичном делу с обзиром на објект заштите, оно се делом може сматрати кривичним делом против живота и тела, делом против душевног спокојства, полне слободе итд.

Насиље у породици је изузетно штетна друштвена појава. Ово кривично дело у принципу непосредно погађа члана породице који је жртва другог члана породице, али оно напада и породицу као такву, те руши одређене устаљене породичне вредности које су од великог друштвеног значаја. Посебно су малигни они облици насиља у породици који се испољавају према деци и малолетним лицима уопште и ту је потребно испољити посебно пажљив приступ у кривичном поступку, те пре свега, водити рачуна да оваква жртва не претрпи и додатне штетне последице.

Некада и неадекватна правна регулатива може изазвати одређене контраефекте, па је то и разлог да се у овом раду указује и на неке нелогичности у нашем Кривичном законнику, а посебно у Породичном закону и нарочито, када се ради о одређивању појма члана породице у овом закону, који је екстремно преширок, а у пракси непримењив и апсурдан, исто као што ни мере заштите од насиља у породици предвиђене Породичним законом нису формулисане на адекватан начин и због тога се у пракси по правилу, свде на „мртво слово на папиру“.

Проблеми постоје у пракси и када се ради о квалификовању насиља у породици, што је посебно важно с обзиром на питање да ли се мора радити о континуираном стању угрожавања, или је довољна и једна ексцесна радња па да већ постоји насиље у породици као свршено кривично дело.³

---

3 Више о овоме: Н.Милошевић, *Насиље у породици* (са становишта кривичног законодавства и праксе), «Насиље у породици» - зборник са научног скупа, ур. С.Панов, М.Јањић-Комар и М.Шкулић, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2012., стр. 87 – 89.

Залажемо се за далеко опрезнији и рационалнији приступ, јер није свака радња увек насиље у породици, а и иначе, све радње које улазе у биће овог кривичног дела, већ саме по себи, представљају друга кривична дела, тако да се таквим радњама свакако улази у зону кажњивости, само је некада питање да ли се ради о кривичном делу за које се гони по службеној дужности, или о прекршају, односно о кривичном делу за које се гони по приватној тужби. На пример, за једног савесног носиоца јавно-тужилачке функције мора бити важно поступање по начелу легалитета официјелног кривичног гоњења, али у томе се не сме испољавати брзоплетост, те кривично гоњење покретати на темељу „климавих“ доказа, јер то онда резултира обуставом кривичног поступка или одбијајућом, односно ослобађајућом пресудом, уз стварање трошкова и одређену дискредитацију стручности јавне оптужбе. Исто, наравно у нешто другачијем контексту важи и за било ког савесног судију кривичара, суоченог у свом професионалном поступању са проблематиком насиља у породици.

Начелно се сматра да је увек боље проблеме ове врсте решавати, ако је то икако могуће, без брзоплетог кривичног прогона, те посебно, на плану превенције, а ми се и овде залажемо за ширу примену начела опортунитета кривичног гоњења, наравно онда када је то оправдано, а посебно имајући у виду интересе оштећеног. Иако начелно пракса не иде у правцу да се опортунитет (условљени, тј. одлагање кривичног гоњења), примењује код кривичних дела са елементима насиља, мишљења смо да неки облици насиља у породици, могу да се сасвим адекватно решавају на овакав начин, те да се оним мерама које се у виду услова постављају осумњиченом, да би он њиховим испуњењем заслужио да не буде кривично гоњен, често могу постићи бољи ефекти, него класичним кривичним гоњењем и класичном кривичном санкцијом. Обрнуто, тамо где се заиста ради о неспорном насиљу у породици, а нарочито ако су жртве малолетна лица или је у питању висок степен насиља и бруталности, тада учинилац кривичног дела мора бити адекватно санкционисан, а жртва на одговарајући начин заштићена.

Заштита жртава насиља, па и насиља у породици се најефектније може остварити бољим правилима кривичног поступка и адекватнијом праксом службених актера тог поступка. Важно је и да на пример, оштећена која је силована или пребијена, не буде „поново силована“ и не добије поново „батине“, јер безброј пута мора објашњавати шта јој се и како догодило, вишекратно се саслушава, непотребно се суочава са окривљеним, приговара јој се да је сама крива што није била опрезнија и сл., што све представља тзв. секундарну, односно *накнадну виктимизацију*, када се

жртва додатно трауматизује и приморава да психолошки поновно проживи зло које ју је већ задесило када је према њој учињено кривично дело.

Посебно је значајна и ефикасна *забрана контакта* између насилника/ насилнице и његове/њене жртве. Мишљења смо да простор за ово треба тражити у одређеним законским механизмима из Законика о кривичном поступку (забрана напуштања боравишта и друга ограничења), као и у Кривичном законнику, који у овом погледу, након последњих измена и допуна, пружа неке нове могућности, мада ни оне нажалост, нису сасвим правно-технички дотеране и у потпуности примењиве на ефикасан начин.

2. Место кривичног дела насиља у породици у законској систематици

Насиље у породици је сврстано у Главу XIX Кривичног законика, која се односи на кривична дела против брака и породице. Оваква систематика је на први поглед логична, мада када се мало пажљивије анализирају елементи конкретног кривичног дела, може се уочити да његов објект заштите,⁴ односно *заштићени објект*, није породица као таква, већ *члан породице*.

Члан породице се штити овим кривичним делом на врло широк и обухватан начин. Заштићена су следећа добра члана породице: 1) *живот и телесни интегритет* и 2) *душевни живот*. С обзиром на ове облике заштите, насиље у породици представља својеврсни *хибрид*, који се у делу у којем се односи на заштиту живота и телесног интегритета, може сврстати у кривична дела против живота и тела, док би се у делу у којем се односи на заштиту душевног живота, кроз угрожавање спокојства или душевног стања могло сврстати у групу кривичних дела против слобода и права човека и грађанина, ако би те радње биле схваћене као посебна врста мучења и злостављања

Претходно објашњена хибридна природа насиља у породици, те чињеница да је *породица* основни „амбијент“ у којем се врши овај облик насиља, представљају разлоге зашто је ово кривично дело сврстано у групу кривичних дела против брака и породице, мада се инкримина-

⁴ Код нас се традиционално користио термин „заштитни објект“, као превод немачког термина „Schutzobjekt“, док се у новије време, као бољи термин употребљава израз „објект заштите“, јер је у питању објект који се штити, а не објект који штити, као што то звучи када се говори о „заштитном објекту“, што је добро објаснио проф. Зоран Стојановић. Нама у том погледу звучи адекватно и термин *заштићени објект*, али се у сваком случају, овде ради о чисто теоријском питању.

цијом из члана 194. Кривичног законика Србије, не напада или угрожава породица као таква, већ њен члан, који се (што ћемо касније посебно објаснити), схвата прилично широко и у нормативном смислу регулише на претерано екстензиван начин.

Међутим, овим се кривичним делом посредно увек напада и породица, али само онда када она заиста реално постоји у конкретном случају, што може бити од значаја не само у односу на проблематику законске систематике те сврставања овог кривичног дела у одређену групу кривичних дела, већ и из одређених практичних разлога, а посебно када се ради о потреби диференцијације овог кривичног дела од неких других дела, чије су радње извршења или последице и иначе обухваћене појмом насиља у породици у члану 194 КЗ.

3. Основни облик, битни елементи и тежи облици кривичног дела насиља у породици

Кривично дело насиља у породици има основни облик и три тежа облика, као и један посебан облик.⁵ Основни облик се састоји у *угрожавању* следећих алтернативно прописаних вредности члана своје породице: 1) спокојства, 2) телесног интегритета, или 3) душевног стања, што се чини неком од следећих алтернативно прописаних радњи: 1) применом насиља, 2) нападом на живот или тело, или 3) дрским или безобзирним понашањем.

Насиље неспорно није «идеалан» кривичноправни појам. Кривично право традиционално радије барата изразима као што су «сила» и «претња», односно одређени облици принуде и сл. Насиље је у основи више криминолошки појам, а у оквиру те науке се често говори и о неким типичним формама насиља, као што су: физичко, емоционално, сексуално, чак економско итд. Наравно, да се насиље не може тако широко, па и неодређено схватити у кривичноправном смислу, где се под насиљем у основи полази од његовог *језичког значења*, које подразумева «искључиво насилно понашање – примену силе, тј. искључиво физичко насиље – употребу физичке снаге, тако да «примена насиља и претња да ће се напасти на живот или тело не обухватају отуда некакво психолошко. Емоционално или економско условавање других, јер то не допушта језик норме.»⁶

5 З.Стојановић, *Коментар Кривичног законика*, «Службени гласник», Београд, 2012., стр. 474.

6 И.Вуковић, *Насиље у породици као кривично дело – поједини проблеми у примени права*, «Насиље у породици» - зборник са научног скупа, ур. С.Панов, М.Јањић-Комар и М.Шкулић, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2012., стр. 130.

У нашој кривичноправној теорији (Игор Вуковић), се с правом износи став да «треба размислити о замени угрожавања дрским или безобзирним понашањем – „угрожавањем злостављањем», или је пак потребно задржавање само безобзирног понашања, с обзиром да дрскост не представља појам који је уопште примењив на породичне односе, које одликује свакодневна комуникација и емоционалност, што значи да је дрско понашање редовно могуће према лицима која или уопште не познајемо или их не познајемо довољно, при чему је и суштински, дрско понашање као начин деловања у породичним констелацијама недовољно друштвено опасно, да би било инкриминисано.⁷

На први поглед није сасвим јасно да ли угрожавање спокојства, телесног интегритета или душевног стања члана своје породице, *представља радњу или последицу* овог кривичног дела. Сматрамо да се неспорно ради о **последници кривичног дела**,⁸ јер сам законодавац утврђујући на алтернативан начин посебне радње којима се може угрожавати спокојство, телесни интегритет или душевно стање, те облике угрожавања одређује као последицу овог кривичног дела.

Наиме, није логично да се радњом извршења кривичног дела проузрокује друга радња, већ је овде обрнуто, потребно да одређена радња доведе до угрожавања спокојства члана своје породице. Ово питање је веома важно и с обзиром на дефиницију из члана 112. став 30, по којој се онда када је радња кривичног дела одређена трајним глаголом, сматра да је кривично дело учињено, ако је радња извршена једном или више пута. Постоји и супротно схватање, па тако неки аутори тврде да радња кривичног дела насиља у породици или у породичној заједници (члан 22. КЗ ЦГ),⁹ *угрожавање* спокојства, телесног интегритета или душевног стања члана своје породице, а примену насиља, дрско или безобзирно понашање означавају као *начине извршења* овог кривичног дела.¹⁰ Мишљења смо да овај став није оправдан, те да је супротно правној али и фактичкој логици да радња која је по дефиницији последична, као што је насиље, може бити само начин извршења друге радње, а да се при том не одређује и последица те радње. Могло би се прихватити да дрско или безобзирно понашање не мора имати посебну последицу, већ да је дело свршено не онда када је дошло до угро-

⁷ Ibidem.

⁸ Упореди: „З.Стојановић, *op.cit.*, стр. 474.

⁹ У питању је Кривични законик Црне Горе, али како је у њему ово кривично дело слично регулисано као и у Србији, овај пример, те став из литературе, се сасвим легитимно може користити и када се анализира нормативно решење садржано у КЗ-у Србије.

¹⁰ Љ.Лазаревић, Б.Вучковић и В.Вучковић, *Коментар Кривичног законика Црне Горе*, «Обод», Цетиње, 2004., стр. 561.

жавања спокојства, већ онда када је испољено такво понашање, али се то не чини оправданим са становишта карактера ове инкриминације. Међутим, цитирани аутори ипак нису доследни, те иако су (као што смо претходно објаснили и поткрепили цитатом), првобитно угрожавање одређених вредности одредили као радњу извршења овог кривичног дела, они непосредно већ на следећој страници свог Коментара, тврде супротно, да је угрожавање спокојства, телесног интегритета или душевног стања члана своје породице или породичне заједнице, *последица* овог кривичног дела.¹¹ У питању је озбиљна контрадикција, јер у овом случају (што ћемо у даљем тексту посебно објаснити, те у фусноти навести и неке могуће „изузетке“), не може иста радња истовремено бити и радња извршења кривичног дела и последица истог тог кривичног дела, те је и то по нашем мишљењу још један аргумент за неприхватање овог становишта.

Такође, у Коментару КЗ Србије професора Љ.Лазаревића, наводи се да је радња основног облика кривичног дела насиља у породици угрожавања спокојства, телесног или душевног стања члана породице, те да је у питању последична радња, која садржајно може бити различита, али се мора тумачити у контексту одређених начина извршења, где спадају: примена насиља, претња да ће се напасти на живот или тело, те дрско или безобзирно понашање.¹² Међутим, већ на истој страници овог Коментара на којој се релевантно угрожавања првобитно означава као радња извршења основног облика кривичног дела насиља у породици, констатује се накнадно да последицу овог кривичног дела представља угрожавања спокојства, телесног интегритета и душевног мира, «тако да је дело извршено предузимањем радњи наведених у ставу 1».¹³ Оваква констатација је потпуно нелогична, јер је *немогуће да одређена активност у конкретном случају*, тј. у погледу овог кривичног дела, *у исто време буде и радња и последица*.¹⁴ Поред тога, цитирани аутор

11 Ibid., стр. 562.

12 Љ.Лазаревић, *Коментар Кривичног законика Републике Србије*, „Савремена администрација“, Београд, 2006., стр. 550.

13 Ibidem.

14 Тако нешто би додуше, било у одређеној мери замисливо у чисто формалном кривично-правном смислу, као када се на пример, ради о убиству, ако би се сматрало да је лишавање живота радња, а да је такође и то што је неко лишен живота, последица кривичног дела убиства, али то ни у овом примеру, није баш сасвим тако, јер је у ствари последица смрт човека, а конкретна радња се заиста може описати у општем смислу као лишавање живота, али се у стварности увек подразумевају одређене конкретне радње које би се подвеле под такав општи појам, као када се на пример, човек погоди из ватреног оружја, убоде ножем и тсл.

То значи да само тамо где законодавац на један врло широк општи начин означава радњу извршења (онда када су радње сувише разноврсне да би се чак и егземпларном смислу набрајале, или би то било сувише компликовано и непотребно), може да у формалном смислу

овде чак и сам говори о «радњама» из члана 194 став 1, где очигледно мисли на оне радње које претходно дефинише као начине извршења радње угрожавања, тако да и сам упада у контрадикцију, јер да је остао доследан, онда не само што не би угрожавање истовремено означавао и као радњу и као последицу, већ онда када говори о угрожавању као последици, не би тврдио да до такве «последице», може доћи различитим алтернативно прописаним радњама (радње из члана 194. став 1.). Наиме, када би угрожавање заиста била радња извршења основног облика насиља у породици (члану 194. став 1.), онда би се ту у контексту наведеног објашњења цитираног аутора, радило о једнини, тј. једној јединој могућој радњи, која се може предузети на различите начине, а не о множини могућих радњи, као што упадајући сам себи у реч, наводи цитирани аутор.¹⁵

Да је законодавац без посебног означавања могућих радњи извршења, основни облик кривичног дела насиља у породици дефинисао само као „угрожавање спокојства, телесног интегритета или душевног стања члана своје породице“, тада би с обзиром на одредбу члана 112. став 30. КЗ, по правилу, била довољна једна радња па да се ради о свршеном кривичном делу насиља у породици. Овако је потпуно обрнуто, по правилу потребно више од једне радње, да би се могло сматрати да је наступила последица у виду угрожавања спокојства, телесног интегритета или душевног стања члана своје породице. Све би било много јасније и мање подложно „креативном“ тумачењу, да је законодавац на пример, користио формулацију „проузрокује угрожавање...“, „доведе до угрожавања“ ... „изазове...“, или неко слично одређење које јасно одређује шта спада у алтернативно прописане радње, а шта је последица тих радњи. Међутим, невезано од овога, мишљења смо да је угрожавање спокојства, телесног интегритета или душевног стања члана своје породице, неспорно последица овог кривичног дела, а не његова радња.

Потребно је наступање *конкретне опасности* по члана породице, што с обзиром на природу овог кривичног дела, по правилу подразумева одређено континуирано стање, које се протеже у одређеном временском периоду и огледа се у редовном понављању насиља, претњи или

таква радња буде идентична последици кривичног дела, као на пример, лишавање живота и смрт, тешкао телесно повређивање и тешка телесна повреда и тсл.. Међутим, онда када као у случају дела из члана 194 став 1, законодавац тачно конкретизује одређене радње и таксативно их наводи (примена насиља, релевантна претња итд.), те посебно означава стање које услед таквих радњи треба да настане, да би кривично дело било свршено, онда се ту ради о односу радње и последице, а оно што се дефинише као последица, не може у исто време, бити и радња тог кривичног дела.

15 Љ.Лазаревић, *op.cit.*, стр. 550.

напада на живот или тело, односно у понављању дрског или безобзирног понашања. Фактичко је питање о којем се временском периоду ради, али он свакако мора имати одређену дужину која је у сразмери са бројем радњи. Што је већи број радњи које се понављају у краћем периоду, утемељенија је процена да је већ наступила последица кривичног дела и обрнуто, ако се ради о све две такве радње или другом релативно малом броју радњи у дужем временском периоду (на пример, шест месеци или више), тада се по правилу, не би могло сматрати да је услед тога наступила последица у виду релевантног угрожавања.

Иначе, у нашој теорији се истиче и да је «спорно да ли је за постојање кривичног дела насиља у породици довољно да је радња извршења предузета само једном или је пак потребно њено вишекратно понављање.»¹⁶ Као што ћемо то детаљније објаснити у даљем тексту, проблем овде у основи постоји са радњом извршења дефинисаном у *трајном облику*, у погледу које је према самом ставу законодавца (члан 112 став 30 КЗ), довољан и један изолован чин па да постоји свршено кривично дело, али и поред тога, не може априорно да се увек једна једина радња третира као радња којом се извршава ово кривично дело, јер по правилу, у највећем броју случајева таква радња неће бити довољна да проузрокује *угрожавањем спокојства* члана породице. Слично овоме се у нашој кривичноправној теорији аргументовано указује и да начелно треба поћи «од тога да насиље у породици подразумева вршење насилничких аката у континуитету.»¹⁷

С обзиром да угрожавањем спокојства, телесног интегритета или душевног стања подразумева наступање конкретне опасности у односу на пасивног субјекта, веома је важан и субјективан осећај пасивног субјекта овог кривичног дела, тако да суд у сваком конкретном случају, а то важи и за јавног тужиоца када се одлучује да ће кривично гонити, тј. када цени да ли постоји кривично дело, мора проценити да ли је са становишта конкретног лица као потенцијалног пасивног субјекта, у питању радња која је проузроковала релевантну последицу. У том ће погледу понекад бити потребна и одређена вештачења у односу на психичко стање пасивног субјекта, те процену колико то његово стање, а нарочито степен емотивности, сигурности у себе, рањивости или обрнуто отпорности на стресове и тсл., утиче на могућност да је у одно-

16 Н.Делић, *Кривичноправни аспект насиља у породици* у: «Насиље у породици» - зборник са научног скупа, ур. С.Панов, М.Јањић-Комар и М.Шкулић, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2012., стр. 111.

17 И.Вуковић, *Насиље у породици као кривично дело – поједини проблеми у примени права*, у: «Насиље у породици» - зборник са научног скупа, ур. С.Панов, М.Јањић-Комар и М.Шкулић, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2012., стр. 129.

су на њега, услед неке од алтернативно прописаних радњи, наступила последица у виду угрожавања спокојства, телесног интегритета, или душевног стања. У судској пракси за сада преовлађује став да није неопходно утврђивати да ли се пасивни субјект заиста осетио угроженим, те да угрожавање треба процењивати објективно, с обзиром на предузету радњу (ОСБ Кж. 1506/03).¹⁸

Залажући се за избегавање сувише радикалног реаговања на само једну „инцидентну“ ситуацију која би се (о)лако третирао као кривично дело насиља у породици, судија Никола Милошевић то питање повезује и са проблематиком изрицања *краткотрајних казни затвора* и уопште, сувише *оштром реакцијом*, која често може да по саму породицу буде изразито контрапродуктивна, па то истиче следећим примерима из судске праксе:¹⁹ „Или случај примене закона који не разрешава, већ продубљује неке истакнуте дилеме. Наиме, Општински суд у П., супруг који уопште не пије, а враћа се са неке прославе пијан, на супружно пребацивање „види на шта личиш, није те срамота од људи, комшија, свога детета“, овај јој одговара да ћути, да не виче или ће је убити, а сину од 14 година који је стао на страну мајке говори „да ћути, боље би било да гледа своја посла, да учи, или ће се и њему напити крви“, осуђује га 4+3 месеца затвора стицај па 6 месеци затвора. Потврђена пресуда од Окружног суда (имам све бројеве предмета), није било жалбе.

Потпуно слична ситуација, инцидентна, супруг дошао пијан, само што је сина ошамарио и овоме пошла крв из носа. Оглашен кривим од Општинског суда у П. па насиље у породици, за супругу и сина, 3+4 месеца затвора, јединствена казна 6 месеци затвора. Потврђено од другостепеног суда. По захтеву за испитивање законитости правоснажне пресуде ВСС (све бројеве предмета, такође, имам) налази се да се ради о једном делу, а не о стицају, изриче казну од 5 месеци затвора, налази да постаје само олакшавајуће околности: осуђени примерног понашања, неосуђиван, живе и даље заједно и сложено јер видно, после овог догађаја, побољшани односи. А шта ће бити после издржаних кратких казни затвора, како ће се ови осуђени понашати у породици, у друштву. Зна се да се са осуђеним за ова кривична дела (уопште насилничког криминалитета) у нашим затворима не ради посебно, они су са осталом осуђеничком, по кривичним делима или прекршајима, популацијом.“

Иако прихватимо да се угроженост у већини ситуација може оцењивати и потпуно објективно, без узимања у обзир субјективног осећаја па-

¹⁸ З. Стојановић, *op.cit.*, стр. 475.

¹⁹ Н. Милошевић, *op.cit.*, стр. 89 – 90.

сивног субјекта, мишљења смо да то није и не мора бити правило, већ да се онда када суд то сматра потребним, угроженост може утврђивати субјективно, кроз процену осећаја угрожености пасивног субјекта, а што у ствари, зависи од његовог личног доживљаја одређене ситуације. У ствари, угроженост би по логици ствари и подразумевала одређено психичко стање пасивног субјекта и његов лични доживљај радње коју је предузео учинилац, а ту се нужно ради о субјективном односу. Међутим, из начелних разлога, а нарочито с обзиром да би се обрнуто, ипак морала вршити и одређена вештачења (а експертизација у кривичном правосуђу је и иначе сувише узела маха), у већини случајева се то стање може, с обзиром на карактер радње претпоставити, али те не мора увек бити случај и суд може супротно, угроженост утврђивати са становишта субјективног осећаја пасивног субјекта. Ово ће посебно бити оправдано када радње извршења немају неки изразитији интензитет или када се то показује као потребно због одређеног посебно стања пасивног субјекта, као када се на пример, ради о трудној жени или о младој особи (која при том није малолетно лице, јер би тада био у питању тежи облик из члана 194. став 3.), односно, ако је у питању старо лице и тсл.

Нарочито није могуће замислити да би само један потпуно изоловани случај дрског или безобзирног понашања био сасвим довољан за наступање последице у виду угрожавања заштићених вредности. То важи и за претњу да ће се напасти на живот или тело, која нема потребан степен озбиљности, што је такође, ствар фактичке процене. С друге стране, могуће је и да само једна радња насиља које има екстремнији облик у конкретном случају или један случај претње која је нарочито брутална, буде довољна за наступање последице. То је ствар фактичке процене, али када се ради о основном облику, код њега би се по правилу морало радити о више радњи извршења, да би се могло говорити о наступању последице у виду угрожавања спокојства, телесног интегритета или душевног стања. На пример, учинилац може поразбијати све ствари по кући, бацати ствари кроз прозор и тсл., што се може квалификовати као насиље или дрско, односно безобзирно понашање, али и као комбинација ових радњи, те да таква радња иако једна и без континуитета, буде таквог интензитета да проузрокује угрожавање спокојства.

Насиље би на пример, постојало у екстремном облику, када би учинилац пасивног субјекта држао тако да виси са неког високог спрата, или са било ког спрата уопште, што се може комбиновати и са претњом да ће га пустити, односно бацити, а оваква претња се ту, фактички и мора подразумевати. Из ових се примера може видети и да често није лако диференцирати алтернативно прописане радње, што посебно важи за

однос примене насиља и дрског или безобзирног понашања, али је могуће и да претња има облике других алтернативно прописаних радњи, нарочито када је она јасна по значењу, али се изражава на одређени имплицитни начин, као у претходно наведеном примеру када се пасивни субјект држи тако да виси са спрата, што практично, иако се ту свакако ради о насиљу, обухвата и претњу која је усмерена на живот и телесни интегритет пасивног субјекта.

Само угрожавање као глагол дефинисан у трајном облику логички подразумева одређено перманентно стање, што значи да је **по правилу**, потребан извештај *континуитет понашања* која доводе до угрожавања. Та језичка особеност да глаголи у трајном облику нужно подразумевају одређено трајање, протезање у времену и понављање, је и била разлог да законодавац у члану 112. став 30., утврди правило да онда када се радња извршења кривичног дела дефинише на такав начин, није потребно више радњи, већ је довољно „ако је радња извршена једном или више пута“. Овим се практично за потребе кривичног права, одступа од уобичајеног језичког и логичког значења.

Међутим, како се у члану 194. став 1., када је у питању угрожавање спокојства, телесног интегритета или душевног стања члана своје породице, *уопште не ради о радњи извршења кривичног дела, већ о његовој последици*, до које долази предузимањем одређених алтернативно прописаних радњи, као што су насиље, претња да ће се напасти на живот или тело, односно испољавање дрског или безобзирног понашања, потребно је обрнуто, применити потпуно супротан резон од онога који се установљава у члану 112. став 30. у односу на радњу извршења у глаголском облику.²⁰ У овом случају се примењују уобичајена језичка и логичка правила, која су иначе, у овој ситуацији и потпуно у складу са карактером и „духом“ основног облика кривичног дела насиља у породици (члан 194. став 1. КЗ). То значи да, као што смо то претходно већ објашњавали, да би до угрожавања заиста дошло, мора се по правилу радити о више радњи извршења предузетих у одређеном континуитету, тако да је тиме створено одговарајуће стање угрожености, које сходно томе, мора и трајати одређено време. Из овога произлази да се овде по правилу, мора радити о вишекратном деловању, тј. вршењу више радњи, а само се у врло ретким ситуацијама кривично дело насиља у породици може извршити једном изолованом, тј. једнократном радњом.

---

²⁰ Више о томе: М.Шкулић, *Насиље у породици: неки проблеми законске инкриминације и судске праксе*, Зборник радова: „Насиље у Србији – узроци, облици, последице и друштвене реакције, Криминалистичко-полицијска академија и фондација „Ханс Заједел, научно-стручни скуп са међународним учешћем, Тара, 21 – 23. октобар, Београд, 2014., стр. 15 – 17.

Основни облик овог кривичног дела је свршен када дође до релевантног угрожавања, а уколико угрожавање није наступило, биће у питању покушај за који се с обзиром на прописану казну (затвор од три месеца до три године),²¹ не кажњава.

Први тежи облик насиља у породици је установљен према *модалном критеријуму*, тј. с обзиром на средство извршења и он постоји ако је при извршењу основног облика, коришћено неко од следећих алтернативно прописаних средстава: 1) оружје, 2) опасно оруђе или 3) друго средство које је подобно да тело тешко повреди или здравље тешко наруши.

Други тежи облик се установљава алтернативно с обзиром на: 1) тежу последицу кривичног дела – ако је наступила тешка телесна повреда, те 2) узраст пасивног субјекта – уколико је основни облик кривичног дела учињен према малолетном лицу. Према општим правилима, потребно је да учинилац основни облик предузима умишљајно, а да тешка телесна повреда наступи из нехата. Када се ради о чињењу кривичног дела према малолетном лицу, потребно је да учинилац има умишљај односу на малолетно лице, тако да буде свестан да је у питању лице које није навршило 18 година, те да хоће да дело учини у односу на то лице или да је свестан да у односу на малолетно лице може учинити ово дело, па на то пристаје.

Најтежи облик кривичног дела насиља у породици постоји услед наступеле теже последице у односу на члана породице. Потребно је да услед неке од радњи основног облика овог кривичног дела, наступи смрт пасивног субјекта, а до ње мора доћи услед нехата учиниоца.

---

21 За основни облик овог кривичног дела је некада била прописана новчана казна или затвор до једне године, а Законом о изменама и допунама Кривичног законика (члан 60. став 1.), прописана је тежа казна, тј. казна затвора од три месеца до три године, што с обзиром на читав низ модалитета у којима се основни облик насиља у породици може извршити, те могуће конкретне случајева у пракси, није сасвим оправдано, а нарочито је овакво поштравање спорно у контексту неспорно лошег ефекта краткотрајних казни затвора, које се данас у већини савремених држава консеквентно избегавају, како у прописивању, тако и у изрицању.

4. Кршење мера заштите од насиља у породици као посебан облик кривичног дела насиља у породици

Посебан облик насиља у породици се састоји у кршењу мера заштите од насиља у породици које је суд одредио на основу закона. Овај облик је прилично дискутабилан како са становишта законске систематике, тако и из низа практичних разлога, а пре свега, оних који се односе на конкретне доказне проблеме.²² Одређене мере заштите од насиља у породици се могу изрећи у парничном поступку, а на основу правила Породичног закона, али нема логике да се њихово кршење санкционише на овакав начин, тим пре, што би кршењем таквих мера, у највећем броју случајева, и иначе, у највећем броју случајева био у питању основни облик кривичног дела насиља у породици (члан 194. став 1.). И иначе је веома дискутабилна могућност примене мера заштите од насиља у породици у оквиру породичног законодавства, јер када се одређена вредност штити кривичним правом, које се начелно сматра најефектнијим обликом правне заштите, резервисаним за заштиту најзначајнијих друштвених вредности (*ultima ratio*), која је сврха да се иста та вредност додатно и паралелно штити потпуно другом граном права, која начелно није репресивног карактера а да се таква заштита при том, услед великог броја недоречености прописа породичног законодавства, не може постићи ни на иоле консеквентан начин, те се тако, само компромитује идеја о потреби заштите од насиља у породици.

Према члану 10 Породичног закона забрањено је насиље у породици, а према члану 10. став 2. овог закона свако има, у складу са законом, право на заштиту од насиља у породици. Ово је пример апсурдне регулативе, јер када је одређено понашање прописано као кривично дело, онда се његова забрањеност подразумева и бесмислено је другим законом, посебно утврђивати да се ради о забрањеној радњи. Колико је ово бесмислено, може се видети и ако замислимо да се неким посебним законом утврди правило да је *убиство забрањено*.²³

Према члану 197. став 1. ПЗ, насиље у породици, у смислу тог закона, јесте понашање којим један члан породице угрожава телесни интегри-

---

22 Тако судија Никола Милошевић у том погледу истиче: «Јасно је да се ради о мерама заштите прописаним Породичним законом, те да кривично законодавство и правосуђе треба да се додатно «активира», да узме у руке «врућ кромпир», да санкционише и исправља нешто што неки други закон и његова примена у пракси није успео. Више о томе: Н.Милошевић, *op.cit.*, стр. 95 – 96.

23 Више о томе: М.Шкулић, *Кривично дело насиља у породици*, зборник са конференције: „Насиље у породици међународни научни скуп; организатор: Правни факултет Универзитета у Београду“, Београд, 9. марта 2012., стр. 71 – 107.

тет, душевно здравље или спокојство другог члана породице. Потом се у члану 197. став 2., наводе радње које се нарочито сматрају насиљем у породици, а где спадају: 1) наношење или покушај наношења телесне повреде; 2) изазивање страха претњом убиства или наношења телесне повреде члану породице или њему блиском лицу; 3) присиљавање на сексуални однос; 4) навођење на сексуални однос или сексуални однос са лицем које није навршило 14. годину живота или немоћним лицем; 5) ограничавање слободе кретања или комуницирања са трећим лицима; 6) вређање, као и 7) свако друго дрско, безобзирно и злонамерно понашање. Веома је чудно овакво дефинисање,²⁴ јер већина од набројаних радњи, практично све у одређеним комбинацијама представљају кривична дела, као што је то случај са силовањем, телесном повредом, противправним лишењем слободе итд.. С обзиром да се ради о кривичним делима не би било могуће да парнични суд у грађанском поступку утврђује постојање или непостојање таквих кривичних дела, односно да утврђује кривицу, већ би се морао водити кривични поступак, па би тада практично, парнични поступак морао да мирује до окончања кривичног поступка, односно био би условљен његовим исходом. Вероватно је законодавац овде имао другачију интенцију, али се у сваком случају ради о потпуно нереалној норми, која није ни у најмањој мери усклађена са другим елементима правног система, те је у пракси, очигледно непримењива, или се бар, не може применити на правно ваљан начин.

Под члановима породице који могу бити активни или пасивни актери насиља у породици се у смислу Породичног закона (члан 194. став 2., сматрају: 1) супружници или бивши супружници; 2) деца, родитељи и остали крвни сродници, те лица у тазбинском или адоптивном сродству, односно лица која везује хранитељство; 3) лица која живе или су живела у истом породичном домаћинству; 4) ванбрачни партнери или бивши ванбрачни партнери; те коначно 5) још један невероватно широк круг лица, а то су лица која су међусобно била или су још увек у емотивној или сексуалној вези, односно која имају заједничко дете или је дете на путу да буде рођено, иако никада нису живела у истом породичном домаћинству. Овај последњи потенцијално «бескрајни» број чланова породице ћемо још посебно коментарисати у даљем тексту.

Против члана породице који врши насиље суд може одредити једну или више мера заштите од насиља у породици, којом се привремено

---

24 Више о томе: М.Панов, *Насиље у породици – позитивно-правни контрапунктови*, у: «Насиље у породици» - зборник са научног скупа, ур. С.Панов, М.Јањић-Комар и М.Шкулић, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2012., стр. 219.

забрањује или ограничава одржавање личних односа са другим чланом породице (члан 198. став 1. ПЗ) . Према члану 198. став 2. ПЗ, мере заштите од насиља у породици су одређени налози и забране: 1) издавање налога за исељење из породичног стана или куће, без обзира на право својине односно закупа непокретности; 2) издавање налога за усељење у породични стан или кућу, без обзира на право својине односно закупа непокретности; 3) забрана приближавања члану породице на одређеној удаљености; 4) забрана приступа у простор око места становања или места рада члана породице; 5) забрана даљег узнемиравања члана породице.

Према члану 198. став 3. ПЗ мера заштите од насиља у породици може трајати највише годину дана, а време проведено у притвору као и свако лишење слободе у вези с кривичним делом односно прекршајем урачунава се у време трајања мере заштите од насиља у породици (члан 198. став 4.). Наведене мере имају у великој мери добар *ratio legis*, али је добар део њих супротан других позитивноправним прописима, те не само да у пракси није лако остварив, већ је скопчан са низом веома озбиљних практичних проблема, који се ни на иоле ваљан начин не могу решавати коришћењем кривичног законодавства, а што је олако учињено прописивањем посебног облика кривичног дела насиља у породици (члан 194. став 5. КЗ). У породичноправној литератури је примећено и «атипичност породичноправне санкције насиља у породици са аспекта грађанског права», што се манифестује у томе да она погађа личност насилника,²⁵ а «грађанскоправна санкција је увек имовинске природе, јер она увек погађа имовину (имовинску масу) субјекта, а никада личност.²⁶

---

25 М.Станковић, *Насиље у породици као узрок искључења из права на нужни део*, у: «Насиље у породици» - зборник са научног скупа, ур. С.Панов, М.Јањић-Комар и М.Шкулић, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2012., стр. 249 – 250.

26 Д.Стојановић и О.Антић, *Увод у грађанско право*, Београд, 2004., стр. 8.

5. Члан породице као пасивни субјект насиља у породици и екстремно прешироко дефинисање члана породице у Породичном закону

Понекад се од права, а нарочито од кривичног права исувише очекује или се оно толико оптерећује да то може довести у питање његову ефикасну примену. Чак ни правници, а камоли правни лаици некад не увиђају да не мора баш све да буде кривично дело, а да неке олако написане правне норме могу у пракси изазивати велике проблеме. Интересант је случај са кривичним делом насиља у породици у вези тога ко се може сматрати чланом породице. Према Породичном закону, а он има значаја (односно, имао је значај) и у односу на питање ко може учинити кривично дело насиља у породици, те ко може да буде жртва тог кривичног дела, ту спада врло широк круг лица.²⁷

Чланови породице су и лица која су била или јесу у међусобној сексуалној или у емотивној вези, чак и када никада нису живела заједно. Ово је невероватно ширење појма члана породице, које је у пракси скоро непримењиво, а скопчано је са озбиљним апсурдима. Тако су на пример, за сва времена (п)остали чланови породице ђаци који су током срећних школских дана једно друго симпатисали или се волели и тако били у емотивној вези, иако никада нису имали и сексуалну везу, а камоли да су живели заједно. Ствар се још више компликује када схватимо да, иако је законодавац очигледно мислио на „топла“ осећања, типа љубави, наклоности и тсл., емоције могу постојати било као позитивне, било као негативне. И онда када између двоје људи постоји емотивна веза заснована на узајамној мржњи, они су сходно правилима нашег Породичног закона чланови породице. Прилично апсурдно, а неко би рекао и перверзно, али могући су и апсурднији примери.

Још је горе се људима који су било када били у сексуалној вези, без обзира да ли су међу њима постојале и емоције и да ли су икада живели заједно. Свако ко је био иоле промискуитетнији, проширио је своју „породицу“ за сва времена. Проститутка и њена „муштерија“, који су на „тржишној основи“ били у сексуалној вези, наравно без икаквих емоција, остају једно другом заувек чланови породице. Ако би овакви „чланови породице“, било када у будућности, дакле и више деценија након ступања у „породичне односе“, применом насиља, дрским понашањем или другим радњама утврђеним у Кривичном законнику, угрозили спокојство, телесни интегритет или душевно стање „члана своје породице“,

---

²⁷ Ово питање је сада ипак конкретно решено у КЗ-у и више нема потребе за било каквом субсидијарном применом Породичног закона у односу на одређивање члана породице.

они не само да би могли, већ би, ако би за то било довољно доказа, морали бити кривично гоњени. Гонио би их јавни тужилац, јер се ради о кривичном делу за које се гони по службеној дужности и воља оштећеног уопште није од значаја, иако би се иначе, да нису у питању „чланови породице“, за већину радњи које спадају у основни облик овог кривичног дела, гонило само по приватној тужби.

Добро је што се Законом о изменама и допунама Кривичног законика рационално сужава појам члана породице, па се искључује и небулозна могућност да алтернативним постојањем емотивне или сексуалне везе настане „породични“ однос. То не значи да Кривични законик више неће штитити лица која су била у брачној или ванбрачној заједници, а више не живе заједно, односно лица која су било када и у било ком контексту, имала емотивну или сексуалну везу, а никада нису живела у истом породичном домаћинству, али се тада не би радило о насиљу у породици, већ о неком другом кривичном делу, а увек може постојати и прекршај, за који се гони по службеној дужности.

Законом о изменама и допунама Кривичног законика (члан 25.), члан породице (члан 112. став 28. КЗ), је дефинисан тако да се под њима сматрају: супружници, њихова деца, преци супружника у правој линији крвног сродства, ванбрачни партнери и њихова деца, усвојилац и усвојеник, хранилац и храњеник. Члановима породице сматрају се и браћа и сестре, њихови супружници и деца, бивши супружници и њихова деца и родитељи бивших супружника, ако живе у заједничком домаћинству, као и лица која имају заједничко дете или је дете на путу да буде рође но, иако никада нису живела у истом породичном домаћинству.

6. Проблем телесног кажњавања деце или питање да ли је батина изашла из раја?

Недавно је једна невладина организација иницирала криминализовање сваког телесног кажњавања деце, укључујући ту и родитељско „васпитно“ телесно санкционисање. Да не би био погрешно схваћен, аутор овог текста истиче да њега док је био дете, родитељи никада нису телесно кажњавали, а да ни он сам, не кажњава на такав начин своју децу, нити му пада на памет да то чини и у будуће. Међутим, није спорно да постоје различити родитељски „васпитни стилови“.

Наш народ познаје једну прилично несимпатичну пословицу по којој је „батина изашла из раја“ и иако о томе не постоје егзактна истраживања, поприличан број родитеља, у пракси поступа по тој пословици. Како би

на то могао да реагује правни систем ? Да ли све такве родитеље треба једним потезом „законодавчевог пера“ претворити у криминалце ?

Да ли би прописивање неког новог кривичног дела, којим би се инкриминисало свако телесно кажњавање деце, укључујући ту и одговарајуће „васпитно деловање“ родитеља, био најбољи начин за адекватну заштиту деце ?

Одговори на ова питања нису једноставни и можда би за почетак требало поћи од чињенице да се код нас врло често одређени проблеми покушавају решавати кривичним законодавством, које није за то увек најпогодније, исто као што ни иначе, репресија сама по себи, често није довољно ефикасна.

Овде се може применити одређена аналогија са војном силом, што се лепо илуструје једном Наполеоновом констатацијом по којој се „бајонетом може свашта учинити, али се на њему не може седети“. Слично томе, свашта може постати кривично дело, али се тиме неки проблеми не могу ефикасно решавати.

Ако би родитељ у Србији свом детету нанео телесну повреду, он би тиме и сада, дакле без било какве нове инкриминације, учинио одређено кривично дело. Зависно од степена и тежине повреде и других релевантних околности, радило би се, или о неком кривичном делу против живота и тела или о насиљу у породици итд.

Чињеница да је родитељ учинио кривично дело према свом детету, би могла бити и основ да он буде лишен родитељског права.

Шта би то у ствари, онда требало да буде додатно „криминализовано“? Остало би једино, да се свако телесно кажњавање деце од стране родитеља, дакле и оно које не производи релевантне телесне повреде, имплицитно забрани, тако што би се прописало да ако родитељ примени према детету било какву телесну казну, самим тим чини кривично дело.

У упоредном праву таква решења постоје у неким скандинавским државама, док већина европских држава има слична законска решења, као што је то и код нас, мада истини за вољу, ни многе иначе, веома напредне правне државе, попут на пример, Немачке, уопште у свом законодавству немају кривично дело насиља у породици.

Иако многи савремени правни системи не одобравају телесно кажњавање деце, они у том погледу испољавају извесну меру нужне толеранције, па ако родитељ „не претера“, он тиме што је своје дете „лако“ ударио по стражњици, или га повукао за уво, по правилу, ипак не чини кривично дело. У том је погледу веома важан и доминантан национални

менталитет, па се тако на пример, у скандинавским државама, релативно често догађало да за таква кривична дела одговарају „гастарбајтери“, ненавикнути на „нов свет“ и његова правила, те се догађало да им се деца одузимају и смештају у друге породице, што је по правилу било веома трауматично не само за родитеље, већ и за такву децу, која углавном нису била пресрећна због такве „државне бриге“ за њихово добро.

Овде се намећу и друга питања. Ако би свако телесно кажњавање деце постало кривично дело, онда би један велики број српских родитеља неминовно био криминализован, а њима би коначно, деца могла бити и одузимана, те смештана у домове и у друге породице.

Тешко је замислити да би неко дете, па макар га његов родитељ (наравно, ако то спада у објашњену категорију „родитељског васпитног стила“) и телесно кажњавао, било задовољно да се нађе у другој породици или у некаквом дому. Такво дете вероватно не би било срећно ни да његов „грешни“ родитељ допадне затвора, а не треба заборавити да је кривично гоњење, а нарочито кривично санкционисање, често скопчано и са губитком посла, што онда значи, да би се тиме довело у питање издржавање баш тог детета, кога држава тако енергично „штити“. Или је можда Србија тако богата, па ће се потребна средства обезбедити из државног буџета.

Није спорно да „батина ипак није изашла из раја“ или да је она можда, из раја „прогнана“, јер је лоша. Није у реду да се телесно кажњавају ни домаће животиње, а камоли деца, али реалност је да велики број родитеља примењује неке релативно благе облике телесног кажњавања своје деце, а до то и сама деца прихватају као део одређених породичних „правила игре“. С друге стране, има родитеља који никада на дете нису „подигли руку“, али су га својеврсним „испирањем мозга“ и уопште, различитим облицима психичких пресија, више малтретирали него да су га „класично“ истукли.

Проблеми неадекватног васпитног утицаја на дете и уопште неодговарајућег понашања родитеља према деци, било да се ради о физичком кажњавању, било да је у питању психичка пресија, се првенствено морају решавати на плану општекултурног и васпитног деловања, али и адекватни(и)м одредбама породичног законодавства, а за њихово решавање кривично право нема одговарајуће механизме, па би олако уплитање кривичног законодавства само створило нове и врло озбиљне проблеме. Наравно, ако би родитељ нанео телесну повреду детету, или га злостављао, односно применио други облик насиља, било физичког, било психичког, којим улази у „зону кажњивости“, такво понашање би и

сада представљало кривично дело и у том погледу није потребна било каква модификација или допуна нашег Кривичног законика.

Већ је претходно истицана чувена мисао Толстоја, који је веома лепо описао породичну (не)срећу, када је рекао да „су све срећне породице срећне на сличан начин, а да је свака несрећна породица несрећна на неки свој начин“. Кривично законодавство не може створити савршену породицу, а олаким, често и крајње неуким уплитањем те врло озбиљне гране законодавства у решавање породичних односа, могу се произвести врло озбиљни контраекти, јер давно је речено да је „пут до пакла поплочан најбољим намерама“.

7. Заштита деце и уопште малолетних лица од насиља

Деци и малолетницима се традиционално поклања значајна пажња у бројним радовима кривичноправне и криминолошке оријентације.²⁸ Када је реч о кривичном процесном праву, посебна правила се огледају у стварању посебног типа поступка који се води када постоји основана сумња да је малолетник учинио кривично дело.²⁹ Већина аутора се првенствено фокусира на проблеме дечије и малолетничке делинквенције, а далеко ређе се анализирају специфичности које се односе на дете као жртву кривичних дела са елементима насиља. Такав став није оправдан, јер су проблеми деце - жртава злостављања, односно кривичних дела са елементима насиља, не само веома изражени и важни, већ је та проблематика суштински чврсто повезана и са делинквенцијом младих. Наиме, бројна истраживања показују да деца која су били жртва злостављања, стичу бројне фрустрације и емотивне ожилке, што често делује као снажан импулс у правцу развијања њихове сопствене агресивности и склоности ка злостављању других.

Конечно, многи аутори сматрају агресију иманентном особином човека, при чему се друштвеним нормама деструктивно понашање само ограничава.³⁰ Стога већина криминолога и издваја као посебну категорију *агресивни криминалитет* или *насилнички криминалитет*.³¹ Веома

---

28 Више о томе: J.F.Gallihier, *Criminology - Human Rights, Criminal Law and Crime*, "Prentice Hall, Englewood Cliffs, New Jersey, 1989, str. 33 - 34.

29 Више о томе: Ђ.Лазин, *Посебни и помоћни кривични поступци*, "Култура & Центар Маркетинг", Београд, 1995., str. 49 - 51.

30 Више о томе: G.Nettler, *Explaining Crime*, sekond edition, "McGraw-Hill Book Company", New York, 1978, str. 307.

31 E.Seelig, *Traite de Criminologie*, "Presses Universitaires de France", Bibliotheque de psychanalyse et de psychologie clinique, Paris, 1956, str. 96 - 98; више о томе: Ђ.Игњатовић, *Криминологија*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2010., стр. 105 - 107.

је важно да се у кривичној процедури спречи додатна фрустрација зловлаштане деце кроз механизам секундарне виктимизације. Поред тога, не треба заборавити да квалитетна решења кривичног поступка у односу на поступање са децом - жртвама насиља, битно утичу и на ефикасно санирање свих последица које преживљено зло оставља у душама таквих жртава, а што може имати драстичне последице у свим аспектима њихових животних активности. Препознавање насиља над децом као посебног друштвеног феномена датира у новије доба, када се зачињу и модерни концепти друштвене и правне заштите малолетника.³²

Насиље према деци (физичко, психичко, сексуално) представља *најтежи вид испољавања породичног насиља и насиља уопште*, с обзиром на физичке и психичке особине жртава, однос поверења, емоционалну повезаност и дужност чувања и васпитања оних којима су деца поверена, а примена насиља према деци помиње се још код старих Грка и Римљана, па и раније, што значи да је овај облик криминалитета постојао у давној прошлости.³³

Дете може бити жртва насиља у читавом низу ситуација. По својим последицама свакако су најпогубније сексуалне злоупотребе детета. Такво дете је изложено тешким психичким траумама. Посебно су тешке оне злоупотребе до којих долази када су њихови актери лица у које је дете претходно имало велико и скоро неограничено поверење, те се чак се уздало у њихову заштиту.

Може се без икакве дилеме тврдити да сексуалне злоупотребе и физичко насиље у односу на дете највишег степена тежине, уз проузроковање најдеструктивнијих психичких последица, постоји уколико таква недела потичу од самих родитеља или старалаца детета.³⁴ Тада су и последице секундарне виктимизације посебно изражене, а у таквом случају се и кривичнопроцесни положај детета знатно компликује. Када је у питању дете као жртва силовања,³⁵ у односу на њега важе све већ

32 М.Обретковић, *Мултидисциплинарни модел заштите деце - жртва насиља*, Темида бр. 3-4, Beograd, 1999., стр. 3.

33 С., Константиновић-Вилић, и В., Николић-Ристановић, *Kriminologija*, "Studentski kulturni centar Niš", Niš, 1998., стр. 130

34 Више о томе: R.J.Barry, *Incest the last Taboo*, International Criminal Police Review, No. 389, Paris, 1985, стр. 147 - 158.

35 Када је реч о силовању, класични кривичноправни приступ се, између осталог, огледа у полазној основи да једино женско лице може бити силовано (силовање мушкарца се сходно томе решава другачијим инкриминацијама), док данас у савременом кривичном праву доминира другачији поглед, при чему се приликом дефинисања жртве силовања користе *роднонеутрални термини*. Више о томе: R.J.Bonnie, A.M.Coughlin, J.C.Jeffries, J.r. and P.W.Low, *Criminal Law*, University Casebook Series, "The Foundation Press", Westbury, New York, 1997., стр. 270 - 271.

претходно изнете констатације, али треба истаћи да се све штетне последице таквог кривичног дела још и знатно мултипликују када је реч о тако младој жртви. Поред тога, било које кривично дело са елементима насиља увек изазива знатно теже последице уколико је жртва дете, а тежина тих последица се на жалост, још може и потенцирати уколико не постоје одговарајући кривичнопроцесни механизми за спречавање секундарне виктимизације током одвијања кривичне процедуре.

Дете спада у најосетљивије жртве насиља, односно злостављања. У неким законодавствима се та врста жртава сврстава у *посебну категорију* "немоћних" жртава кривичних дела. На пример, израелско кривично законодавство такве жртве дефинише на следећи начин:³⁶ "свако ко је с обзиром на свој узраст, болест, физичку или менталну онеспособљеност, интелектуалну неспособност, или било који други фактор, неспособан да преузме одговорност за сопствене дневне потребе, здравље или безбедност."³⁷ Према једној од актуелних законских дефиниција злостављања детета, оно представља "свако чињење или нечињење, које доводи у опасност или погоршава физичко или емоционално здравље детета и његовог развоја."³⁸

Злостављање деце се може испољити у форми физичког напада, психичког напада, емоционалне депривације, небриге о детету или сексуалне експлоатације.³⁹ Практично сва савремена законодавства теже увођењу посебних нормативних правила када су у питању злостављана деца и њихова улога у кривичној процедури. Такође и сви савремени полицијски, тужилачки и правосудни системи уводе у своју праксу посебна правила поступања са децом - жртвама кривичних дела са елементима насиља, односно жртвама злостављања.⁴⁰ Поред тога, у многим законодавствима се намеће стриктна законска обавеза лекарима и другим здравственим радницима, социјалним радницима, учитељима, као и полицајцима, да пријаве сваки случај злостављања детета. На пример, према кривичном закону Калифорније,⁴¹ обавезно се прија-

---

36 Penal Act, 1977, Article 1: Injures to Minors and the Helpless.

37 Група аутора - Investigations and Prosecutions Divison, Investigations Department, Israel Police Headquarters: *Israel Police Care for the Victims of Crime*, "Innovation - Exchange, Israel Ministry of Public Security, No. 8, Summer 2000, Jerusalem, стр. 16.

38 J.N.Gilbert, *Criminal Investigation*, "Charles E.Merrill Publishing Company A Bell & Howell Company, Columbus, 1980, стр. 386.

39 E.Y.Younger, *Child Abuse: The Problem of The Abused and Neglected Child*, California Department of Justice, Attorney General's Criminal Law, Divison and Crime Prevention Unit, Sacramento, 1976, стр. 8 - 8.

40 D.O.Schultz and E.Beckman, *Principles of American Law Enforcement and Criminal Justice*, Second (Revised) Edition, "Custom Publishing Company", Placerville, California, 1992, стр. 223.

41 California Penal Code: Section 11161.5.

вљују следећи случајеви: 1) деца која су претрпела повреде за које је вероватније да су последица намерног наношења, него случајног догађаја; 2) деца која су сексуално злостављана; 3) деца која су подргавана неправичној физичкој патњи или психичком злостављању; 4) деца која су повређена или у погледу којих је дозвољено да буду повређена, од стране оних који су законски одговорни за бригу о њима; 5) деца која су од стране оних који су законски одговорни за бригу о њима, доведена у ситуацију да буде повређено њихово здравље или добробит, или ако су таква лица дозволила да се деца нађу у таквој ситуацији.⁴²

Ако се, помало афористичком, али свакако поучном метафором, истиче да је *дете отац човека*, неопходно је такву личност у развоју адекватно и доследно заштитити како, *примарно*, тако и *секундарно*, како се већ проживљено зло не би поново доживљавало захваљујући неприлагођеној кривичној процедури и погрешном приступу субјеката те процедуре. *Ожиљци на души детета и младог човека* и иначе тешко нарастају. Последице насиља у односу на децу, а нарочито погубне последице сексуалних злоупотреба деце, често су фаталне по њихов психички развој. Искуство, на жалост, показује да деца која су биле жртве таквих бескрупулозних аката, често када одрасту и сами постају насилници, понекад и веома брутални, вероватно подсвесно покушавајући да из себе истисну стравично зло које им се подмукло акумулирало током дуготрајне виктимизације. Стога та виктимизација не само да не сме у кривичном поступку да буде поново потенцирана у секундарном облику, већ основна сврха тог поступка мора бити усмерена у правцу стварања неопходних услова за санирање психо-физичких последица виктимизације детета актима насиља.⁴³

---

42 J.N.Gilbert, op.cit., str. 386.

43 М.Шкулић, *Малолетничко кривично право*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2012., стр. 366.

8. Кривично гоњење по службеној дужности и независно од става оштећеног за сваки облик насиља у породици

Каже се понекад да је „пут до пакла поплочан најбољим намерама“. Ако су намере и биле добре, онда када је прописано да се за сваки облик насиља у породици гони по службеној дужности и потпуно независно од става самог оштећеног, то у пракси понекад заиста може довести и до изузетно негативних последица.

Ако се чланови породице обострано вређају или један другоме наносе лаке телесне повреде, јавни тужилац би по начелу легалитета официјелног кривичног гоњења,⁴⁴ свакако био дужан да их „обоје“ гони, а суд би их у највећем броју случајева и осудио, уколико би било довољно доказа, до чега би могло доћи и независно од тога, да ли би се они појавили као сведоци или позвали на законску могућност ускраћивања сведочења. То је погрешно и често може бити неправично.

Какав је интерес чланова породице да истовремено буду и *учинилац* и *пасивни субјекти кривичног дела*? Било би далеко боље да се за основни и практично најлакши облик овог кривичног дела гони по предлогу оштећеног, осим када је оштећени малолетно лице.⁴⁵

---

44 Више о томе: М.Шкулић, *Кривично процесно право*, осмо издање, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2015., стр. 48 – 49.

45 Више о овоме: Н.Милошевић, *op.cit.*, стр. 92 – 93. Судија Никола Милошевић своје ставове илуструје следећим примерима из судске праксе: „Први случај: Супруг пекарски радник са супругом и две ћерке од 3 и 6 година живи у изнајмљеном стану, довршеној згради, једног београдског приградског насеља. Газдарица живи у уличној згради. Он долази у рано јутро у свој стан, кад избаци последњу фуруну, око 5 часова, увек га чека распремљен кревет, нешто да поједе, умије се (нема купатила), а конкретно јутро ништа од тога. Он почиње да виче, пробуди се супруга и старије дете, и супруга виче на њега у стану, потом из дворишта, вика, нема физичког контакта, млађе дете и даље спава. Али пробуди се газдарица, не може да спава, зове полицију, газдарица и супруга говоре да је било страшно, одведоше га, па кривична пријава за члан 194. став 1. КЗ, па истражни судија саслушања, одреди притвор. Почеше годишњи одмори, продужи се притвор преко месец дана. Мене случајно сретне судски вештак – који је одређен да вештачи „спокојство, душевно стање“ чланова породице-и пита шта да се ради. Супруга говори да је то био само један случај, да неће да сведочи (привилеговани сведок, Н.М.), жели да очува породицу, а и чињеница је да је супруг без прихода, дакле и породица, газдарица отказала стан. Мора да признам да кроз нека „убеђивања“ дошло се до одустајања јавног тужиоца од кривичног гоњења, а шта ће бити ако би приликом годишњег прегледа више тужилаштво „наишло“ баш на тај предмет. Јер кривично гоњење се предузима по службеној дужности.

Или случај описан у једном Билтену судске праксе (Окружни суд у Београду бр. 76/2007). Првостепеном и другостепеном пресудом закључено је да су супруг и супруга криви због кривичног дела из члана 194. став 1., односно члана 2. КЗ и обома је изречена условна осуда, утврђена казна затвора. А ради се о томе да је супруг стар 70 година, инвалид, воли кафану, попије, дође кући, а супруга његових година, лежи. Он замахује штапом према њој, пита је зар није на Лешћу (гробље), тамо је зове умрла мајка, па свађа, вика. У другим ситуацијама

9. Основни разлози у прилог стварању услова за ефикасније сузбијање насиља у породици и адекватнију помоћ жртвама тог кривичног дела

Насиље у породици је стара и изузетно ружна појава, која је у пракси свакако постојала и пре него што је пре свега неколико година у наше кривично законодавство унето посебно кривично дело те врсте. Свака радња која сада спада у насиље у породици, би и иначе била кривично дело.

Многе демократске и правне државе (попут на пример, Немачке, али и многих других континентално-европских земаља), уопште не познају посебно кривично дело насиља у породици. То не значи да тамо породичног насиља нема и да се у тим земљама енергично не штите породица и чланови породице. Тамо је насиље у породици криминолошко-феноменолошки присутно, али не и у формалном кривичноправном смислу.

Насиље у породици ипак треба да у нашем кривичноправном систему остане посебно кривично дело, јер би се вероватно схватило као лоша „порука“, ако би се такво кривично дело формално елиминисало из Кривичног законика,⁴⁶ али га не треба непотребно компромитовати претераним ширењем појма члана породице, јер се онда практично не штити породица које у таквим случајевима ни нема, а не штити се ни „члан породице“, јер он објективно не постоји.

Заштита жртва насиља, па и насиља у породици се најефектније може остварити бољим правилима кривичног поступка и адекватнијом праксом службених актера тог поступка. Од огромне је важности развити адекватне односе координације и сарадње између различитих субјеката који су у функцији сузбијања насиља у породици.

Посебно је значајна ефикасна забрана контакта између насилника/ насилнице и његове/њене жртве. Важно је и да на пример, оштећена која је силована или пребијена, не буде „поново силована“ и не добије поново „батине“, јер безброј пута мора објашњавати шта јој се и како

док он лежи после кафане, супруга према њему замахује ножем, прети да ће га одробијати, опет свађа, вика, несносно за суседе. Јасно, наступа полиција, јавни тужилац и поменуте правоснажне пресуде. А питамо се кога и како кривично законодавство треба да штити? Породицу, њене чланове, када, како? Да ли је ово већ уобичајени начин поступања, тако годинама ови супружници функционишу, да ли је требало ићи на кривични прогон, да ли је требало покренути сву ову „машинерију“ због њиховог навикнутог живота и понашања? Није ли то евентуално, био прекршај из чл. 6. Закона о јавном реду и миру, и много сличних питања, као да ли ће условна осуда ишта променити у њиховом породичном функционисању, које је постало манир, начин живота?”

46 Друга је и „дуга“ тема да ли уопште циљ законодавства било које врсте, па и кривичног, треба тражити у *слању поруке*...

догодило, вишекратно се саслушава, непотребно се суочава са окривљеним, приговара јој се да је сама крива што није била опрезнија и сл., што све представља тзв. секундарну, односно накнадну виктимизацију, када се жртва додатно трауматизује и приморава да психолошки поновно проживи зло које ју је већ задесило када је према њој учињено кривично дело.

10. Основни елементи сарадње и координације између различитих државних органа у циљу заштите жртава насиља у породици и основне препоруке за побољшање положаја жртава насиља у породици

Основни елементи сарадње и координације између различитих државних органа у циљу заштите жртава насиља у породици се односе на уочавање битних нормативних и фактичких основа за такву сарадњу и координацију, те стварање боље праксе.

Препоруке које се односе на побољшање положаја жртава насиља у породици се тичу како адекватног коришћења садашњих нормативних (законских и подзаконских оквира), тако у извесној мери и на скретање пажње на могуће „кораке“ у *de lege ferenda* смеру, али такође и на важност развијања посебне врсте *сензибилитета* у правосудју, полицији и службама социјалне заштите у односу на важност адекватне и делотворне заштите жртава насиља у породици, те ефикасне помоћи и подршке оштећенима тим кривичним делом.

Начелно треба бити веома опрезан када се говори о „сарадњи“ између субјеката који иначе, као државни органи или социјалне службе, поступају у складу са својим овлашћењима, правима и дужностима.

Не може се на пример, формално говорити о сарадњи између јавног тужиоца и полиције, када је према правилима Законика о кривичном поступку, јавни тужилац орган који руководи предистражним поступком, а полиција дефинисана као нека врста његовог „сервиса“, те је дужна да поступи по сваком његовом захтеву.

Такође, није формално могућа ни нека *сарадња* између суда као државног органа који има уставни положај који му гарантује независност, а у поступку мора да поступа непристрасно и јавног тужиоца, који је у кривичном поступку странка.

Међутим, реално и у практичном смислу, може се говорити о одређеним облицима сарадње и између различитих државних органа који

имају битно различите позиције у правном систему и функције у кривичном поступку, којима се с једне стране, превазилазе неки практични проблеми који доводе до неефикасности и спорости кривичних поступака, који би по дефиницији морали бити ефикасни и максимално брзи, а то су они поступци чији су предмет кривична дела којима су угрожене најрањивије социјалне групе, што је често када се ради о насиљу у породици, док се тако с друге стране, омогућава и боља заштита жртава кривичних дела насиља у породици, у погледу којих је веома типична и изузетно негативна појава секундарне виктимизације.

Начелно је сарадња најлакше остварива и замислива у формалном смислу, када се ради о односу центра за социјални рад, који у процесном смислу има статус *органа старатељства* и државних органа који су у функцији сузбијања криминалитета, тј. полиције, јавног тужилаштва и кривичног суда.

У основне елементе сарадње/координације између надлежних државних органа и социјалних служби спада следеће:

1) АДЕКВАТНА РАЗМЕНА ИНФОРМАЦИЈА:

А) Однос полиције и других државних органа и јавних служби

- однос полиције и јавног тужиоца

- Иако је полиција формално подређена јавном тужиоцу у предистражном поступку, те је дужна да поступи по сваком његовом захтеву, она као знатно оперативнија, може јавном тужиоцу да у односу на сваки конкретни случај благовремено пружи информације које могу бити од значаја како формално, тако и фактички;
- Иако јавни тужилац квалификује кривично дело у предистражном поступку, те и полицији у пракси издаје „налог“ како да се квалификује конкретно кривично дело, полиција својим информацијама, може јавном тужиоцу да помогне у таквом квалификовању, што је посебно важно када се ради о насиљу у породици, с обзиром да некада није сасвим јасно да ли конкретни инцидент у породици треба одмах да се квалификује као свршено кривично дело насиља у породици или би се радило о прекрашају, односно понашању које није социјално адекватно, али још увек није прешло „праг“ да постане кажњиво дело, било прекршај, било кривично дело.

- однос полиције и суда

- Полиција по правилу нема директну комуникацију са судом, али у неким ситуацијама до тога може доћи, као када полиција извршава одређену судску наредбу, што је типично у погледу наредбе за довођење, тада полиција може суду дати одређене информације које се односе на породичну ситуацију, животне околности жртве насиља у породици и сл., а што може бити од значаја за конкретно прилагођавање поступања судије у односу на конкретну жртву, нарочито када се ради о оштећеном који спада у категорију посебно осетљивих сведока.

- однос полиције и центра за социјални рад

- Полиција центру може да пружи корисне информације у односу на постојање лица која се налазе у стању социјалних потреба или на одређене патолошке појаве у породици, које указују на неопходност хитног ангажовања центар за социјални рад у конкретном случају.
- Обрнуто, центар за социјални рад може полицију да информише о конкретном лицу које је корисник услуга центра, а које се суочава са одређеним социјално/породичним проблемом, када је лице већ постало жртва насиља у породици или се налази у стању „ризика“ у односу на ово кривично дело, јер на пример, живи са особом која је алкохоличар или наркоман, уочава се тензиони однос међу члановима породице и сл.

Б) Однос јавног тужиоца и суда

Јавни тужилац и суд имају пре свега, однос који је дефинисан како њиховом различитом функцијом у правном систему, тако и различитим положајем у кривичном поступку. Суд је независан, а јавно тужилаштво самостално. Јавно тужилаштво се *не дефинише као независно*, већ само као *самостално*, али без обзира на то, извршна власт се мора принципијелно уздржавати од директног деловања на јавна тужилаштва, исто као што се и јавни тужиоци, иако нису начелно означени као независни субјекти, морају одупирати свим покушајима да се на њих утиче, те заиста деловати самостално. У пракси би између „самосталности“ и „независности“ морала постојати изразита сличност. Самосталност јавних тужилаца се у суштинском смислу може објаснити и као *функционална независност*.

Кривични суд не постоји као неки организационо одвојени и самостални облик правосуђа, већ је он функционални део суда опште надлежности који у својим различитим облицима учествује у кривичном поступку, где обавља функцију вођења поступка и пресуђења кривичне ствари која је предмет поступка. Суд је независан државни орган који треба непристрасно да решава предмет кривичног поступка, а јавни тужилац је самостални државни орган, који је у кривичном поступку странка у функцији кривичног гоњења, односно оптужбе. То ипак не значи да ови органи не могу да имају и одређене специфичне односе, па и облике сарадње, када се ради о заштити жртава насиља у породици.

Јавни тужилац који поступа у кривичном поступку би морао имати у виду и потребу заштите жртава насиља у породици у другим врстама судских поступака, као када је реч о заштити у породичним споровима, у погледу којих јавни тужилац може комуницирати како са судом, тако и са органом старатељства, нарочито када се ради о потреби измештања члана породице којем прети опасност у односу на насиље у породици, или лишења пословне способности члана породице који својим понашањем угрожава друге чланове породице и сл.

В) Однос центра за социјални рад са државним органима који имају улогу у односу на сузбијање насиља у породици

Када је реч о односу центра за социјални рад са државним органима који имају улогу у односу на сузбијање насиља у породици, од значаја су *три основна аспекта*:

- 1) општа улога центра за социјални рад у функцији органа старатељства у кривичном поступку, као и у неким другим судским поступцима,
- 2) улога центра за социјални рад у односу на одређивање законског заступника детета/малолетног лица који/које је жртва злостављања или другог облика насиља,
- 3) улога центра за социјални рад у односу на вештачење деце која су злостављана и неки криминалистички аспекти поступања у случајевима кривичних дела са елементима насиља чија су жртве малолетна лица.

- Општа улога центра за социјални рад у функцији органа старатељства у кривичном поступку

Центар за социјални рад функционално наступа у статусу органа старатељства, када се ради о кривичним и другим судским поступцима чији су предмет насиље у породици. Свакако је ту најважнија улога органа старатељства у кривичном поступку, а посебно у поступку према малолетницима, где тај субјект традиционално има значајну улогу, као и у кривичним поступцима у којима се малолетна лица појављују као оштећена/жртве кривичних дела са елементима насиља, а нарочито насиља у породици.

Орган старатељства је комплексан субјект чију процесно-правну природу није једноставно дефинисати. Он нема страначки карактер, што значи да није у функцији ни оптужбе ни одбране, нити пак, непосредно учествује у доношењу одлуке суда, али је и поред тога, важан субјект поступка према малолетницима, који располаже правом увида у списе поступка, присуствује поступку и има могућност доказне и уопште, процесне иницијативе. Ради се о *sui generis* процесном субјекту, који се веома ретко појављује у неким ситуацијама у општем кривичном поступку, а по правилу је присутан у парничном поступку, када се ради о брачним и породичним споровима, као и у неким другим ситуацијама.

Улога органа старатељства у поступку према малолетницима је претежно саветодавне прилике у односу на начин решавања предмета поступка, а он такође, тиме што учествује у том поступку, стиче и прилику да се непосредно упозна са личношћу малолетника и приликама под којима малолетник живи, те да онда, по потреби, предузима и одређене мере из сфере социјалне заштите, независно од самог кривичног поступка. Термин „орган старатељства“ је процесне природе, а функцију тог органа у пракси врше надлежни центри за социјални рад.

Центар за социјални рад може бити веома користан у погледу испитивања породичних околности које су од значаја за одлучивање у кривичним поступцима чији су предмет кривична дела насиља у породици. Ту је такође могуће остварити и сарадњу са вештацима одређене струке, али и непосредно прибављање информација од самог центра. Ово је од посебне важности, када се ради о заштити деце/малолетних лица од кривичних дела са елементима насиља, а посебно насиља у породици, јер центар за социјални рад по дефиницији има одговарајућу заштитну улогу у односу на породицу и чланове породице.

- Улога центра за социјални рад (делом и неких других државних органа) у односу на одређивање законског заступника детета/ малолетног лица који/које је жртва злостављања или другог облика насиља

Законски заступник детета су по правилу његови родитељи. Ако је родитељ извршио насиље у односу на дете логично је да он не може обављати дужност законског заступника детета. Тада се ради о случају *злоупотребљавања родитељског права*, што би свакако, био и разлог за лишење тог права. За доношење одлуке о лишењу родитељског права искључиво је надлежан суд у ванпарничном или парничном поступку.⁴⁷ Лишење родитељског права представља најтежу породичноправну санкцију,⁴⁸ а Породични закон Србије (чл. 81 и 82), сходно степену повреде стандарда ваљаног вршења родитељског права, познаје потпуно и делимично лишење родитељског права.⁴⁹

Надлежност ванпарничног суда је *правило* и постоји када се том суду поднесе захтев за лишење вршења родитељског права, а тај поступак могу покренути: а) други родитељ, б) орган старатељства или б) јавни тужилац.

По *изузетку* и парнични суд може да одлучује о лишењу вршења родитељског права, али само у оквиру расправљања о брачним споровима и споровима из односа родитеља и деце, при чему такву одлуку може да донесе и без ичијег предлога - по службеној дужности. Када је у питању кривични поступак који се води против једног родитеља, онда је логично да ће други родитељ (ако га дете има) обављати родитељско право и вршити функцију законског заступника детета у кривичном поступку. Али, уколико је други родитељ и сам допринео виктимизацији детета, или се понашао неодговорно у односу на дете, али не у таквој мери да је тиме извршио кривично дело, јавни тужилац покренути поступак да се и он лиши родитељског права. Да би се избегла могућа процесна конфузија неопходно је да се родитељ који је окривљени, лиши родитељског права пре започињања кривичног поступка.

47 М.Младеновић, *Породично право у Југославији*, "Научна књига", Београд, 1988., стр. 398 – 399.

48 Цитирани аутор (С.Панов), позивајући се на В.Јеротића, износи следеће објашњење: «Рђаво вршење родитељске функције штети и детету, али и родитељу. Према Платону, човек је биће од тела и душе, а према Аристотелу – биће од тела, душе и духа. Рђаво родитељство, велики морални грех, штети човеку, јер само у здравом духу је здраво тело.»

49 С.Панов, *Породично право*, друго измењено и допуњено издање, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2010. стр. 229.

С обзиром да ванпарнични поступак у којем би се такво лишење спровело, потенцијално дуго траје, а да ће при том, у том поступку основни доказ да родитељ треба да се лиши родитељског права, бити баш правноснажна осуђујућа пресуда, сматрамо да то питање треба решити на следећи начин: Јавног тужиоца треба обавезати да чим сазна да постоји могућност покретања таквог кривичног поступка, дакле - одмах по првим обавештењима од органа унутрашњих послова, или одмах по пријему кривичне пријаве, затражи од надлежног суда да хитно донесе посебно привремено решење о ограничењу родитељског права у односу на лице које је потенцијални окривљени. Таквим решењем би се том лицу одузело право заступања детета у кривичном поступку. О томе би било потребно одмах обавестити надлежни орган старатељства. Такво привремено решење би се могло донети и док траје предистражни поступак, а иницијативу би могли да поднесу: 1. полиција, 2. јавни тужилац, или 3. орган старатељства. Поред тога, злостављано или сексуално злоупотребљено дете, би морало да у кривичном поступку, од момента првог испита окривљеног, има пуномоћника и то обавезно адвоката. Овим смо формулисали *de lege ferenda predloge*, чија је суштина у процесној заштити детета и одређивању исправног *процесног редоследа потеза*, али се то решење суштински мора детаљније ускладити како са одредбама Законика о кривичном поступку, тако и са свим другим релевантним правилима из домена породичног законодавства.

- улога центра за социјални рад у односу на вештачење деце која су злостављана и неки криминалистички аспекти поступања у случајевима кривичних дела са елементима насиља чија су жртве малолетна лица

Када су у питању кривични предмети који се воде поводом злостављања детета, могуће је да се предузима више врста вештачења. Поред оних вештачења која се и иначе могу обавити, независно од предмета кривичног поступка, тада се могу вршити и нека посебна вештачења. У том погледу нека вештачења могу да буду *посебна* - везана чињеницу да се кривични поступак води поводом злостављања детета, као и *општа* - која произлазе из потреба самог кривичног поступка, што је слично и у другим врстама поступка, али која имају одређене специфичности јер се у поступку као жртва појављује дете.

Посебна вештачења у оваквим случајевима сада нису регулисана Законом о кривичном поступку, а ми се принципијелно залажемо за њихово увођење. Наиме, мишљења смо да је у оваквим поступцима од изузет-

не важности да суд у одређеном функционалном облику добро упозна личност детета - жртве, које је и сведок у кривичном поступку. Извори сазнања о личности детета могу бити веома различити, они се коначно и морају комбиновати, али смо мишљења да је потребно да се у свим таквим ситуацијама обавезно одређују и посебна психолошка вештачења.

Чак и без промена позитивних решења ЗКП-а, могуће је прикупљати потребне податке о личности детета, јер се судија увек може руководити својим *слободним уверењем*, а на темељу *начела слободне оцене доказа*, како у погледу оцене доказа, тако и у односу на начин проверавања изведених доказа, односно припрему за њихово извођење. У том смислу, ако се судија, односно орган поступка користи посебним вештачењима ради детаљног упознавања личности детета жртве злостављања које треба да се саслуша као сведок у кривичном поступку, реч је о функционалној експертизи која служи побољшању квалитета дететовог сведочења. Тиме се постиже не само бољи доказни кредибилитет таквог исказа, те се судији олакшава доказна оцена таквог исказа, већ се, што је посебно важно, на тај начин значајно смањује могућност потребе поновљених саслушања детета, која могу да буду снажан импулс секундарној виктимизацији.

Када је реч о старости сведока који спадају у категорију деце или младих, она је, у суштини релативне природе, јер објективна биолошка и психолошка старост не мора бити потпуно једнака номиналној старости. У криминалистичкој тактици се као основно правило истиче да би било веома опасно потцењивати могућности и степен зрелости детета,⁵⁰ али наравно дететове објективне могућности и достигнут степен зрелости ни у ком случају не треба ни прецењивати.

Поставља се питање на који начин очувати тај идеални баланс између потцењивања и прецењивања, тј. на који начин достићи реалност у таквој процени детета. Први предуслов се огледа у добром познавању свих биолошких и психолошких карактеристика детета или младог човека који треба да се саслуша. Али ова општа правила се морају модификовати конкретним претходним упознавањем детета или малолетника који треба да се саслушају, што подразумева темељну припрему саслушања.

Потребно је сазнати низ психолошких, социјалних, биолошких, психо-социјалних и био-психолошких карактеристика детета или малолетника, при чему је начин упознавања са тим карактеристикама ствар избора судије који води поступак, при чему се он нужно мора руководити основним правилима криминалистичке тактике, а у општој кримина-

---

50 В., Водинелић, *Криминалистика*, "Научна Књига", Београд, 1987., стр. 355.

листици се препоручује употреба посебних упитника за упознавање дечије личности.⁵¹

У психолошке карактеристике које је потребно утврдити спадају:

- 1) душевна зрелост детета, као и интелигенција детета, уз утврђивање евентуалне посебне талентованости за одређене области, душевне окретности, постојања интелектуалне живости или тупости;
- 2) квалитет говора - да ли дете говори разумљиво, или не, лако или тешко, да ли је ћутљиво или брбљиво;
- 3) способност запажања - да ли запажа детаљно или површно;
- 4) способност памћења;
- 5) склоност ка маштарењу - како се машта испољава, да ли је дете склоно да измишља и слободно моделира догађаје, да ли лажно оптужује своје другове за неке дечје несташлуке, и тсл, сама фантазија се може оценити као слаба, (хипоактивна) нормална, бујна и хиперактивна - синдром *барона Минхаузена*;
- 6) степен интелектуализације доживљаја (када је нпр. реч о праћењу наставе - активно учествовање, живо сконцентрисана пања, непажљивост, душевна одсутност, ментална декоцентрисаност, расејаност пажње, равнодушност, лењост, лаковерност, упадљиво критички или потпуно некритички став);
- 7) степен емотивности;
- 8) степен самосвесности - да ли постоје нарцисоидне црте личности, присутност сујете, кокетерија у понашању, склоност ка сензацијама, самодопадљивост, љубомора несексуалне природе; степеновање самосвесности - пркосно, скромно, једноставно, самодопадно, (самозаљубљено), повучено, плашљиво, несамостално наступање, итд.; те
- 9) осећајност у понашању - да ли постоји тупост или склоност ка узбуђењима, осећајност, раздражљивост, бес, злопамтило, осветољубивост, садизам итд.

---

51 Овај упитник је у нашој криминалистичкој теорији, према учењима учењима Wetzela, Helwiga и др., презентирао В.Водинелић, (op.cit., стр. 360 - 361), а ми смо за потребе овог текста, низ питања из упитника структурисали на одговарајући начин.

У социјалне карактеристике које је потребно утврдити спадају:

- 1) карактеристике тока редовног школовања - да ли је дете понављало школску годину, да ли је похађало школу по специјалном програму (а] за посебно надарену децу, б] за децу са одређеним телесним или менталним сметњама, односно манама), успех у школи и његово образложење;
- 2) начин понашања детета у односу на другу децу и у односу на одрасле особе, са којима се налази у ближем или даљем контакту - да ли је дете наивно, природно, поверљиво, прилагодљиво, наметљиво или ненаметљиво, повучено, збуњено плашљиво, или храбро, итд.;
- 3) деловање различитих типова микро-социјалног окружења на дете (породица, школа, друштво у којем се креће, итд.) - посебно треба анализирати друштвени статус и понашање родитеља, срећеност породичног живота, кућно васпитање, утицај браће и сестара, школских и других другова, итд.
- 4) остали видови социјалне адаптације детета и његових социјалних активности - углед детета међу наставницима и друговима, спортске активности, постојање одређеног хобија, страст за читањем или гледањем филмова (које га врсте књига или филмова привлаче, итд.

Морално понашање детета (понашање у школи и ван ње, однос према друговима и тсл), представља *психо-социјалну карактеристику* коју је потребно утврдити, док се испитивање сексуалног понашања детета може одредити као *био-психолошка карактеристика*, која огледа у утврђивању да ли је дете сексуално наивно или није, да ли испољава сексуалну радозналост, у ком је степену сексуално просвећено (од стране кога и на који начин), да ли поседује одређена запажања о сексуалним доживљајима одраслих, да ли испољава сексуалне фантазије, или је склоно разговорима на тему секса, натписима и цртежима који су сексуално оријентисани, да ли има сексуална искуства и на који их је начин стекло (посебно треба обратити пажњу на могућност постојања претходних сексуалних злоупотреба детета), итд.

Наравно, питања која се односе на “сексуалну прошлост” детета - жртве морају бити у функцији његове заштите, откривања и доказивања случајева сексуалне злоупотребе, а не смеју се претворити у додатно психичко злостављање детета.

Сасвим мала деца - жртве сексуалних злоупотреба, су склона да преживљену трауму испољавају на *симболички начин*. Интересантни су примери који се односе на жртве инцеста које су доживљено зло при-

казивали цртежима са јасном симболичком поруком. На пример, четворогодишња девојчица је веома често цртала људе са великим главама и устима. Симболичка порука је откривена заједно са открићем да ју је отац инцестуозно злоупотребавао приморавањем на орални секс.⁵²

Наведене карактеристике детета се могу сазнати на различите начине, а у криминалистици се као опште правило износи да у поступку са школском децом треба успоставити најтешњи додир са учитељем, јер он децу често боље упознаје и објективније оцењује него родитељи.⁵³ Када је реч о школској деци, веома корисне информације се могу добити од школских психолога и школских педагога, под условом да су та стручна лица савесно вршила свој посао и на стручан начин обрадила дете или малолетника, те структурисала његов психолошки и социјални статус.

У савремено организованим школама је већ уобичајена пракса да сви ученици имају своје *евиденционе картоне* код школских психолога и педагога, где се бележе сви релевантни подаци о њиховом школском успеху, факторима који ометају процес образовања, социјалним приликама, итд. Посебно су са становишта претходног испитивања личности детета или малолетника као сведока, драгоцени *психолошки профили* израђени од стране школских психолога.

Низ карактеристика (првенствено се мисли на карактеристике које смо означили као “психолошке”, мада и неке социјалне и психо-социјалне карактеристике представљају тематске циљеве уобичајених тестова личности), које смо претходно навели и које су предмет посебних *криминалистичких упитника*, за чију се примену залагао професор *В.Водинелић*, може се сазнати на основу увида у резултате психолошких тестова. Савесни школски психолози обављају таква тестирања свих или већине ученика школе, тако да такви резултати могу да послуже као изванредан извор сазнања у припреми саслушања деце и малолетника као сведока. Таква пракса школских психолога може бити драгоценна, јер се тиме не само омогућава боље претходно упознавање личности детета или малолетника, као сведока, већ се избегава и потреба накнадног тестирања, које може ипак у одређеној мери деловати трауматично, нарочито када се дете или малолетник већ излажу, или им претходи излагање форензичкој атмосфери.

Посебна психолошка тестирања, уколико она већ нису обављена раније, током редовних активности школског психолога, није пожељно

---

52 D., Hall,., *Criminal Law and Procedure*, Lawyers Cooperative Publishing & Delmar Publishers INC, New York, 1992., стр. 134 – 137.

53 В., Водинелић,., *op.cit.*,1987., стр. 360.

вршити у циљу самог поступка, уколико то изричито не налажу околности, које доводе у сумњу кредибилитет детета или малолетника као сведока.

Општи је став да податке о детету или малолетнику не треба прикупљати само од родитеља, али са њима свакако треба обавити претходни разговор, јер они могу, без обзира на своју наглашену субјективност, да пруже веома корисне информације о свом детету, које могу да одлично послуже за боље упознавање личности сведока. Коначно, многи родитељи су ипак у стању да буду у довољној мери објективни, те да укажу судији да ли је њихово дете плашљиво, или лако збуњиво, како реагује у ситуацијама које су напете, каквог је емоционалног стања, да ли је истинољубиво, стидљиво или слободно у понашању, какве су му способности опажања, концентрације и памћења, како се односи према члановима породице, друговима и школским друговима, какав успех показује у школи и који су вероватни разлози његовог евентуално слабијег школског успеха, и тсл. Запажања родитеља наравно треба упоређивати, у циљу утврђивања степена њихове реалности, са запажањима других субјеката, пре свега школских психолога (и резултатима њихових тестирања), школских педагога, наставника и наравно, личним опсервацијама самог судије.

Посебно истичемо, руководећи се познатом истином да је често “пут до пакла поплочан најбољим намерама”, неопходност испољавања велике опрезности приликом прикупљања наведених података о детету. Неопходно је обратити посебну пажњу да се такво информисање о карактеристикама детета никако не сведе на облик његове секундарне виктимизације. Када су у питању сексуални деликти, правило савремених законодавстава према којем је испитивање “сексуалне прошлости” жртве забрањено, односно озбиљно ограничено,⁵⁴ мора да се још потпуније поштује уколико је жртва сексуалне злоупотребе дете.

Потребно је увести законска правила према којима се сва вештачења која се обављају у кривичном поступку у погледу злостављане деце (нарочито психичког здравља, те вештачења телесних повреда детета), врше посебно обазриво, уз вођење рачуна да те радње не утичу на психичко стање детета. Потребно је инсистирати на посебној едукацији вештака који врше експертизе у односу на дете, а то се посебно односи на специјалисте судске медицине и судске психијатрије.

---

54 Ово посебно важи за земље англосаксонског правног система, у којима се сведоци у кривичном поступку рутински подвргавају *унакрсном испитивању* (“cross-examination”), које некада може да буде веома неугодно. Више о томе: Singer, R.G. and LaFond, J.Q., *Criminal Law - Examples and Explanations*, “Aspen Law & Business”, New York, 1997, стр.183 - 184.

Само би уско специјализовани вештаци могли да врше вештачења психичког статуса и телесних повреда детета/малолетног лица, које је жртва злостављања. У оквиру посебне едукације таквих вештака, највећа пажња се мора поклонити како свим специфичностима прикупљања релевантних података у оквиру експертиза, тако и заштити од секундарне виктимизације детета - жртве злостављања.

2) ЗАЈЕДНИЧКА ИЛИ МЕЂУСОБНО УСКЛАЂЕНА ОБУКА И СТИЦАЊЕ ЗНАЊА О НАЈБОЉОЈ ПРАКСИ И НАЈБОЉЕМ ИНТЕРЕСУ ЖРТАВА КРИВИЧНИХ ДЕЛА НАСИЉА У ПОРОДИЦИ

Постоје две основне врсте обуке различитих државних органа и служби, које су од значаја са становишта остварења интереса њихове сарадње и координације. То су:

а) заједничка/јединствена обука

б) усклађена обука.

Обука некада може бити заједничка, у смислу да се ради по истим програмима, а некада само усклађена, што зависи од конкретних услова, али пре свега, од фазе обуке.

Правило је да се заједничка обука спроводи када се ради о првој фази, што је најчешће случај када је потребно субјекте који поступају у конкретним кривичнопроцесним и уопште правним ситуацијама, информисати о неким великим, већ наступелих или будућим променама у правном систему или његовом битном сегменту, као када се ради о неком новом закону, који је битно другачији од раније важећих законских модела и сл.

Код заједничке обуке је основни проблем да се конкретни корисници обуке не оптерете садржајем који им у пракси није најпотребнији, што значи да та обука мора да нађе праву „меру“ између потребе да се изложе одређена сазнања, али да се при том, не уђе у све детаље, који нису потребни када се ради о целомитом садржају. На пример, обука о неком новом процесном закону која је заједничка, треба да представи основне карактеристике тог закона, али не сувише детаљно, јер би онда то постигло контраефекат, да се од превелике количине информације, не виде битни садржаји. Примера ради, таква обука неће инсистирати на свим особеностима сваке фазе кривичног поступка, јер неки органи немају битну улогу у појединим фазама, па њих не треба у тој врсти обуке оптерећивати сувише детаљним информацијама. Такав је случај на

пример, када се ради о обуци која се односи на кривични поступак, са полицијом у односу на фазу суђења или жалбени поступак и сл.

Код усклађене обуке се ради о обуци чији се програм разликује зависно од корисника конкретног „тренинга“, али се при том обука спроводи усклађено, што подразумева јединствени методолошки приступ, неке заједничке садржаје и што је посебно важно, усвајање јединствених основних стандарда и онда када се иначе, конкретни садржаји обуке мање или више разликују с обзиром на улогу у кривичном поступку и уопште у правном систему, субјеката којима је таква обука намењена.

Када се ради о усклађеној обуци, ту је од превасходног значаја да се појединим корисницима обуке не дају међусобно противречне информације, које би онда у пракси изазвале контраефекте, Ово је увек могуће, када се обука спроводи у различитом времену и на различитом простору, а нарочито када се разликују предавачи. Неопходно је у погледу битних фактора имати јединствене стандарде. На пример, проблем би настао ако би различити предавачи противречно и другачије објашњавали начин квалификовања насиља у породици полицији и судијама, или ако би се другачије објашњавао стандард поступања у односу на заштиту жртава, тј. када и с обзиром на које околности треба одређеном сведоку, односно оштећеном, дати формално процесни статус посебно осетљивог сведока.

Посебно је значајна заштита деце и уопште малолетних лица од кривичних дела са елементима насиља, што као битан предуслов подразумева и квалитетну обуку са наглашеним виктимолошким аспектима, али не у неком чисто теоријском, већ једном више и наглашеније практичном смислу.

Квалитетна виктимолошка, судско-психолошка, криминолошка и криминалистичка едукација свих службених актера преткривичне и кривичне процедуре, за које се подразумева да морају бити и врсни познаваоци кривичног и материјалног процесног права, усмерена ка бољем схватању фактичког и правног положаја детета, односно малолетног лица уопште, жртве насиља и изналажењу најадекватнијих начина поступања у односу на такво дете у кривичном поступку, је уз владање свим нормативним правним дисциплинама и уз постојање ваљаних решења из домена кривичног процесног законодавства, *condicio sine qua non* за заштиту виталних права жртава уопште, а нарочито деце која спадају у посебно осетљиву категорију. Таква обука субјеката који службено поступају у преткривичном и кривичном поступку и стварање, специјализованих високо професионалних и пре свега хуманих кадрова, спо-

собних да ефикасно заштите жртву у кривичном поступку, је у потпуном складу са познатом правно-етичком идејом да *сви закони вреде само онолико колико вреде људи који су позвани да те законе примењују.*

АНЕКС 1

Преглед значајних међународних и националних докумената за област заштите од насиља у породици

Међународни документи

1. Општа декларација УН о људским правима (1946);

2. Конвенција УН о елиминацији свих облика дискриминације жена (CEDAW) (U.N. Doc. A/34/46) и Општа препорука бр. 19 Комитета за елиминацију свих облика дискриминације жена (U.N.Doc. A/47/38) 1992 – захтевају предузимање свих неопходних мера ради елиминисања дискриминације према женама и сузбијања насиља у породици, укључујући усвајање специфичне легислативе о насиљу у породици, кривичне санкције за починиоце насиља, грађанске правне лекове, превентивне и заштитне мере;

3. Декларација УН против насиља над женама (A/Res/48/104) 1993 – конкретизује акције које би држава требало да предузме ради елиминисања насиља у породици: одговарајуће кривично законодавство, развијање националних планова акције, обезбеђивање услуга и ресурса за жене жртве насиља, обука и родна сензибилизација јавних службеника, те обезбеђивање ресурса из владиног буџета ради борбе против насиља у породици;

4. Резолуција Комисије УН за људска права 2003/45, Елиминација насиља над женама (E/CN.4/2003/L.11/Add.4) – владе имају „афирмативну обавезу да унапређују и штите људска права жена и девојчица и морају са дужном приљежношћу спречавати, истраживати и кажњавати све акте насиља над женама и девојчицама“;

5. Конвенција УН о правима детета (1989) – истиче да су државе обавезне да предузимају „све одговарајуће законодавне, административне, социјалне и образовне мере ради заштите детета од свих облика физичког и менталног насиља“;

6. Пекиншка декларација и Платформа за акцију A/CONF.177/20, шар. I (1995) – у области насиља у породици као приоритетно питање

препоручено је преиспитивање и ревизија законодавства и предузимање других потребних мера, уз формирање одговарајућих механизма како би се обезбедило да све жене уживају заштиту од насиља у породици, које треба да се третира као кривично дело кажњиво законом (т. 124–126);

7. Препорука 1450 (2000) Парламентарне скупштине Савета Европе о насиљу над женама у Европи – препоручује стварање европског програма за борбу против насиља у породици;

8. Препорука 1582 (2002) Парламентарне скупштине Савета Европе – подстиче државе чланице „да признају да имају обавезу да спречавају, истражују и кажњавају акте насиља у породици и да обезбеђују заштиту жртвама“;

9. Препорука 2002 (5) Комитета министара Савета Европе о заштити жена од насиља – дефинише насиље у породици као „насиље које се догађа у породици или домаћинству, укључујући, између осталог, физичку и психичку агресију, емоционално и психичко злостављање, силовање и сексуално злостављање, инцест, силовање супружника, сталних или повремених партнера и ванбрачних супружника, кривична дела учињена у име части, обрезивање гениталија и полних органа и друге традиционалне праксе штетне за жене, као што су принудне удаје“ (чл. 1а);

10. Препорука 1681 (2004) Парламентарне скупштине Савета Европе „Кампања за борбу против насиља над женама у Европи“ – „Акутна природа овог проблема мора приморати државе чланице Савета Европе да посматрају насиље у породици као национални политички приоритет и да се баве њиме у ширем политичком оквиру, уз учешће владе, парламента и цивилног друштва. Државе чланице имају обавезу под међународним правом да делују са дужном прилежношћу ради предузимања ефективних корака за окончање насиља над женама, укључујући насиље у породици, и заштиту жртава. Ако не желе да се сматрају одговорним, државе морају предузимати ефикасне мере спречавања и кажњавања таквих радњи од стране приватних лица и да штите жртве“ (чл. 2).

11. Препорука Р. (90) 2Е Комитета министара Савета Европе о социјалним мерама у вези са насиљем у породици односи се на предузимање превентивних и других мера у области информисања, раног уочавања и пријављивања насиља, те пружања помоћи, терапије, као и мера у корист деце, жена и учинилаца насиља и др.

12. Препорука 1905 (2010) Парламентарне скупштине Савета Европе указује на потребу заштите деце која су сведоци насиља у породици;

13. Конвенција Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици, од 2011. године („Сл. гласник РС – међународни уговори”, бр. 12/2013), – документ се односи на све видове насиља над женама, укључујући и насиље у породици, а примењује се на све жртве породичног насиља, дефинише кључне појмове из области насиља и дискриминације, утврђује конкретне обавезе држава у погледу предузимања превентивних и репресивних мера заштите, као и увођења хитних мера заштите и пружања подршке жртвама насиља, прописује принципе међународне сарадње и уводи механизме за праћење примене Конвенције.

Национални документи Републике Србије

1. Устав Републике Србије („Сл. гласник РС”, бр. 98/2006), јемчи равноправност жена и мушкараца и развија политику једнаких могућности (чл. 15), забрањује непосредну и посредну дискриминацију на било којој основи (чл. 21. ст. 3), гарантује право на једнаку судску заштиту (чл. 21. ст. 2), правну помоћ (чл. 67), право на рехабилитацију и накнаду материјалне или нематеријалне штете проузроковане незаконитим или неправилним радом државних или других органа (чл. 35), право грађана на судску заштиту ако им је повређено или ускраћено неко људско или мањинско право, укључујући и обраћање међународним институцијама с циљем заштите зајемчених права (чл. 22);

2. Кривични законик (“Сл. гласник РС”, бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013 и 108/14), насиље у породици дефинише као кривично дело (чл. 194) за које је предвиђена новчана казна или затвор до једне године, односно казна затвора од три месеца до три године у случају тежих облика овог кривичног дела; непоштовање изречених мера заштите од насиља у породици, предвиђених Породичним законом, санкционише се новчаном казном или затвором до три месеца; а силовање у браку такође је санкционисано као кривично дело (чл. 178);

3. Законик о кривичном поступку (“Сл. гласник РС”, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 и 55/2014), предвиђа додатну заштиту посебно осетљивих и заштићених сведока током трајања кривичног поступка и посебне мере заштите оштећених лица;

4. Породични закон („Сл. гласник РС”, бр. 18/2005 и 72/2011 – др. закон и 6/2015), дефинише насиље у породици као „понашање којим један члан породице угрожава телесни интегритет, душевно здравље или спокојство другог члана породице” (чл. 197), те предвиђа врсте и трајање мера заштите које је суд овлашћен да донесе у посебном поступку (чл. 198);

5. Закон о јавном реду и миру („Сл. гласник РС”, бр. 51/92, 53/93, 67/93, 48/94, 101/2005 – др. закон и 85/2005 – др. закон), санкционише оне случајеве насиља који су прописани као прекршај из чл. 6. ст. 1, 2. и 3);

6. Закон о прекршајима („Сл. гласник РС”, бр. 65/2013), почео је да се примењује од 01.03.2014. године;

7. Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривично-правној заштити малолетних лица („Сл. гласник РС”, бр. 85/2005), садржи посебне одредбе о заштити малолетних лица која се у кривичном поступку појављују у својству оштећених;

8. Закон о програму заштите учесника у кривичном поступку („Сл. гласник РС”, бр. 85/2005), предвиђа мере за заштиту живота, здравља, физичког интегритета, слободе и имовине учесника у кривичном поступку, односно заштићеног лица;

9. Закон о посебним мерама за спречавање вршења кривичних дела против полне слободе према малолетним лицима („Сл. гласник РС”, бр. 32/2013);

10. Закон о извршењу кривичних санкција („Сл. гласник РС”, бр. 55/2014);

11. Закон о полицији („Сл. гласник РС”, бр. 101/2005, 63/2009 – одлука УС и 92/2011 и 64/15);

12. Закон о оружју и муницији („Сл. гласник РС”, бр. 9/92, 53/93, 67/93, 48/94, 44/98, 39/2003, 101/2005 – др. закон, 85/2005 – др. закон, 27/2011 – одлука УС и 104/2013 – др. закон), онемогућава издавање одобрења за набављање ватреног оружја лицу осуђиваном за кривична дела силовања и насилничког понашања и против којег се води кривични поступак (чл. 8), као и да ће у случају наступања ових околности одобрење бити одузето (чл. 24);

13. Закон о равноправности полова („Сл. гласник РС”, бр. 104/2009);

14. Закон о забрани дискриминације („Сл. гласник РС”, бр. 22/2009);

15. Закон о социјалној заштити („Сл. гласник РС”, бр. 24/2011);

16. Закон о заштити података о личности („Сл. гласник РС”, бр. 97/2008, 104/2009 – др. закон, 68/2012 – одлука УС и 107/2012);

- 17. Закон о оглашавању** („Сл. гласник РС”, бр. 79/2005 и 83/2014);
- 18. Уредба о националном програму здравствене заштите жена, деце и омладине** („Сл. гласник РС”, бр. 28/2009);
- 19. Национална стратегија за побољшање положаја жена и унапређивање родне равноправности** („Сл. гласник РС”, бр. 15/2009), утврђује политику и циљеве државе у погледу елиминисања дискриминације жена и побољшања њиховог положаја у друштву;
- 20. Национална стратегија за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима** („Сл. гласник РС”, бр. 27/2011), дефинише узроке и облике насиља и утврђује политику и циљеве државе у погледу спровођења заштите жена од свих облика партнерског и породичног насиља;
- 21. Стратегија превенције и заштите од дискриминације** („Сл. гласник РС”, бр. 60/2013);
- 22. Општи протокол о поступању и сарадњи установа, органа и организација у ситуацијама насиља над женама у породици и партнерским односима** (Влада РС, новембар 2011. године), утврђује обавезу међусобне сарадње и информисаности институција и њихово заједничко деловање у случајевима насиља у породици, а с циљем брзе и ефикасне заштите жртава породичног насиља;
- 23. Посебни протокол о поступању полицијских службеника у случајевима насиља над женама у породици и у партнерским односима** (Министарство унутрашњих послова, фебруар 2013. године);
- 24. Посебни протокол о поступању центра за социјални рад - органа старатељства у случајевима насиља у породици и женама у партнерским односима** (Министарство рада, запошљавања и социјалне политике, март 2013. године);
- 25. Посебни протокол Министарства здравља Републике Србије за заштиту и поступање са женама које су изложене насиљу** (Министарство здравља, 2010. година);
- 26. Посебни протокол за правосуђе у случајевима насиља над женама у породици и у партнерским односима** (Министарства правде и државне управе, јануар 2014. године);
- 27. Општи протокол за заштиту деце од злостављања и занемаривања** (јануар 2009. године), прописује обавезе и активности државе ради спречавања свих облика и врста дискриминације, нарочито у погледу посебно осетљивих категорија лица међу којима су и жртве насиља у породици.

